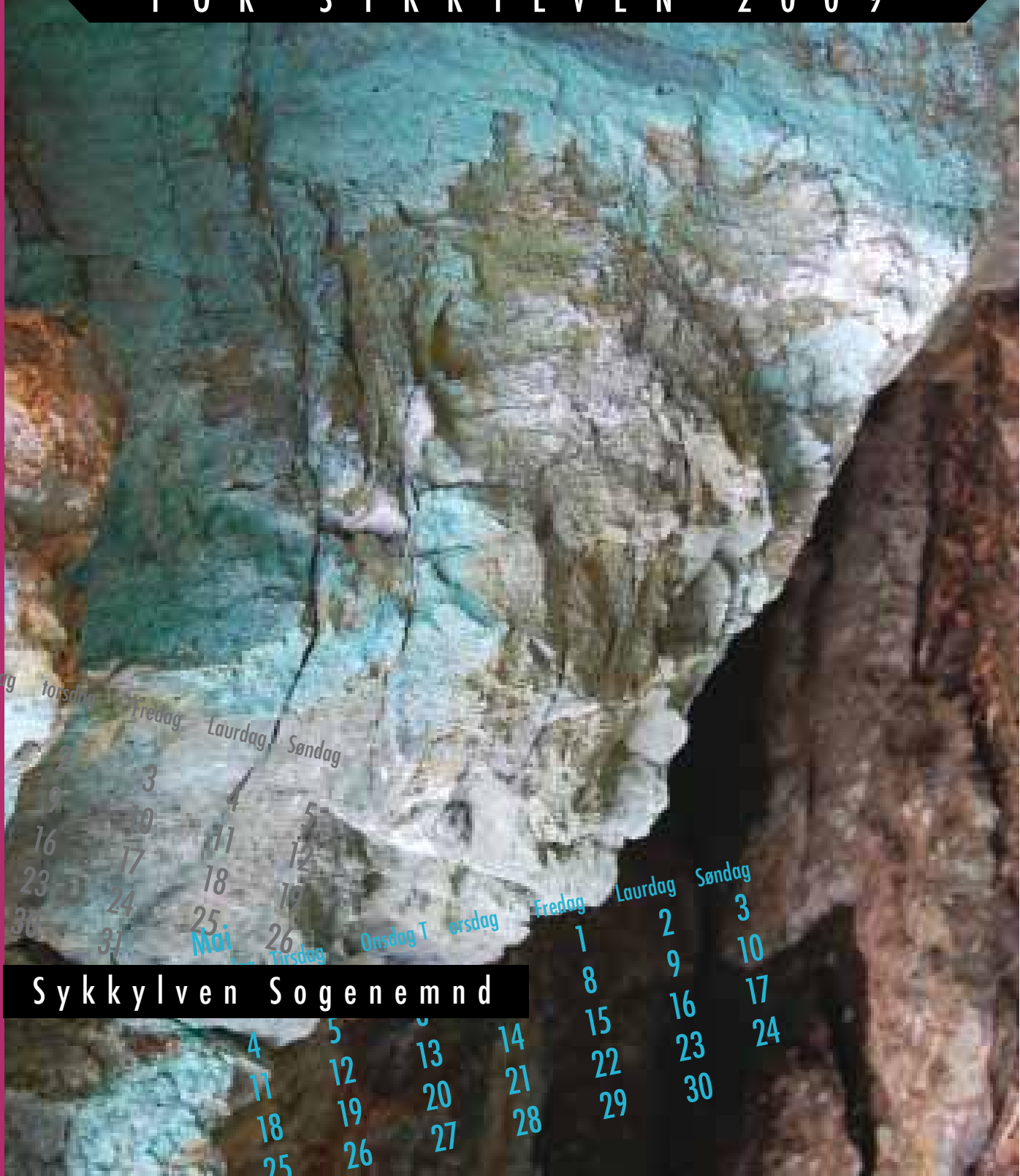

Årbok

F O R S Y K K Y L V E N 2 0 0 9

Tirsdag 7
Onsdag 8
Torsdag 14
Fredag 15
Lørdag 21
Søndag 22
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

Tirsdag 1
Onsdag 2
Torsdag 3
Fredag 4
Lørdag 5
Søndag 6
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

Sykkylven Sogenemnd

Tirsdag 1
Onsdag 2
Torsdag 3
Fredag 4
Lørdag 5
Søndag 6
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

4
11
18
25
5
12
19
26
13
20
27
14
21
28

Fredag 1
Lørdag 2
Søndag 3
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

Innhald

	Forord	side 3
Atle G. Eliassen:	Aure i eit flammehav	side 4
Thor Willy Strømme:	Den lange brannatta	side 8
Odd Arnesen:	Strandstedet Aure reises av asken	side 10
	Brannminne	side 13
Natalia Leknes:	En kjærlighetshistorie	side 14
Ragnhild Langeland:	Dei hjelpande hendene	side 16
Eldar Høidal:	Huset med det store hjartet	side 19
Ukjend:	Sørestrand	side 24
Kai Løseth og Kjell Løseth:	Verket - gruvedrift i Ramstaddal	side 25
Sverre S. Brunstad:	Kvennasoger og andre historier	side 29
Kjetil Tandstad:	Verdas aller, aller lengste	side 35
Ragnhild Langeland:	Biletkavalkade 2009	side 40
Jostein Drabløs:	Stråhatten	side 42
Kai Løseth:	Bjørnefangst i Geiddekloven	side 44
Eivind Nyborg:	Silverton- ei historisk reise	side 47
Agnes Tandstad:	Misjonskvinne og kunstnar	side 54
Kjell Løseth:	Ei slekt av tusenkunstnarar	side 56
Grethe Østerhus Røyr:	Haldis Bakke blar i minneboka	side 60
Thor Willy Strømme:	Fotopar: Kyrkjegata	side 62
Kjetil Tandstad:	Varamann i meir enn hundre år	side 64
Eldar Høidal:	Rapport frå sogenemnda 2009	side 70
Jostein Fet:	Blinde-Karls vise	side 72

Sogenemnda 2008

Eidar Høidal (leiar), Edel Pernille Ystenes (nestleiar), Stein Arne Fauske, Thor Willy Strømme, Leonhard Vårdal og Heidi Heggem.

Årbokredaksjonen 2008

Kjetil Tandstad, redaktør. Telefon 70 25 29 29 / 90 20 12 31, e-post: kjetil.tandstad@online.no
Eldar Høidal, Thor Willy Strømme, Ragnhild Langeland, Kjell Løseth, Manuel Navarro.

Utgjevar: Sykkylven Sogenemnd

Skrift på tekst er Frutiger 11 pt. Titlar er sette med Frutiger Bold.
Utforming/Produksjon: EldArt Grafisk. Prent: Nordberg Trykk AS.

ISBN 978-82-92269-13-8

Forsidebilette Koparberg ved gruveinngangen i Verket i Ramstaddal. Foto: Kjell Løseth.

Forord

Ein gut stakk til seg eit par tennissko frå hyllene i det brennande handelslaget. Styraren tok frå han skorane og kasta dei inn att i flammene. Du skal ikkje venje deg til å stele, sa han. Dette er ei av historiene som gjekk på folke-
munne etter den dramatiske natta då Aure brann. Når verda brenn rundt ein kan vanlege normer vere lette å gløyme. For andre kan dei vere trygge å halde seg fast i. Når elden rasar, er det lett å misse hovudet. Ikkje alle var like rasjonelle: Folk tok syltetøyglas og la på sprang for å berge dei. Nokon kasta ein kommode ned loftstrappa. Der vart han liggjande. Ei lysekrone vart kasta ut gjennom vindauget frå tredje etasje. Noko av det som vart berga frå Handelslaget var eit skostativ med berre høgresko, vart det fortalt på eit møte i biblioteket der folk som opplevde brannen for 70 år sidan mintest sine opplevingar. Brannen som utsletta store delar av Aure sentrum er eit slags tema for årets Årbok for Sykkylven. Dramatikken denne augustnatta har vore skildra før. Denne gongen let vi også dei absurde hendingane og galgenhumoren som prega menneska denne natta sleppe til. Samtidig har vi gitt god plass for

fotografia som Svein Aure samla inn til ei vindaugsutstilling i samband med brannmarker-
inga og som betre enn ord fortel om øydelegg-
gane natt til 19. august 1939.

Men vi har meir: Fotodokumentasjonen frå årets sofarekord over Sykkylvsfjordbrua har naturlegvis fått plass i årets årbok. Vi kan lese om snarefangst etter bjørn og om gruvedrift i Ramstaddal og i resten av kommunen.

Vi kan også lese om det nye aktivitetshuset Fønix som har funne si form og har behov for å ekspandere. Her får de også teksten til Jostein Fets vakre vise om Blinde-Karl, som no har blitt ein del av repertoaret til artisten Elisabeth Andreasson.

Dette er berre noko av tilbodet i årets Årbok for Sykkylven, den attande i rekkja.

Vi takkar alle bidragsytarar for innsatsen og sponsorane for god hjelp.

Årbokredaksjonen

Kjetil Tandstad
redaktør

Spjelkavik brannkorps stilte opp og gjorde ein god innsats i ettersløgkinga under Aurebrannen 1939.

Atle G. Eliassen er fødd 1949 i Sykkylven og busett i Ålesund. Han har studert norsk og media og har hovudfag i historie. Han arbeider som lærar ved Borgund vidaregåande skule. Han er aktiv i Ålesund Kameraklubb og publiserer ofte fotografiske blinkskot i lokale og nasjonale media. (Artikkelen er opphavleg trykt i Tidsskrift for Sunnmøre Historielag.)

Aure i eit flammehav

Av Atle G. Eliassen

I totida natt til 19. august 1939 byrja kyrkjeklokkene å kime. Det var ikkje noko godt varsel nattetider. Mange fekk på seg kledda i ei fart og sprang ut for å finne ut kva som var i gjære.

Før dette skjedde, hadde dei frå ein heim i Ullavika eit par kilometer lenger ute oppdaga at det var eld laust i dei to samanbygde fabrikkane Vestlandske Stol- og Møbelfabrikk og Klocks Lenestolfabrikk, som låg ved kaia på Aure. I all hast fekk ullavikarane tak i ein bil og køyrde mot Aure. I det dei fór gjennom sentrum, prøvde dei med rop og fløyting å vekkje folket.

Kyrkjeklokkene

Litt etter hadde nokon gått opp i kyrkjetårnet for å ringe med klokka og såleis vere med på brannvarslinga. Sentrum av Aure var i 1930-åra ei samling av gamle, lett antennelege trehus i eit uregulert strok. Ekstra ille var dette når ein visste at bygda ikkje hadde organisert brannvern eller motorisert brannsprøyte. Dei fire sprøytene som var i bygda, kunne berre brukast manuelt, og dei dugde derfor ikkje ved større brannar.

Den første som kom til brannstaden denne augustnatta, oppdaga at det brende godt i ei stor

1. Kaihuset. 2. og 3. Vestlandske. 4. Klocks Lenestolfabrikk. 5. Posthuset. 6. Handelslaget (hotellet). 7. Sjøbua til B.S. Aure. 9. Valhall. 10. Vinje-huset.

Frå venstre: Anton Roald, ukjend og Ludvik Hole ser på restane av B.S. Aure sitt hus.

trekasse som stod inntil veggen på fabrikkane og at elden alt hadde brent hol i veggen. Vedkommande slo straks ut ei rute og hoppa inn i bygninga, men då hadde elden alt fått godt tak innandørs. Han skjønna straks at det var nyttelaust å få kontroll over elden åleine. Straks etter slikka også eldtungene opp i andre etasje på fabrikkbygninga. Etter kvart som folk fekk vite om lauselden som teikna til å bli ein storbrann, strøymde dei til med bøtter og primitive slangar for å prøve å bli herre over den raude hane, men det var etter kvart ei stadig vanskelegare oppgåve. Folk som budde i våningshus ovanfor kaiområdet, tok straks til flytte ut av trebygningane. Ikkje lenge etter breidde elden seg frå møbelfabrikkane til garasjen til Stranda og Sykkylven Billag på den andre sida av kaia. Fuktige presenningar på utsida kunne ikkje hindre at elden tok tak i denne bygninga som låg sju – åtte meter unna. Heldigvis for billaget hadde dei ikkje bussar ståande inne, men sjusetaren,

som var til reparasjon utanfor veggen, vart etter kvart berre eit forkola skjelett.

Handelslaget

Etter dette stod Sykkylven Handelslag sitt bygg for tur. Firmaet hadde eit toetasjers trehus. I andre høgda heldt overnattingsstaden Sykkylvsheimen til. Snart stod heile bygninga i lys loge. Det einaste dei fekk berge ut, var eit nytt kassaapparat og ei ladning dynamitt som handelslaget hadde på lageret.

Frå Sykkylven Handelslag gjekk elden sørover til Bastian S. Aure sitt bygg i tre etasjar og lagerbygninga Bellinga, som firmaet hadde vegg i vegg. Deretter tok Lars Hjelle sin kjøtbutikk fyr. Så gjekk elden til Sykkylven Kailag sitt lager og derifrå til bustaden og skreddarverkstaden til Peter Vad. Heller ikkje Peter S. Grebstad sitt hus med postkontor og medisinsutslapp fri. Etter denne fekk elden også tak i K.A. Aures slaktarforretning

Bensinpumpa til Handelslaget.

og bustad og deretter fiskehandelen til Jens Aas og Erling Eliassen. Også inne i Sykkylven og Omegns Privatbank tok det fyr i gardiner og teppe, men det lukkast å kaste det som hadde teke fyr ut gjennom glaset, slik at ein fekk slokt branntiløpet der.

Brannsprøyte

I mellomtida var Ålesund Brannvern varsla om storbrannen som utvikla seg i Sykkylven. Etter at visse formalitetar var ordna, sende dei ein bil og ei brannsprøyte innover. Då ferja med

brannmannskapet skulle leggje til kaia på Aure, brende det så godt kring ferjelemmen at brannbilen måtte stå om bord og sprøyte vatn på elden. I halv fem-tida kom også ei motorsprøyte frå Spjelkavik. Utan denne assistansen ville truleg sju hus til ha stått i fare for å bli øydelagde.

Til all lukke var det stille og fint vår denne augustnatta. I morgontimane vart brannmannskapet herre over elden og dei hadde greidd å hindre at elden breidde seg til Vinjes Hotell. Ut over føremiddagen var det berre etter-sløkkinga som stod att. No kunne ein konstatere at i tillegg til at ti hus var total-skadde, hadde 15 familiar og enkelt-personar blitt huslause.

Assuransetap

Dessverre var ikkje alle bygningane fullt ut assurerte. Brannskaden vart kalkulert til om kring 700.000 kroner, medan trygdesummen dekte vel kr 500.000. Fleire av huseigarane tykte at premiane var så høge at dei ikkje hadde hatt råd til å fullverdiforsikre.

Undersøkingar på branntomta etterpå gav ikkje noko sikkert haldepunkt for å seie noko om brannårsaka. Politimeister Rostad hevda i eit intervju med Sunnmørsposten at ein teori gjekk ut på sjølvtenning i den store trekassa ved trebygningen. Ein annan teori gjekk ut på at nokon hadde vore uforsiktig med eld.

Mange nysgjerrige utanbygdarar strøymde til dagen etter brannen for å sjå korleis elden hadde herja. Misjonsselskapet hadde også tillyst stemne og årsmøte i bygda denne dagen og det greidde arrangørane å avvikle stort sett etter planen. Det einaste problemet var at den store kaffikjelen til bedehuset hadde gått med i flammehavet og hadde blitt øydelagt. Han hadde stått til oppbevaring i ei av forretningene som strauk med i flammene. "Men de unge hjelpere fik det til allikevel" heitte det i referatet frå møtet.

Kjelder: Sunnmørsposten august og september 1939. Per Arne Grebstad: Soga om Sykkylven Kailag og opplysningar frå Øystein Eliassen.

Dei rykande ruinane av firmaet B.S. Aure. I bakgrunnen kan ein skimte skorsteinen på Vallhall.

Henrik Straumsheim ser på restane av sjøbua til B.S.Aure. Bak til høgre bensinpumpa.

Aurebrannen skapte minne som levde sterkt i alle som opplevde han på nært hald. Margrethe "Maggen" Haugset Aure hadde godt minne og var ein god forteljar. I eit videointervju frå 2004 fortalte ho frå brannatta. Thor Willy Strømme har skrivne ned eit utdrag av intervjuet. Margrethe Haugset Aure døydde i 2009.

Den lange brannatta

Margrethe Haugseth Aure i samtale med Thor Willy Strømme

Sterke fotballgutar berga den tunge skjenken med koppar og kar ned den bratte trappa i det brennande Vadhuset. Berre nokre få vinglas vart knuste.

Ingeborg Bastiansdotter Aure (1915 – 1986) i Ul-lavika var oppe på grunn av eit sjukt barn. Ho hadde gått ut av stova for ikkje å vekkje dei andre i huset. Det var på det mørkaste "demet" i eitt-halvt-to-tida om natta. Ho forstod straks at noko gale var fatt då ho såg kor det lyste på veggen på Mylna inne på Aure. Ho vekte straks Lars Aure, Hjelle-Lalla i daglegtale, og dei vart samde om at det måtte vere Mylna som brann.

Den gamle møllebygningen på Aure var overteken av Vestlandske Møbel-fabrikk og bygd saman med Klocks-fabrikken. Hjelle-Lalla sprang opp til "Smør-Ole" Ellefsen, som budde hos Gustav Leivdal. Dei tre karane kasta seg inn i lastebilen hans og køyrde innover mot Aure medan dei låg på hornet.

Johan P. Aure (1914 -1983) var saman med Bodil og Lilly Rønes og ein reisande som budde i Kapralgarden. Han hadde akkurat kome ut kjellardøra då han hørde bilen kome fløytande og forstod at noko var "ti seg". Johan gjekk nedover mot kyrkja. Då såg han at Vestlandske stod i brann.

Trudde det var sandfok

Sjølvs vakna Margrethe av bilen som fløytt. Ho gjekk bort til glaset og såg Borgny Lyshol og Solveig Lyshol (Furset) springe innover sentrumsgata. Det var ei slik "disme" i lufta. Margrethe trudde det var sandfok. Ho drøymde aldri om at det kunne vere brann. Ho sat seg på sengekanten og ante fred og ingen fare då Johan P. Aure kom brytande opp trappa. "Ligg de, veit de ikkje at det er brann? Mylnå brenn og

heile strøket kjem til å gå med" ropte Johan før han sprang vidare for å hjelpe Bodil.

Margrethe bykste ut av senga og tok fram barnevogna. Ho la eittåringen Pål ned i saman med dei kleda huslyden hadde i gangen over vogna. Ho treiv eit kaminur under armen. Slik sprang ho heilt opp til Knutgarden. Då Margrethe kom ned til strøket litt seinere hadde flamma-ne nådd handelslaget. Ho tenkte på alt dei eigde: Dei var nygifte, og alt var nytt av møblar, kjerald, middags- og kaffisett.

Margrethe og Sverre Aure gifte seg i 1938 – året for heimen deira vart utsletta i den store Aurebrannen.

Søndag 20. august. Alle husa mellom Kaivegen og Vinje hadde brunne ned til grunnen.

Etter kvart samla mange av fotballkameratane til Sverre seg for å hjelpe. Det var Bernhard Grebstad, Petter Grebstad og Leif frå Andersgarden. Alfred Olaus Strømme kom også omsider. Dei budde inne hos fru Aure i Nillehuset på Vik.

Nede i sentrum danna folk rekkjer frå sjøen og oppover mot brannstaden og tok til å sende bøtter med vatn til kvarandre. Dei redda truleg Roaldhuset mykje på den måten. Kunstmålar Nils Angel Brekke frå Ørsta, som budde på Vinjes Gjestgiveri, sette seg ned på Storebøra nedanfor huset til Martin Lyshol og måla eit bilde av brannen.

Margrethe og Sverre fekk så mykje hjelp at alt av koppar og kar i husværet deira vart bore ut. Dei fekk store tunge skap med sengeklede ned gjennom den bratte trappa i Vadhuset. I første omgang sette dei alle tinga opp på Pihlmarka. Då dei fekk omrøme seg litt, flytte dei sakene opp på Kapralmarka. Seinare kom Lars Petter Haugset med hest og hjulsslede og køyrde eignelutane inn i Jangarden. Dei opna ikkje skapa før dei kom bort til Janhuset. Den store skjenken med tre dører var så godt stabla at nesten ikkje noko hadde blitt knust. Men de må tenkje på kor tungt det må ha vore å bere denne skjenken ut, men dei som hjelpte til var jo unge og veltrena karar, fortalde Margrethe.

Eit trist syn

- Det var eit trist syn å sjå. Det eine huset etter det andre brann ned. Lilly Rønnes hadde nøkkel til telefonsentralen og fekk ringt til brannvesenet i Ålesund og Spjelkavik. Det var brannkorpset frå Spjelkavik som først nådde fram. Brannbilen frå Ålesund måtte vente på Magerholm til ferja kom tilbake etter å ha levert Spjelkavik brannsprøyte.

Trekaia på Aure tok fyr, men brannvesenet klarte omsider å få brannsprøyta på land. Dei redda Vinje- og Dalehuset med den sprøyta ved at dei hengde opp eit stort segl på vegg. Ferga stod rett nedanfor Vinjehuset og sprøyte vatn på Vinjehuset og seglet.

Det var blikstilt denne natta og eit flott vær. Hadde det vore litt vind, kunne heile Auregarden gått med i brannen. Dyra var jo enten ute eller på setra, men husa kunne jo blitt sette i brann av gneistar, sa Margrethe.

- Dei greidde å berge Privatbanken, for det huset var av mur. Vi såg flammene fór opp etter ei flaggstong som var festa midt på arka. Folk sprøyte vatn på, men berre etter ei lita stund var flammene der igjen. Det var litt underleg også, når du stod der og såg bortover markane. Der stod store dungar med møblar og ein flokk med folk ved kvar sine dungar.

Heile den dagen gjekk Margrethe rundt i tøflar og eit frakkeforkle over nattkjolen. Dagen etter måtte ho gå inn til Aure i tøflar for å kjøpe seg nye sko. Forretninga til skomakar Dale, som både selde og sydde sko, var heldigvis intakt.

Margrethe miste ei veldig fin kiste og dessutan ei lefsekorg ho hadde fått av bestemor si, Marie frå Pålgarden på Haugset. Dei hadde fått ut alt vi hadde av sengeklede og ullteppe frå kottet, men ikkje kista og korga. Det er noko som ergrar meg den dag i dag. Ergeleg var det også å misse eit kakefat med stett og handtak som ho hadde fått i gåve av banksjef Opstvedt, fortalde Margrethe Aure i intervjuet i 2004.

Odd Arnesen (1897 – 1945) var ein kjend og respektert journalist i Aftenposten og var spesielt kjend for sine reportasjar om luftskipferder og redningsaksjonar i polare strøk. Han dekte også Tafjordulukka i 1934 og Loenulukka i 1936.

Artikkelen hans frå Sykkylven nokre månader etter brannen i 1939 ber preg av hans vørdnad for fjordfolket i vest.

Strandstedet Aure reises av asken

Av Odd Arnesen

“ Selv en brand som legger ti av et strand-steds 30 hus i ruiner bøier ikke folket herinne i fjordene i kne”.

Aftenpostens utsende medarbeider Odd Arnesen gjorde strandhogg på Aure eit par månader etter brannen og og teikna eit optimistisk bilde av sykkylvssamfunnet.

- Strandstedet Aure reises av asken.
- Men skal først reguleres efter moderne prinsipper.
- Bygden som lever av møbelindustrien.

Fra Aftenpostens utsendte medarbeider.

Aure i november: Det er nokså rart med det – har en først ferdes en del inne i fjordene her vest-på, besøkt de avsideliggende stedene og sett hvordan folket sliter i det og klarer seg bra, så får en en slags klokkekjærlighet til den som bygger og bor der. En vender gjerne tilbake gang efter gang og gledes og varmes over fremgangen. Men så bygger det også landet på en grundig måte, folket som virker her vest. De utnytter hver en mindste chance, nøisomheten er satt i høisetet, og de tar sig tid til å tenke over tingenes tilstand. Denne større ro gjenspeiler sig igjen i deres arbeide – det blir godt og solid. Selv de verste ulykkene, om det er fjellras, som på det nærmeste kan slette stedet ut – slik som i Tafjord og Fjørå – kan ikke knekke folkets selvopholdelsesdrift og virksomhet. Selv en brand som legger ti av et strandsteds 30 hus i ruiner bøier ikke folket herinne i fjordene i kne. I august engang overgikk det jo det driftige strandstedet Aure i Sykkylven en slik brandulykke midt på natten og i løpet av nogen få timer var et par fabrikker, et gjestgiveri, flere forretninger og privathus ellers blitt ildens bytte. Befolkningen priste sig bare lykkelig over at det var stille vær den natten, for ellers hadde praktisk talt hele det blomstrende lille samfundet været husløs.

Ennu griner brandtomtene en i møte når en vandrer bryggen op fra den moderne ferjen som bringer en over Storfjorden, men etpar barakker reist på ruinene – den viktigste handelsvirksomheten må holdes i gang inntil en får reist skikkelige hus. Stedets kjøttbutikk har bygget et tretak over kjellermurene og fått i stand en forretning og fra de provisoriske barakkene driver kjøbmennene næsten som før.

Oppattbygginga er godt i gang. April 1942.

Vi får en prat med ordfører Tandstad i Sykkylven og spør ham hvordan det går med gjenoppbyggingsplanene.

- Foreløbig er det nedlagt forbud mot å bygge på tomtene, svarer ordføreren. Det er valgt bygningsråd og brandstyre og ingeniør Bonde i Ålesund har målt op området. Kartet over brandstrøket og stedet er forreste ferdigtegnet. Det er meningen å få professor Sverre Pedersen til å utarbeide

den endelige reguleringsplanen. Når reguleringsplanen er gjort unda, så tar gjenoppbyggingsarbeidet fatt – utpå våren kan det bli, tenker jeg. De fleste av de brandlidte kommer nok til å bygge op igjen. Brandskaden kom op i 6-700.000 kroner, mens det var assurert for 500.000 kroner.

ikke fulgt etter. Tomtene her i Aure er dessuten ganske kostbare for et slikt sted å være – 1000 kroner målet. I centrum har i grunnen utviklingen stoppet op, blant annet fordi det ikke er regulert ordentlig. - det er vanskelig med kloakk for eksempel. Og tomtene er dyre som sagt.

Branntomta til Vestlandske søndag 20. august. Mange var nok usikre på framtida når arbeidsplassen deira såg slik ut!

- Sykkylven har jo fått en ganske omfattende møbelindustri – hvor mange fabrikker har bygden nu?

- Det er omkring 20 og alle går bra. Det som fabrikeres ved disse bedriftene går op i millionbeløp og de skaper arbeide til 400 kvinner og menn og indirekte til mange flere. Industrien her gir arbeide til skogfolk, sagbrukerne og transportfolk, på alle områder skaper det virksomhet. Møblene fra alle disse bedriftene går så å si over hele landet. Lenestolene er ikke minst ettertraktet i Oslo, Bergen og Trondheim. Vi har også konfeksjonsfabrikker. De to lenestolfabrikkenes som brente ned, arbeidet meget godt. De har allerede forlengst skaffet sig nye midlertidige lokaler – den ene et ungdomslokale.

Industrien har vokset fram de senere årene, forteller lensmann Bernt Tandstad, som vi også hilser på under vårt besøk i Aure, men bebyggelsen har

- Hvad kommer det av at tomtene er så kostbare, spør vi ordføreren.

- Aure er et centrum i bygden og der folk strømmer til vil det alltid være stigende verdier.

Det finnes folk herborte som håper på lavere tomtepriser når nyreguleringen er tilendebragt. Vi får høre at en kone for 30 år siden solgte et småbruk på 30 mål ved Aure for 3000 kroner. I dag koster de små byggetomtene 5000 kroner.

Aure er ikke noget særlig gammelt sted. Enda lever konen til den mannen som først slo sig ned her inne – Anne K. Aure. Hun er 94 år. Mannen – Severin Aure – drev et handelshus og i den første tiden var de bare dette ene huset på Aure. Så kom flere hus til efterat kaien var bygget, ett da og ett da, enkelte år flere, stedet vokste op smått i senn. Den første tiden brukte en som så mange andre steder robåt ut til lokalbåten som anløp på denne måten en gang i uken. Like før krisen

Pihl-huset. Til høyre ser vi Privatbanken, som var i mur og overlevde brannen. Vindusrutene i banken sprakk og det tok fyr i gardinene, men det vart sløkt.

i september (krigsutbrotet i Europa) satte inn, hadde Aure flere daglige forbindelser med fastlandet nord for Storfjorden og tre ukentlige anløp av fjordbåtene foruten 5 bilruter hver vei sommertid. Så en kan ikke klage på utviklingen.

Men nu er altså krigen kommet og gjort streker i rekningen for Sykkylvsfolket akkurat som alle andre er blitt stillet overfor visse vanskeligheter i den anledning. Folket herinne drev udmerket på sine fabrikker. Folk hadde det godt, syntes de selv – de ønsker bare å få leve i fred som så mange andre. (...) Branden vil skape visse gjenvordigheter – når en skal ta til å bygge op igjen er materialene steget ganske meget, så det vil fordyre bygningene for folk. Visse bygningsartikler er jo allerede gått op med 30 - 40 procent. Her og der bygges et og annet hus – Aure har forresten ikke bare vanlige småhus, men flere bygg på tre etasjer. Enkelte også av mur, blant annet Sykkylven Sparebank, som forresten i den siste tider har bygget på slik at distriktslægen, herredstyret, formannskapet og herredskassereren har fått hus og dessuten hvelv til sig selv og kommunens arkiver. To nye skolehus skal reises i bygden – planene er godkjendte allerede. En skal her som mange andre steder slå sammen flere kretser.

Jordbruket har lenge arbeidet tungt i bygden, men industrien har tatt sig opp etterhvert og støttet godt opunder. Således er skatteinntektene næsten fordoblet i løpet av fire år – de er

gått op fra 68.000 til 132.000 kroner. Man arbeider også med utvidelse av kraftverket som før leverte ca 800 kw – industrien trenger mer kraft. Derfor er man gått til å bygge ut Storevatnet ved å sprengne en ny tunnel på 370 meter gjennom fjellet – det gjenstår bare 30 meter. Når tunnelen er ferdig i løpet av vinteren, vil man få vann nok til 2000 kw og da skulle bygden greie sig bra.

Folk er foretagsomme herinne i

fjorden. Nettop i disse dagene kjører Helselaget Florence Nightingale-filmen til inntekt for sykepleien i bygden og Sykkylven Jentelag arbeider med å skaffe midler til folkebad. Kvinnene er med i det offentlige stell – ved siste kommunestyrevalget satte de inn sin egen representant – fru Marie Aase – som tidligere har været sykepleierske her. Denne kvinnelisten – Husmorlagets – var forresten den eneste i landet ved siden av en oppe i Nordland.

Selv om tomteprisene i selve Aure er høie så er leveomkostningene rimelige. En to-værelses leilighet med kjøkken betales med 20 - 30 kroner, en hel bøtte fin, fet sild – nok til 20 personer – koster 1 krone og torsken 25 øre kiloet, hvis en da ikke fisker den selv. Potetene står i 7 øre kiloet. Hus er i grunnen billig her inne i fjordene. En lokalkjent mann fortelles således at han et steds for etpar år siden hadde en leilighet på tre stuer, kjøkken, kvist og kott for 12 kroner måneden!

Aure-brannen 70 år etter vart markert med ei biletutstilling i eit par av vindauga hos B.S. Aure og eit møte på biblioteket der nokre av dei som hadde minne frå brannen fortalde om sine opplevingar. Her er nokre av historiene:

Brannminne

“ Gudrun Roald frå Jan-garden på Aure hadde reist til Hjorthol. Ho hadde akkurat fått ein liten. Men den nye barnevogna fekk ho ikkje med seg på bussen. Derfor sette ho henne inn i kaihuset så lenge. Då ho høyrde om brannen, trudde ho ikkje at ho nokon gong skulle sjå barnevogna igjen. Mannen Nils hadde kasta seg i færingen og rodde til kaia sjøvegen. Der kom han seg i land og fekk berga barnevogna opp i båten. Han Nils var no ikkje alltid så kjappe, men denne gongen var han det, sa ho etterpå”.
Svein Aure

“ Mange hus vart tømde også mange som ikkje brann. Dei prøvde å opne døra med rambukk for å berge ut verdifulle apparat og bilde frå butikken til fotograf Lyshol i Vadhuset. Eg hugsar eg fekk kjeft av nokre vaksne då han knuste utstillingsvindaugget med ein stein. Eg måtte ikkje knuse ruta sjølv om huset stod i full fyr”.
Bastian Roald

“ Det hadde alltid vore ei redsle for at det skulle bli brann i mølla på kaia. Far hadde skreddarverkstad of vi konsentrerte oss om å få ut maskinar og stoffstuvar. Eg hugsar vi ungane sprang berrfytte over ein nyslått kornåker. Vi kjende oss fakirar. Det er utruleg kor sterk ein blir i slike situasjonar. Eg bar ut store trøsymaskinar. Vi greidde to turar, då fekk vi ikkje gå ned att til huset fordi dei var redde for tanken på bensinpumpa skulle gå i lufta. Men det skjedde ikkje”.
Kalle Welle

Kalle Welle, Bjørge Eliassen, Bastian Roald og Elias Vinje studerer eit bilete frå brannen.

“ Vi tømde Brudevollhuset men det vart heldigvis berga. Eit stort tre utanfor huset hindra elden i å få tak. Lensmann Tandstad ville felle treet og lage branngate, men vart stoppa av brannmannen frå Ålesund. Dei spruta vatn på treet og det var eit effektivt vern mot flammene”.
Petra Brudevold

“ Birger Aure sprang att og fram til kontoret og bar ut. Han berga også eit nett med myntar, men det var hol i det og han la etter seg eit far av eitt og tøringar som vi ungane fann etterpå”.
Bastian Roald

“ Frå gamalt av var kyrkja ein slags brannstasjon. Der hadde ein lerretspøsar til vatnet. Dette var pøsar ein kunne få med seg på ein hest i motsetning til tunge trebuttar. I kyrkja låg også det raude brannflagget som ein skulle henge ut av den gluggen i kyrkjetårnet som vende mot brannen”.
Per Welle

Aurekaia søndag 20.august var eit trist syn. Fabrikkruinane til høgre og B.S. Aure og Billaget til venstre.

Natalia Leknes er 24 år gammel og kjem frå Santiago de Chile. Ho bur i Noreg på femte året. Her fortel ho korleis kjærleiken førte til at ho vart buande.

En kjærlighetshistorie (Historia de amor)

Av Natalia Leknes

Mange reiser til et fremmed land for å få jobb. Men kjærligheten spiller gjerne en viktigere rolle enn man tror.

En gang i mai 2004 snakket jeg via sms med søsteren min i Sykkylven. Hun spurte meg om jeg hadde lyst til å begynne å arbeide i Norge som au-pair med en hyggelig familie som trengte noen til å passe barna sine.

Jeg er utdannet barne-hageassistent (omsorgsmå-barn), i Chile, så dette kunne være en god jobb for meg. Etter at jeg hadde svart "ja" begynte jeg å lure på hvordan mitt liv her i Norge ville bli, spesielt Sykkylven, fordi jeg kommer fra en stor by, Santiago - Chile. Men i august 2004 reiste jeg til Norge.

Sykkylven er en liten bygd, helt stille, med en annen kultur og forskjellig mat enn i mitt hjemland. Det verste for meg var å lære språket, men det gikk greit, jeg lærte mye av familien der jeg jobbet, etter tre eller fire måneder kunne jeg svare for meg selv.

En dag i september 2005 var jeg med min søsters familie på fest hos noen chilenske venner. Da kom det også en norsk mann som var en venn av familien. Jeg syntes ikke han var noe særlig pen, men en veldig kjekk kar. Vi hadde det moro, vi danset, og spilte dart, drakk og koste oss, alle sammen.

Vi skulle konkurrere mot hverandre og den som tapte, måtte gjøre noe med den andre, for eksempel synge, danse, osv. De andre bestemte hva taperen skulle gjøre. Dessverre tapte mannen min og som straff måtte han ha meg på fanget i fem minutter, men jeg satt der i ca 20 minutter. Han bare gliste, mens jeg var litt flau og bare ventet til jeg kunne reise meg opp og gå.

*Natalia og Jan Ove Leknes på bryllupsdagen.
Foto: Privat*

Noen dager senere inviterte han meg på middag. Jeg aksepterte og var veldig spent på hvilken mat han skulle servere og hvordan vi skulle kommunisere, fordi min norsk var ikke så veldig bra, men det gikk kjempe bra. Jeg var litt nervøs og vi brukte både norsk og engelsk, til og med litt spansk. Maten var god, og den dagen vi ble enige om å se en film en kveld.

Han fortalte meg at han begynte å føle noe spesielt for meg. Jeg var ikke særlig interessert i han, jeg så han bare som en venn eller noen til å

*Natalia trives veldig godt i Sykkylven.
Foto: Privat*

kunne prate med, og for å trene på min norsk. Aldri kunne jeg tenkt meg å være sammen med en mann som var eldre enn meg....

Etter hvert som tida gikk, ble vi mer og mer kjent med hverandre og jeg begynte å bli mer og mer glad i han hver gang vi møttes.

Det er rart å tenke på at hadde det ikke vært for den festen, så hadde Jan Ove og jeg aldri truffet hverandre. Men takket være litt god mat og dart, er vi sammen og gift i dag.

Noen folk syntes at jeg bare giftet meg for å bli her i Norge, men jeg bryr meg ikke om hva de sier, så lenge jeg tjener mine egne penger og betaler mine egne regninger, så kan de få menneskene som mener det få si hva de vil. Heldigvis har jeg fått mange gode venner og jeg opplever veldig sjelden rasisme og slikt.

Jeg er utrolig glad og lykkelig for at vi giftet oss. Vi trives veldig godt sammen, støtter hverandre så godt vi kan selv om vi av og til har forskjellige meninger, som alle andre normale par.

Framtiden ser lys ut. Nå er jeg i fast jobb på BUAS (Sykkylven bu- og aktivitetssenter), og fikk fast jobb i den nye Ikornnes FUS barnehage.

På jobben har jeg det veldig koselig og trives godt både med disse kjekke gamlingene på Buas, ungene i barnehagen og kollegene som jeg arbeider med. Alle er ganske snille og de hjelper meg hele tiden hvis jeg lurer på noe.

Fritiden min tilbringer jeg i Sykkylven i lag med mine venner (og det har blitt noen den siste tiden). Jeg like å fiske om sommeren og det pleier å bli noen turer med båten til en kompis og kjæresten hans. Da blir det grilling og bading i Rundsteinvika. Naturen her er helt fantastisk, spesielt om sommeren når været er bra.

Vinteren her i Norge syns jeg er for kald og det er for mye regn så da går jeg mest på besøk, eller vennene mine besøker meg. Det blir mest planlegging av neste sommer.

Natalia er 24 år gammel og kjem frå Santiago de Chile, her i aktivitet på trampolina. Foto: Privat

Ragnhild Langeland er journalist i Sykkylvsbladet og medlem av redaksjonen i årboka.

Dei hjelpande hendene

Av Ragnhild Langeland

Etter krigen kom fleire flyktningar frå Europa til Noreg, og nokre av desse kom også til Sykkylven. Hos Aslaug og Karl Welle fekk ein liten familie på tre husrom. Dei vart ei erfaring rikare, både på godt og vondt.

Den andre verdskrigen hadde sendt mange menneske på flukt. Med mottoet "Hjelp til det sultende Europa" vart Europahjelpen danna like etter krigen i 1946. Europahjelpens formål var først og fremst å skaffe mat og kle til dei sveltande millionane i det krigsherja Europa, og vart starten på Norges Røde Kors og Norsk Folkehjelp. Seinare vart dette eit samarbeidsprosjekt mellom fleire norske hjelpeorganisasjonar, arbeidslivsorganisasjonar, myndigheiter og andre.

Sjølv om nazismen var knust og krigen slutt, budde tusenar av menneske i flyktingleirar i Austerrike, Hellas, Italia og Vest-Tyskland til langt ut på 1950-talet. Nokre var flyktningar frå verdskrigen, andre frå kommunistregima i Aust-Europa.

Morris Bendixen

Fleire ønskte å hjelpe flyktingane som ikkje lengre kunne bu i heimlandet sitt. I Sykkylven var det legen Morris Bendixen som engasjerte seg for å hjelpe flyktingane gjennom Europahjelpen. Han var formann i den lokale flyktingnemnda som var sett saman både av kommunevalde medlem-

Aslaug og Karl Welle hadde ein flyktingfamilie buande hos seg etter andre verdskrig, noko som vart ei erfaring både på godt og vondt.

mar og ein medlem vald av kyrkjelyden. Nemnda hadde som oppgåve å sjå om det var mogleg å plassere heimlause flyktningar i bygda, gi dei bustad og arbeid, eller hjelpe dei til ein betre kvar-dag med gåver og liknande.

Trongt om plassen

Hausten 1951 spurde Morris Bendixen ekteparet Aslaug og Karl Welle om dei kunne tenkje seg å hjelpe ein mannleg flykting med å skaffe han arbeid. Karl Welle dreiv på den tida ein elektrisk

butikk og verkstad i Aure sentrum, og kunne gi flyktningen arbeid i verksemda si.

– Det var eigentleg snakk om berre denne mannen, men rett før han kom hit fekk vi vite at han var gift og hadde eit barn. Vi hadde sjølv fire barn og budde berre i ei lita leilegheit. Det var ikkje nok rom i huset, så dei fekk eit soverom og eit barnerom til kjøkken. Vi måtte innskrenke oss veldig, så det vart trengt om plassen, fortel Aslaug og Karl Welle.

Bilete av to av døtrene til Aslaug og Kjell Welle; Oddny (t.v.) og Hildur, saman med flyktningguten Jorri.

Russisk familie

Mannen som kom til familien Welle var russar og hadde desertert frå den russiske armeen. Under krigen hadde han teke seg arbeid hos tyskarane, og kunne ikkje opphalde seg i Tyskland lenger. Skrivemåten på mannen sitt namn, hugsar ikkje Aslaug og Karl Welle heilt, men han kalla seg "Augen Muchin". Ved serviceverkstaden til Karl Welle byrja Muchin å arbeide.

– Han kalla seg sjølv for elektroingeniør, og han kunne litt, men på eit heilt anna nivå enn kva vi gjorde her. Muchin kom frå ein oppsamlingsleir i Tyskland. Det var der han treffe kona "Bronnislava", som var dotter til ein militær frå Leningrad. Muchin snakka ein del tysk, og fortalte blant anna om kringsetjinga av Leningrad som varte i 100 dagar. Muchin og Bronnislava gifte seg i denne leiren og fekk guten Georg, eller "Jorri" som han vart kalla, fortel Karl.

I Sykkylvsbladet kan ein den 11. januar 1952 lese om den nye flyktningfamilien som hadde kome til Sykkylven. Morris Bendixen i Europahjelpen skriv: "Like før jul kom en flyktningfamilie til Sykkylven. Den har allerede funnet seg til rette her, mannen er begynt i arbeide og hans hustru og lille barn har sitt å stelle med som andre mennesker i bygda. De har selv gitt uttrykk for sin store takknemmelighet mot folket her som har tatt så vennlig imot dem, og mot det norske folk som har åpnet sitt land for slike som dem. De har selv hatt et fe-

dreland, men foreløpig kan de ikke vende tilbake dit. Verden må bli forandret før de kan vente å se sine igjen. Derfor føler de trang til å takke alle som på en eller annen måte har hjulpet dem her".

Innsamlingar

Ein kan også lese om fleire innsamlingar til flyktningane, av pengar, kolonialvarer og møblar. Pengane som kom inn vart sett inn i banken, og skulle berre bli brukt i påkommande naudsfall, opplyser Bendixen.

Folk i bygda var gåvmilde og foreiningane samla seg om større gåver. Ein kan lese i Sykkylvsbladet: "Aure kvinneforeining har gjeve dynetrekk og putetrekk og elles gjev kvar einskild lem ei eller fleire gåver. Unges misjonslag gav wattplate og gåver frå kvar einskild attåt, og husmorlaget og sjømannsforeininga gjev for ca kroner 40 kvar i varer som trengs". Vidare står det: "Det syner seg at folket har hjartet på rette staden, og det er nok ikkje tvil om at dersom flyktningane er av det slaget som har vit til å setje pris på at dei får vere i eit fritt og godt land, så vil dei få det godt her i Sykkylven".

Flytta til Gol

Flyktningane som kom til Noreg hadde ofte grufulle seinskader frå det dei hadde opplevd i krigen. Det var ikkje enkelt å halde fram livet i eit

nytt og framand land. Det fekk også Aslaug og Karl Welle oppleve med sin flyktningfamilie.

– Muchin hadde traume etter krigshendingane, og vi såg at han ikkje behandla guten sin på den rette måten. Kona hans hadde dessverre ikkje mykje ho skulle ha sagt, fortel Karl Welle.

Aslaug og Karl let likevel Muchin og famili-

Familien Welle og flyktningfamilien feira jul saman året 1951. Frå venstre: Mor til Karl Welle; Helene, Karl Welle som held flyktningguten Jorri, dottera Hildur, flyktningkona Bronnislava, dottera Oddny, sonen Kjell, dottera Alice på fanget til Aslaug Welle og faren Karl.

en bu i huset hos seg så lenge dei ville, og etter knapt eitt år, valde flyktningfamilien sjølv å flytte på seg.

– Muchin sa at dei flytta på grunn av det dårlege vêret som var på Vestlandet, men egentleg var det fordi han ikkje ville betale skatt av løna han hadde tent. Dei flytta til Gol, men kor lenge dei var der, veit vi ikkje. Kona Bronnislava ville gjerne til Amerika, for ho trudde at kanskje faren hennar hadde reist dit. Eg prøvde ein gong å finne ut kor dei hadde hamna, men det fanst ikkje opplysningar, seier Karl Welle.

Beste evne

Ekteparet Welle hugsar også fleire andre flyktningar som var i Sykkylven denne tida.

– Vi kom i kontakt med ein fin herremann som heitte Blaha, som var svært flink å teikne. Han hjelpte oss å lage ei vindaageutstilling til butikken vår i jula 1951, og dette vart ei flott ut-

stilling dekorert med bomull som snø. Eg hugsar ikkje om han var russar eller polakk, men eg meiner han budde i Auregarden, fortel Karl.

Aslaug og Karl og borna deira fekk også god kontakt med Bronnislava og den vesle sonen Jorri, og inviterte dei til å feire jul saman året 1951.

– Eg hugsar ein søndag Bronnislava var med

Blaha, ein annan flyktning som budde i Sykkylven etter andre verdsdkrig, var svært flink å teikne. Kjell Welle har teke vare på ei av teikningane hans frå denne tida.

oss til kyrkje. Sunnmøre Mannskor song i denne guds-tenesta, og sjølv om ho ikkje forstod kva som vart sagt, så rann tårene på henne. Bronnislava var svært følsam av natur, fortel Aslaug.

Sjølv om det ikkje var like enkelt å ha nokon frå eit anna land med store traume buande hos seg, gav familien Welle likevel hjelpande hender for ein familie på flukt i ein del av livet deira.

– Ein kan ikkje vere så egoistisk at ein seier nei til å hjelpe ein familie i naud. Det var trøgt i husa alle stadar på denne tida, men flyktningane var glad berre dei fekk eit rom å bu på. Vi prøvde etter beste evne å hjelpe, men i ein slik situasjon kjenner ein ofte at ein kjem til kort, avsluttar Aslaug og Karl Welle.

Eldar Høidal bur i Straumgjerde og er møbelhistorikar knytt til Norsk Møbelfaglig Senter. Han er også kommunepolitikar og ein ivrig syklist.

Huset med det store hjartet

Av Eldar Høidal

Ei suksesshistorie: Dugnadsbygde lokale i den gamle konfeksjonsfabrikken Fønix fylte eit tomrom og har blitt ein viktig møteplass for medmenneske.

- Sykkylven sentrum har blitt noko anna etter at Fønix-huset opna dørene sine. No har vi fått ein stad der vi kan kome innom utan at vi treng å prestere eller kjøpe noko. Ein stad der vi berre kan sette oss ned å prate med andre, og vere medmenneske.

Karen, som kom med denne utsegna litt etter opninga av Fønix i mai 2007, uttrykker noko av det mange som besøkjer Fønix kjenner: Fønix har fylt eit tomrom, eit rom som korkje foreiningar, arbeidsplassar, butikkar eller kaféar har greidd å fylle. Fønix har blitt ein stad der ein både kan få gje og ta imot, ein stad der alle menneske har like stor verdi.

Utgangspunktet til Fønix var Frivilligsentralen. Sentralen opplevde for nokre år sidan stor pågang av frivillige, fortel dagleg leiari, Marit Gjerde Winsrygg. Det var ein ny type frivillige i forhold til dei som søkte til Frivilligsentralen dei første åra. Då var det mykje basert på modellen "eldre hjelper eldre". Dei nye frivillige hadde ei anna målsetting. Det var gjerne aktive menneske med ein hobby eller ei interesse som dei kunne tenke seg å dele med andre.

– Vi hadde ikkje så mange oppgåver for denne gruppa og vi hadde heller ingen eigna stad der dei kunne halde til med hobbyane sine. Dermed kom tanken opp om å etablere eit aktivitetshus der menneske med ulike ferdigheiter kunne få dele desse med andre.

Ein av dei sentrale pådrivarane for å få ein slik tanke realisert, var Svein Johansen. Han hadde knivlaging som hobby. Han ønskte å bidra til at denne handverkstradisjonen vart halden i live.

Internasjonal kvinnegruppe er blant dei faste brukarane av Fønix.

Svein hadde tidlegare drive med opplæring i knivmakar-handverket, til dømes i samband med konfirmantførebuingane. No ønskte han å spreie kunnskapane sine endå vidare. I tillegg såg Svein behovet mange i Sykkylven hadde for å kome ut av heimane sine for å møte andre i trivelege og uformelle omgjevnader. Slik voks tanken om allaktivitetshuset fram i møtet mellom leiinga ved Frivilligsentralen og frivillige i ulike aldrar og med ulike interesser.

Samfunnsendingar

Ikkje lenge etter at ideen om aktivitetshuset kom opp, byrja Marit Winsrygg på eit deltidsstudium i samfunnskunnskap ved Høgskulen i Volda. I dette studiet fekk ho teoretisk innsikt i dei utviklingstrekk som ho hadde møtt i eige arbeid ved frivilligsentralen. Det var ein trend i tida at oppslutninga om dei meir forpliktande medlemsorganisasjonane gjekk tilbake, mens interessa for meir uformelle møtestader voks. Dette kunne forklarast med trekk ved den generelle samfunnsut-

Skuleelevar får bruke dei kreative evnene sine på Fønix.

viklinga: Det har vore mykje flytting i samfunnet dei siste åra. Folk flyttar frå staden dei er fødde for å ta utdanning eller finne arbeid. Dette gjer at dei kjem til stader der slekts- og familienettverket manglar. Dei må søkje alternative nettverk.

I arbeidslivet vert det i aukande grad teke i bruk skiftarbeid. Det fører til uregelmessige arbeidstider og til at det vert vanskeleg å forplikte seg til stabil aktivitet i medlemsorganisasjonar.

Desse utviklingstrekk er sterkare i Sykkylven enn i mange andre kommunar. Tilflyttinga til kommunen har vore svært stor dei siste tiåra på grunn av industriveksten. Og næringsstrukturen med mykje industri har ført til at mange må innrette liva sine etter skiftturnusar og periodar med mykje overtidsoverjobb.

I Sykkylven kommune har det dei siste tiåra vore full sysselsetting. Samtidig er arbeidslivet prega av høgt tempo og store krav om prestasjonar frå dei tilsette. Dette kjem mellom anna av den harde internasjonale konkurransesituasjonen. Den krev at industribedrifter i høgkostland som Norge må produsere endå meir effektivt enn dei må i land med lågare kostnader. Det er ikkje alle som greier å kome i møte krava i arbeidslivet. I eit industrisamfunn med låg arbeidsløyse, er det ekstra

tungt å falle utanfor. Det er lett å verte stigmatisert.

Større lokale

Marit byrja, saman med ei styringsgruppe, å arbeide fram konkrete planar for eit aktivitetshus som skulle ha namnet Fønix-huset. Styringsgruppa vart ein god miks av frivillige, politikarar og representantar for næringslivet og kommuneadministrasjonen. Gruppa fekk slik samansetjing då ho vart sett ned hausten 2005: Svein Johansen, Ole Gjemsø, Margareth Relling Uri, Olav Harald Ulstein, Erlend Lunde, Arild Vadseth, Linda Nilsen Hovland og Eldar Høidal, i tillegg til Marit Winsrygg. Tidleg i planleggingsfasen laga dei ei skisse der dei gjorde greie for føremålet med huset: "Eit hus der menneske kan treffast og vere saman om aktivitetar, uavhengig av alder, kjønn og nasjonalitet. Prosjektet skal vere basert på innsats frå frivillige medarbeidarar, der det å gje er like meningsfullt som å ta i mot. Vi ønskjer å skape eit miljø der alle kan vere med å gje og alle kan vere mottakarar."

Nøkkelen til å lukkast med realiseringa av visjonane låg i eit tett samarbeid mellom lag og foreiningar, private ressurspersonar, bedrifter og

Barnehageborn i djup konsentrasjon ved arbeidsbordet.

det offentlege. Det vart tidleg klart at det var nødvendig å få større lokale enn det Frivilligsentralen rådde over om ein skulle greie å realisere eit nytt aktivitetstilbod. Ein tok kontakt med eigarane av den gamle Fønix-fabrikken, som tidlegare hadde husa konfeksjonsfabrikken til Ole T. Lied. Eigaranne, Kjetil og Ole Jakob Overå, var svært imøtekomande og interesserte i at det vart liv i lokala att. Då fekk pådrivarane ei økonomisk utfordring som det måtte takast fatt i. Dei nye lokala måtte først setjast i stand, og så skulle dei leigast for fleire år framover.

Det var naturleg å vende seg til kommunen for å løyse dei økonomiske utfordringane. Frivilligsentralen er eigd og vert delfinansiert av kommunen. Det har i Sykkylven vore brei politisk oppslutnad om Frivilligsentralen. Slik var det også i 2005 då kommunen gjekk kritisk gjennom drifta si og vurderte å kvitte seg med det som ikkje var lovpålagde tenester. Politikarane konkluderte med at Frivilligsentralen gav så mykje att til lokalsamfunnet at det kommunale engasjementet skulle oppretthaldast.

Den store dugnaden

No kom utfordringa til politikarane: Ville dei auke støtta til verksemda ved sentralen ved å betale husleiga i dei nye lokala i ein periode framover? Igjen var politikarane positive. Marit Winsrygg nemner at dei hadde gode støttespelarar i kom-

muneadministrasjonen, mellom anna rådmann Erling Solsletten og leiar for barne- og familietenestene, Arild Vadseth. Saman med ordførar Jan Kåre Aurdal, og andre politikarar, greidde dei å løse Fønix-prosjektet trygt gjennom den politiske prosessen.

Alliansen mellom dei frivillige, det lokale næringslivet og kommunen viste seg særleg nyttig i den lange perioden med oppussing av Fønix-lokala. Det var mykje å ta fatt i etter at politikarane hadde gjeve startsignalet. Lokala i den gamle konfeksjonsfabrikken stod omtrent

som då dei vart forletne av dei siste arbeidarane tidleg i 1960-åra. Første jobben var å rydde ut gamle symaskiner, arbeidsbord og malar. Noko vart teke vare på for å vise huset si historie. Så vart gamal innreiing rive ned. Huseigarane tok på seg å skifte ut alle gamle vindauge med nye og ordne med det elektriske opplegget. Resten vart ordna som dugnadsarbeid. Fønix-prosjektet var heldig å få dyktige hobbysnikkarar med på laget. Asbjørn Stave vart "byggningsleiar" og tidlegare postmeister Ole Gjemsø, viste at han kunne meir enn å sortere brev og pakkjar. Seint og tidleg var Ole til stades for å rettleie dugnadsfolket, og mange timar hadde han åleine med hammar og sag.

I tillegg til mange enkeltpersonar og lag, var medlemene i Lions og Sigtuna sentrale i dugnadsarbeidet. Dei sette opp arbeidslister og alle medlemene tok sin tårn med pussepapir og målarark. Inge Aure var den som med fagleg innsikt la til rette for alle dugnadsmålarane.

Parallelt med oppussingsarbeidet inne i hovudbygget, vart det arbeidd med eit lite verkstadbygg i Fønix-hagen. Her skulle det verte plass til den store dampmaskina frå Tynes-fabrikken som Kjell Jarle Gjerde og Jan Hildre ville setje i stand. Dei engasjerte ei rekkje ungdommar frå den vidaregåande skulen i det krevjande restaureringsprosjektet.

Mai 2007

Medlemene i styringsgruppa var utolmodige etter å kome i gang på rett, og tidspunktet for opninga av huset vart sett opp og endra fleire gonger. Det var i denne fasen at dei prosjektansvarlege måtte ta til følgje det dei hadde lært teoretisk: Fønix var ingen fasttømra medlemsorganisasjon eller ei bedrift, men eit tiltak basert på frivillig innsats. Ein kunne ikkje setje opp ein stram framdriftsplan, og vente at han skulle halde heilt i mål. Ein måtte akseptere at ei tid passa det for frivillige å gjere ein innsats, andre tider passa det mindre godt. Og så var det betre å få alt skikkeleg på plass først, slik at ein slapp å drive aktivitetane på ein byggeplass.

For aktivitetar skulle det bli. Lenge før lokala var ferdige til bruk, vart det sett ned ei gruppe som skulle kome med forslag til ting som kunne skje på huset. Til gruppa kom det inn forslag frå foreiningar som husflidslaget, jeger- og fiskarforeininga, speidarane, Røde Kors, ungdomsrådet og privatpersonar. Alle forslaga vart tekne i mot med opne armar. Det vart berre stilt eitt krav til dei som ville bruke huset: All aktivitet på Fønix skulle vere open for alle. Laga og foreiningane hadde ikkje store innvendingar mot denne klausulen, men såg han som ein sjanse til å få utvida medlemstalet og styrke drifta.

Det var ein stor dag då ordførar Jan Kåre Aurdal kunne klippe snora ved den nybygde rullestolrampa som førte inn i Fønix-huset. 5. mai 2007 gjekk flagga til topps. Styreleiar i Frivilligsentralen, Evelyn Liseth og ungdomsprest Erlend Lunde, medlem i aktivitetsgruppa, gjennomførte sigersdansen på vegen utanfor huset og alle hjarte glede seg.

Dei som stod bak Fønix-prosjektet var klar over at det ville ta tid før drifta av huset fann si form, men som vi har sett vart huset teke imot med stor velvilje av folk i Sykkylven. For mange var det viktigaste at dei no hadde fått ein stad å søkje til for å møte kjenningar eller for å bli kjende med nye menneske. For andre vart huset ein stad å lære, eller ein stad å finne støtte, eller ein stad å gje ei handsrekning. Nettopp slik intensjonen hadde vore, vart skiljet mellom dei som var motakarar og dei som gav, viska ut. Alle var likestilte i Fønix-huset, alle var frivillige.

Som nemnt er det offentlege sterkt inn i finansieringa av drifta, gjennom betaling av husleige

og gjennom finansieringa av Frivilligsentralen, som har det daglege driftsansvaret for Fønix. Det offentlege har også nytta seg av huset. Her har personar som har vore ute av arbeidslivet ei tid fått ein mjuk overgang til ny yrkesaktivitet. Fønix og NAV har eit godt samarbeid som er med og styrker aktivitetane i huset, særleg på dagtid. Saman med pensjonistar og andre frivillige, har personar i arbeidstrening dei siste par åra gjort Fønix til det aktivitetshuset og den varmestova det var tenkt å vere.

Liv og røre kvar dag

Marit i Frivilligsentralen ser at hennar oppgåver som dagleg leiar i sentralen har endra seg dei siste åra. Ho sit ikkje mykje på kontoret for å administrere hjelp til plenklipping og snøsmoking. Mesteparten av dagane går med til å samle alle trådane som ein kan finne i den koselege Fønixstova. Ein regnfull torsdag ettermiddag mot slutten av september fangar vi henne i farta, og får henne til å fortelje litt om det som skjer på huset for tida. Bordet vi set oss ned ved er dekkja på og gjort klar til ei samling same kvelden. Då kjem ein representant frå Kirkens SOS for å gje råd om korleis vi kan få til gode samtalar med kvarandre. Gode samtalar går også føre seg i sitjegruppene rundt oss. Der går Margrethe Lillebø, fast husvertinne, fram og tilbake mellom vaffeljarn og besøkande, og serverer varme vaffelhjarte med jordbærsylte og rømme. Ivar Hansen, ein av dei andre faste støttespelarane, fyller kaffi i koppene.

Marit har ikkje vanskar med å kome på døme på aktivitetar som går føre seg på Fønix, og ho startar med ei gruppe som ho arbeidde med også før Fønix vart ein realitet: Internasjonal Kvinnegruppe. Denne gruppa har samling kvar måndag, og desse samlingane gjev gode høve for kvinner frå ulike land til å kome saman og snakke om felles utfordringar. På Fønix får dei også sjansen til å møte norske kvinner og til å utvide nettverka sine. Marit fortel engasjert om møte mellom innvandrar kvinner og dei aktive pensjonistane som er innom Fønix.

– Det er rørende å sjå korleis dei gamle karane mjuknar opp og dikkar og småpratar med borna til kvinnene. Dette er med å skape forståing over kulturgrensar, seier Marit.

Tirsdag er barnehagedagen i Fønix. Alle barneha-

AKTIVITETAR FOR ALLE

Det er og har vore mange forskjellige aktivitetar og kurs på Fønixhuset. Akvarellmaling, flugebinding, scrapbooking, strikkekaffe og knivmaking er noke av dei.

Ein rekke utstillingar har det òg vore, blant anna av knivar, ves, måleri og møblar.

Utstillinga "Kustavogga" er samarbeid mellom Norsk Akvarellforbund og Sykkylven skule. Foto: Fønixhuset

Vi har også aktivitetar på huset i samarbeid med barnehagane og skule. Et populært alternativ der borna får utfolde seg kreativt. Det blir også arrangert ungdomskvelder og pensjonistkaffe.

Aktivitetar for alle aldersgrupper. Foto: Fønixhuset

FAKTA OM FØNIXHUSET

Ole T. Ued starta kornfôjefabrikken Fønix i 1911 med tilhaldsstad i huset. Fabrikkbrikkja vart lagt ned i 1957, og huset vart brukt til lagar i fleire tiår. Det staslege huset stod i mai 2007 fram som ein fagj Fønix, etter eit felles dugnads- løft av frivillige, bedrifter, kommunen, lag og organisasjonar.

FØNIXHUSET
Hovudgaterveien 1 Sykkylven
Nytteløst, 6230 Apocynon
Telefon: 70 21 68 36 / 987 44 478
E-post: fono@fonihsuset.no
Hemsider: www.fonihsuset.no
Etablering: 1900 - 1940, etter vår tid er det i bruk 0

- Ein møteplass for alle som bur i Sykkylven!

FØNIXHUSET
ALL AKTIVITETSHUSET I SYKKYLVEN

Den nye brosjyra som informerer om aktivitetane på Fønix.

gane i kommunen får tilbod om eit opplegg som strekker seg over eit halvt år. Det er den spreke pensjonisten Johan Nilsen som er primus motor for denne aktiviteten. Med seg som hjelparar har han mellom andre Marie Fausa, Ragna Ullavik og Kim Garshol. Dei engasjerer borna med ulike oppgåver rundt borda.

Onsdag er det barneskulane sin tur. Også her er det rulling med eitt semester for kvar skule. Dette halvåret er det Vikeskulen som er inne med aktivitetar som måling, teikning, troldeigbaking og liknande. Heidi Josefsen, Else Eilertsen, Arild Olsen, Oddny Velle og andre frivillige hjelparar skifter på å gje borna spennande og annleis skuletimar.

Torsdag er pensjonistane sin dag. Det vert gode stunder rundt matbordet der praten går livleg om dagar som har vore og det som skjer i dag. Anny Bjørke sørger for gode avslutningar på måltida med blautkakene sine.

Treng meir plass

Det er planen at det skal vere opne dører, lys, varme og aktivitetar i Fønix-huset også om kveldane. Så langt er det onsdagskvelden som har merka seg ut som den faste Fønix-kvelden. Då har damene i Sigtuna skifta på å halde ope og tilby kaffe og sveler til alle som kjem innom. Elles har det vore mange ulike kurstillbod på kveldstid. Til dømes i

scrapbooking, akvarellmaling, flugebinding, knivmaking og snikring. I tillegg er her ungdomskvelder og strikkekafear med visse mellomrom.

Det er ikkje tvil om at Fønix har blitt ein suksess. Det viser seg at det i Sykkylven er behov for ein stad som ligg i rommet mellom det offentlege hjelpeapparatet og

det organiserte foreiningslivet. Ein stad der frivillige medarbeidarar kan få bruke av seg sjølv for å skape gode nettverk, saman med offentlege instansar og næringslivet.

Fønix har vore med å auke den sosiale kapitalen i kommunen, og til å gjere Sykkylven til ein bedre stad å bu. Noverande utenriksminister, Jonas Gahr Støre, skreiv om dette i ein kronikk i 2005: "Aktiviteten i tredje sektor (frivillig arbeid) er en avgjørende faktor i å utvikle samfunnets sosiale kapital, både gjennom de oppgavene de løser og gjennom den tilhørighet de gir frivillige og ansatte. Vi skal fylle til randen et rom i vårt samfunn som verken velferdsstat eller marked kan fylle."

I Sykkylven er Fønix med å fylle opp dette rommet. Ja, Fønix-rommet er faktisk fylt til randa allereie, to år etter oppstarten. For at Fønix skal få utvikle seg vidare, er det no viktig at prosjektet får meir plass.

Politikarane får snart på bordet eit spørsmål om dei vil vere med på denne utviklinga. I kjellaren i Fønixbygget er det ledige rom som berre ventar på å bli benytta av frivillige; barn, unge og eldre med arbeidslyst. Her ligg det til rette for at Sykkylven kan halde fram med å auke sin sosiale kapital.

Denne visa er sendt inn av frå Jarle Tusvik. Forfattaren er ukjend. Visa har truleg blitt framført på ei samkome under krigen. I tillegg til spark og kommentarar til aktuelle hendingar i bygda kjem visa også med eit forsiktig ønskje om fred og fridom frå den tyske okkupasjonsmakta. Sensur og forsamlingsforbod gjorde at kritikken ikkje måtte vere alt for direkte men møte-lyden forstod nok godt kva som var meint.

Sørestrand

Ei lita vise frå krigstida 1940 – 45

Sørestrand er for den som ikkje veit det så blid og fredeleg ein stad på jord. For folk og krøter er her gode beite og alle hyggjer seg, bå' liten, stor. Her er absolutt dei beste sjangser for dei som kome vil i egtestand. No står det berre att eit par restanser. Det har 'kje hendt før her på Sørestrand.

Her skipa vart ei sveinkallforening som støtta vart av nesten kvar ein mann. Om kvinnfolk alle var av same meining, ingen ville under bånd og tvang. Men så ein vakker dag det gjekk på tverke, dei makta lenger ei å halde stand. Det svake kjønns dei vart så altfor sterke. Ja, slikt kan hende her på Sørestrand.

Nyleg hende det at to vart spleisa, det er i dag ein nokså vanleg ting å sjå. Men om giftinga og brudlaupsreisa folk visste ingen ting før etterpå. Dei drog til byen og det bar til presten og så derifrå om bord i "Brand". Og nå vi alle saman kjenner resten. Det har 'kje hendt før her på Sørestrand.

I fjor det var så altfor lite væte så vatnet borte var for nokon kvar. Så vart det skipa til eit storemøte og vassverk sku' det bli, den sak var klar. Men så byrja det å høljerregne slik det ofte gjer i dette land. Og vassverkplanane dei ligg der tegna, - det har 'kje hendt før her på Sørestrand.

Om vegen var det for ei tid attende ein strid om den sku' leggst opp ell' ned. Og det var mange som for saka brende med mykje kamp og kiv og lite fred. Men nyevegen fekk så tung ein lagnad for over elva den seg ikkje vann. Og nå har vegastriden også tagna. Ja, slikt kan hende her på Sørestrand.

Kraftverk er vi sagtens ikkje fri for som sender av og til litt straum iblant. Og mange er det som har fått svi for at straumen kom og gjekk og so forsvant. Ein dag det vart nå så stor ei hending at krafta varma godt og lysa brann. Det var so god ein straum og høg ei spenning. Slikt sjeldan hender her på Sørestrand.

Ja, her på Sørestrand er godt å vere det er så triveleg ei lita bygd. Her vil alltid finnast nok å gjere. Her vil folket finne livd og trygd. Og når fred og fridom kan få råde og det ljøsna kringom land og strand, så vil nok folket også kunne få det så bra som nokon her på Sørestrand.

Kjell Løseth (til venstre) er tidlegare lærar og skulesjef i Sykkylven. Han er kjend som ein dyktig kåsør og er ein sentral person når Straumgjerde-revyen står på scenen.

Kai Løseth er også frå Ramstaddal. Han er overlege ved sjukehuset i Ålesund, busett i Ålesund og ein ivrig lokalhistorikar på fritida.

Verket - gruvedrift i Ramstaddal

Av Kjell Løseth og Kai Løseth

Som ein vel bevart løyndom for dei fleste ligg kopargruva "Verket" i fjellsida ovanfor Melset. Irrgrøn malakitt og eitt og anna skinande "gullkorn" i berget, fortel at det er kopar her.

Verket ligg om lag 450 meter over havet, i Melset utmark i Vardefjellet mellom Melsetsætra og Lukkedal. På avstand ser ein eit svart hol i bergveggen med ei svær ur under. For å kome dit må ein ta av frå heimste Løsetbrua mot Lukkedal og gå i eit nokså bratt lende.

Turen kan ein kanskje skildre på denne måten: Marka ein går i lever med døgnen og årstidene. Fenomena kjem og går i ustansleg lys og skuggeflekke. Lyng, mose og myr, greiner og kvistar, knausar og knattar. Eitt og anna dyrespor - og fuglesong om sommaren. Det er vakkert her mellom bjørk og granskog. Men så kjem ein plutsleg fram etter ein halvtimes gange. Det lysnar - tjukningen opnar seg. Hamrane glitrar mellom stornane. Det som var spreidd og uoversiktleg på avstand samlar seg og blir til ein stad - ein er komen til Verket.

Utsynet, friskheita i lufta, blomane, steinane, suset frå fjell og skog og elva langt nedunder gir

I våre spalter for 50 år siden

25. juli 1935

Gamal gruve i gang att i Ramstaddal

For mange år attende vart det sett i gang drift i Ramstaddalen for utvinning av koparkis, men dette arbeidet vart stoppa av økonomiske grunnar. Handelsmann Løset, Ramstaddal, som lenge har hatt stor interesse for bergstoff og granska ymse slag, både i Ramstaddalen og andre stader, har fått konstatert eit stort blotitfunn i det gamle brotet.

Sunnmørsposten har hatt ei samtale med herr Løset, som uttaler at blotiten er mykje rik på kalistoff, og gjeng i lag på 2,5 meter tjukkelse inn i fjellet. Brotet ligg fem-seks kilometer frå sjøen. Dei som dreiv etter koparkis var ikkje opmerksom på blotit-forekomsten, eller skyna seg ikkje på dette. Er kaliprosenten som ein vonar, vil nok dette steinslaget kunne koma til å få stort verd for produksjonen av kullgjødsel.

Faksimile frå Sunnmørsposten frå 1935

ro, og ein kan ane stadsbiletet si forklåring: Her har det ein gong vore ein slitets arbeidsplass for mange. Holet i fjellet – som strekkjer seg 15-20 m innover i to etasjar, og brotsslissane langs det grønne fjellet, vitnar om det. Så kan ein undre seg: Kvifor er det kopar akkurat her?

For ca 400 millionar år sidan føregjekk den såkalla kaledonske fjellkjedefoldinga. På denne tida, med kraftig vulkansk aktivitet falda fjella seg. Bergartar blei pressa ned og bergartar, som opphavleg var danna langt nede i sterk varme, blei pressa opp til overflata og storkna. Den mest utbreidde bergarten på Sunnmøre er granittisk gneis, men også kalkstein, gabbro og olivin og den svært sjeldne eklogitten, som det finst ein god del av i fjella rundt Melset – i Løsetdalen og Ausekaret.

Malmmineralane jarnmalm, koparkismalm og nikkelmalm førekjem på Sunnmøre, som elles er eit malmfattig område. Malm er namnet på bergartar som inneheld så mykje mineralar at dei kan utnyttast økonomisk. Koparkismalm er funne berre på eit fåtal stader på Sunnmøre og mest i Sykkylven kommune - i Ramstaddal og på Lyshol.

Inngangen til kopargruva i Verket. Med Storfjorden i bakgrunnen. Foto: Kjell Løseth

Verket

I gamle skrifter står det at i 1830-åra fann dei koparkis ved Melssetsætra i Ramstaddal. Kven desse "dei" er, veit ein ikkje, men ein del geologisk kjennskap var det nok i befolkninga. Truleg var det fargen på berget her som sette dei på sporet. Alt så tidleg som i 1644 hadde kong Kristian IV bede om at eit sendebrev skulle lesast opp frå alle landets preikestolar, der han oppfordra alle til å "lete efter metaller, malm og mineraler." Rundt om i landet blei det resultat av dette, mellom anna sølvgruver i Kongsberg.

Så seint som rundt 1830 var det framleis inga gruvedrift på Sunnmøre. I amtmannens beretning heiter det at "bergverksdrift finder ikke sted i Romsdals og Søndmøres fogderier". Men i 1842 blei det gitt mutingsbrev på "kobberanvisning i Vardefjellet under Melset til A. Tonning og N. Sødning på denne anvisning. Skjøte fra Kjøpmand N. Sødning til A. Tonning på halvdelen av denne kobberanvisning". Sødning var frå Danmark og dreiv handelsverksemd i Ålesund.

Det går enno fråsegn om gruvedrifta, både på

folkemunne og det som er nedteikna i historiske kjelder. Dei starta opp i 1842. Stigaren (arbeidsformannen) var svensk. Arbeidarane var frå Ramstaddal og frå Sykkylven elles. I skriftene finn ein namna Kristian Olsen Fauske Grebstad (Pegarden). Han var om lag 30 år då. Ein annan var Andreas Larsen Drotninghaug Krogen (frå Kråka i Ramstaddal), om lag 21 år. Johan Olsen Løset (Johan-garden) og Knut Severin Hanssen Løset (Korsbrekk-garden). Dei to siste var berre 12 år gamle. Fleire i same årsklasse var sikkert med, så barnarbeid var nok ikkje ukjent i den tida. Dei kunne nok både køyre hest og halde mineboren. Desse barna skaffa kjærkoma inntekt, sjølv om det sikkert var svært lite.

Arbeidet gjekk føre seg med feisel og minebor, og berget vart sprengt ut med krut. Restar etter Kruthuset ligg om lag 150 meter ved sida av innslaget. Storleiken på murane tyder på at denne bygningen også blei brukt til å ete i og kanskje også til overnatting.

Koparkisen blei lesst opp i slepesledar med oremegar og køyrt den lange vegen ned til sjøen.

Her kan ein framleis sjå spor etter dei tjukke murane i Kruthuset. Foto: Kjell Løseth

Ein kan i dag sjå restar etter oppmurt veg fleire stader mellom Verket og Lukkedal. Køyringa måtte vere eit slit både for dei tolv hestane som vart brukt og for køyraryane i det brattlendte terrenget ned til betre veg. Så gjekk ferda vidare ut mot Klokk og derifrå bratt ned mot sjøen til "Hau-voren" som koparkisen blei skipa ut frå. Ei strekning på bortimot ei halv mil med tunge lass var sikkert ikkje nokon spøk! Ein kan enno finne stein frå Verket i fjøra vest for kaia i Ramstaddal.

Kva åt opp pengane?

Med den lange og tunge transporten måtte drifta bli ulønsam. Noko rekneskap for drifta er ikkje tilgjengeleg i dag. Segna seier at det var ei engelsk "lady" som skaffa pengar til drifta etter løyve frå kongen, så lenge det varte. Etter det som er fortalt, var det så som så med å få pengar arbeidarane hadde rett på.

Det vart murra ein del mellom arbeidarane som ikkje fekk løna si. Så vart det endeleg lønningdag. Mannen som hadde ansvar for dette, kom med ei trøye som han la frå seg. I lomma hadde han ein pakke med lefser. Inne mellom

lefsene låg pengane han skulle dele ut. Men så hadde ei ku brote seg inn i kruthuset og ete opp både løfsene og pengane, sa lønningskaren.... Om det var dette som sette ein stoppar for gruvedrifta er uvisst, men det var aktivitet i "Verket" berre i eit par år.

I 1913 hadde ein kar som heitte Lars Petter Lade med seg Knut Melseth (Petter-Knut) og broren Martin (Kråke-Martin) opp til Verket. Dei bora, fylte krut i hola og skaut. Lars Petter Lade tok med seg så mykje stein han kunne bere og reiste sin veg. Steinen skulle sendast inn til undersøking. Resultatet var visst negativt med tanke på kopargruvedrift.

O.A.J. Løset fann glimmeret biotitt (kråkegull) i store mengder i det gamle brotet i 1935. Dette viste seg å ikkje vere drivverdig då.

I 1970-åra var det geologar frå Folldal Verk som granska fjellgrunnen i Vardefjellet og andre stader i Ramstaddalen i mange somrar. Dette førte til at dei skjerpa området (rett til utvinning). Dette gjeld også jarnmalm i Løsethornet. No er rettane gått over til StatoilHydro.

Kven veit - kanskje kan gruvedrift bli ei ny vekstnæring i Sykkylven?

Fjelltjæreblom

Frå eit botanisk synspunkt er det verdt å merke seg at fjelltjæreblom (*Viscaria alpina*) veks på grusbakken ved gruva. Planten høyrer til nellikfamilien og er ca. 10 – 15 cm. Stengelen er tjukk, stiv og raudaktig. I toppen sit mange små, røde blomar som gir frå seg god lukt. Denne planta er stadstypisk for jord som inneheld masse frå kisleforekomstar. Malmleitarar har gitt den namnet "kisplanten". I nærleiken av Kiruna blei det for 25-30 år sidan oppdaga ein lovande kisleforekomst med høgt koparinnhald. Malmleitarane var blitt leia til feltet på grunn av funnet av fjelltjæreblomen. Den nye, moderne gruva fekk namnet *Viscaria*, ein heider til "kisplanten".

Så altså ei lita botanisk oppfordring: Leit etter fjelltjæreblom. Finn du den, har du truleg funne kopar!

Anna gruvedrift i Sykkylven:

Lyshol: Som nemnt før er det funne kopar ved Lyshol. I 1881 skjerpa Bastian J. Aure eit koparfunn i utmarka til Lysholgardane. Han fekk tak i ein erfaren svenske, Olaf Thorson Sverd, som leia ein liten arbeidsgjeng ved "Ihljehammaren". Dei sprengde eit innslag på nokre meter. Nedfraktinnga frå koparhola var tungvint og malmen var fattig. I 1884 var det slutt.

Kalkstein og kopar finst ofte i lag, på Lyshol er det slik. "Kalksteinen er solid og analysen viser gode resultat" heitte det rundt 1880-åra. Oppsitjarane på Lyshol dreiv kalkverket til 1912 då driftsrettane blei overdregne til H. Schmidt og O.B. Nilsen. Kalkovnen på Blindheim står i dag som eit monument over ei vesentleg verksemd, der kalken frå Lyshol spela ei viktig rolle.

Velledalen: Rundt 1890 fann Edvard Bastian Aure ei feltspatrik åre i Alnakken ovanfor Brøvoll. Brørne Kraasbye frå Ålesund tok like etterpå til med prøvedrift. Fire – fem mann hadde arbeid med å bryte, knuse og sortere ut feltspaten som blei sendt med løypestreng ned til veggen og køyrt med hest og slede til Straumgjerde. Så blei feltspaten frakta med færingar ut til farty lenger ute i fjorden.

Den tungvinte transporten gjorde drifta ulønnsam, og etter om lag ti år var det slutt.

Blakstad: Rundt 1900 danna oppsitjarane på

Blakstad eit selskap som vann ut kalkstein til jordbrukskalk frå ei åre der. Verksemda var i gang mellom 1918 og 1929.

Aurdal: I Sandberget har det etter Hans Strøm sin "Beskrivelse" (1762) vore uthogd sandstein som dei laga bryner av. I "Annotations Boog over de Merkverdigheder som udi Sindmørs Fogderie forefindes indrettet anno 1756." står m.a. følgjande: "Noget Sydenf: Aardal i Syckelven findes hvid Sandsteen med en hoben sorte Pricker udj hvoraf gjøres en Mengde Sænder som baade ere smaa og store..."

Aure: I Eliasgarden på Aure stod det for lenge sidan ei smie. Etter segna skulle det der vere laga gjenstandar av sylv som var funne i Aurdalsområdet.

Det er ikkje tvil om at sykkylvsfjella er interessante geologisk sett. Kopar og kalkstein veit ein sikkert at det finst. Etter segna er det funne sølv her, ja også gull, men det er ei anna historie..

Kjelder: *Munnlege overleveringar.*

Gustav Weiberg Aurdal: Gardssoger.

"Beretninger" frå amtmannen i Romsdals amt.

Anders M. Heltzen: Bergverksdrift på Sunnmøre i gammel og ny tid.

Sunnmørsposten.

Eldar Høidal: Industrisoge for Sykkylven.

Hans Strøm: Annotations Boog over de Merkverdigheder som udi Sindmørs Fogderie forefindes. (1756).

Inngangen til kopargruva i Verket. Med Storfjorden i bakgrunnen. Foto: Kjell Løseth

Sverre S. Brunstad (1899-1991) skreiv ned mange historier han var blitt fortalt av både far sin og andre. I 1997 vart historiene samla i eit hefte og gjort tilgjengeleg for slekta og andre interesserte. Her kjem nokre smakebitar ført i pennen av barnebarnet Magnhild Vatne.

Kvennasoger og andre historier

Kvennasoger etter far min (Severin Larsen Brunstad 1849-1941)

Kvennane skulle ein gong i tida hatt mål og mæle. Bø-kvenna (vår) skulle seia: "Eg sit øvst og mæle best". Klaus-kvenna sa: "Eg sit ned under ein bakkje og mæl åt ein rakkje." Tore og Bø-Knut kvenna skulle seia: "Hommel og rug uttaom". Ei anna kvenn skulle seia: "No kleime eg meg, no kleime eg meg, lette meg, lette meg". Ei lenger ned i garden skulle seia: "Ett korn, to korn og tre er for mykje".

Ølmøse

På Hjorthol på Johan Grebstad sin eigedom ned med elva er der eit stykke som kallast for Ølmøsøy-

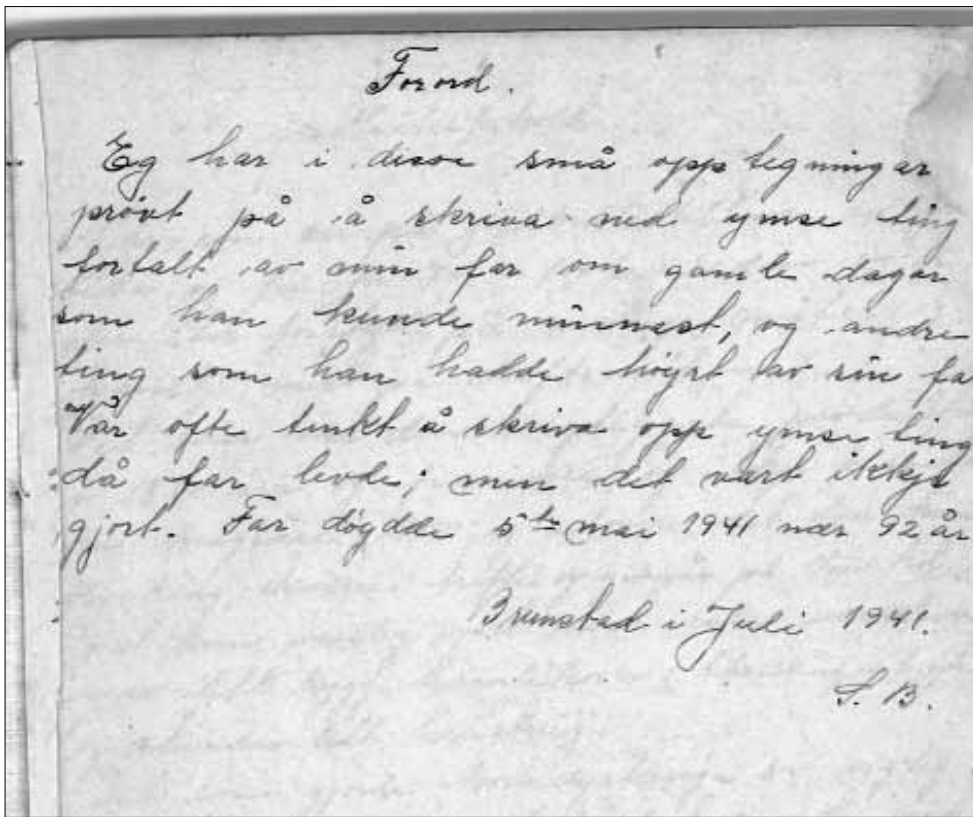
na. Far sa at dette namnet kom av at der i gamle dagar stod ei kvenn. Denne kvenna gjekk når alle dei andre stod enten for frost eller vassmangel. Det kom nok av at det var her at Brunstadelva og daleelva rann saman. Fylgjen vart at mange gjekk her og mol. Av dette kom då namnet Ølmøse (dialekt for olmose=allmisse).

På Brunstad er der ei snøfonn som vi kallar for Tytebærfonna. Denne fonna gjeng årvisst meir eller mindre etter som der er snø og skredføre oppe i Brunstadkollen.

Like til 1896 låg seks - åtte av tuna der i ei

Sverre S. Brunstad ved slipesteinen i Kvennhuskvitla. Foto: Lovise Vik.

Forordet i den første av dei to handskrivne bøkene.

klynge rundt vegkrysset i Brunstadgarden. Midt oppe i fjellet stikk fonna ut og stemner rett på sentrum av Brunstadgarden. For ca 250-300 år sidan, dette kan eg ikkje tidfeste sikkert, gjekk fonna so langt heim over Geilebøen at ho slo skeiv løda i Gunnagarden. Då vart Brunstad-karane redde, tenk om fonna hadde gått nokre meter lenger heimover, så kunne ho skada både hus, folk og fe.

Å setje opp noko slags fonnvern var ikkje oppfunne på den tid. Men dei kom til at ei høgare makt kunne hjelpa. Dei kom til ei ordning med kyrkjeverja og soknepresten i Sykkyven. Presten skulle be til den allmektige Gud frå preikestolen, at han med si allmakt måtte styra fonna slik at ho ikkje gjorde skade på Brunstadgarden. For dette skulle dei som brukte gardane betale 1 skilling kvar for året til kyrkja. På den tida var der 10 brukarar på garden. Men eitt av tuna låg heilt utan for fonnafaren, og dei skulle få sleppa å betala denne skillingen til fonnaskatten. Men på dette bruket vart dei pålagt å krevja inn desse pengane og betala dei til kyrkjeverja. Det var brukaren på Bø-bruket som vart pålagt dette. Min bestefar Lars Salmundsen hadde kravd inn desse pengane

dei åra han hadde brukt garden. Då min far overtok bruket i 1870 vart det hans jobb å gjera det.

Då var det no ikkje større summen: 9 skilling, det vart 27 øre. Men det viste seg likevel då far gjekk rundt å skulle krevja inn, så var der somme som ikkje hadde skillingen, andre ville koma opp på Bøen i morga, men det vart no oftast ikkje. Fleire gongar la far ut av eiga kasse for å sleppa å gå rundt å krevja på nytt. Til slutt vart far lei av å vera skatteoppkrevjar og så slutta han heile greia i ca 1880.

Storflaumen

For ca 200 år sidan gjekk der eit stort ras i Brunstaddalen. Det var om vinteren. Eit snøras tok til i Middagshornet, reiv med seg jord og stein ned gjennom Bukkeflæne heimafor Kidalshammaren og rett ned i dalen. Her danna fonna ein veldig haug som vi kallar Grøthaugen. Grøtet er det same som å gryta i hop, det har såleis ikkje noko med graut å gjera. Denne haugen demde opp elva og laga eit vatn. Då våren kom og snøen tok til å smelta for alvor, brast demninga og vatnet kom fossande heim gjennom dalen.

Då flaumen kom heim til Brunstadgarden, var elva ca fem meter over normal vasstand, og ein del av elva fløymde over og ned Jeilebøen på Brunstad. I ei av stovene i Jørngarden eller Jakobgarden var der skule og læraren høyrde bulder og brak av fossen som kom styrande. Han tok då med seg skuleborna og ei matbombe som han hadde 30 sølvdaler i, og så sprang dei opp gjennom stien (ei geitarås) så langt at dei var trygge for flaumen. Flaumen gjorde ikkje noko særleg skade, litt vart der no sjølv sagt å rydde etterpå. Nedafor Brauta, på Velle og Drabløs fekk dei òg merke flaumen. Elva fløymde utover alle bøer og inn i husa. Det er meg fortalt at der var så mykje

vatn inne i stova at ferseta (laus benk framfor bordet) flaut på golvet.

Ryggja-Ola (nedskrive i 1982)

Ryggja-Ola døydde i 1880, 83 år gamal. Han er nemd i bygdeboka. Kva tid han kom til Sykkylven er noko uvisst, truleg kom han og kona til bygda som tenestefolk og så vart dei verande i bygda.

Dei hadde også ei dotter. I slutten av 1860 og utover i 70-åra så budde dei i ei lita stove ved Ryg-gjabrauta. Her hadde dei også ein liten fjøs med plass til ei kyr og rom til fôr åt kyra. Ryg-gjabrauta var ein bratt bakke på vegen frå Ullavika til Fauske og sidan Ola budde attmed, så har brauta fått namn etter han. Ola var frå Rygg i Nordfjord, ei lita bygd utanfor Sandane.

Det som særmerkjer Ola og kona og derfor eg skriv opp dette, er at dei trudde fullt og fast på at her var underjordiske vesen mellom oss, særleg hulder og dverg. Det som gjer at eg har så god kjennskap til Ryggja-Ola, er at min far fortalde dette. Som før nemt så hadde Ola ei kyr. Fôret til kyra slo dei oppe på Kambane og bar det ned i Ullavika. Gjødsla av kyra bar dei oppatt på Kambane i kase som var laga av hatleteinar eller teger, så hadde dei fatlar på så dei kunne bera ho på ryggen.

Denne kyra til Ola leigde far i mange år. Ho kalva om våren, så kom dei med kyra i god tid før sætreferda, og så var ho i lag med far sine kyr heile sumaren. Då beitetida var slutt, kom Ola og kona etter kyra.

Dei var alltid i lag då dei leidde ho den lange vegen frå Ullavika til Brunstad. Det var 17 km, så det seier seg sjølv at dei var både trøytt og svoltne då dei kom til Brunstad. Her vart dei bedne inn stova, fekk seg eit godt matamål og kvilde seg ut til dei skulle på heimvegen att.

Det vart eit fortruleg venskapsforhald mellom far og Ryggja-folka. Far tok seg tid å prata med dei medan dei åt og kvilde. Ein dag far og Ola sit i fortruleg samtale så seier far: Du Ola, korleis ser dei ut desse underjordiske? Etter ei lita stund seier Ola: Dei er ikkje noko særleg å sjå til, dei er små og frykteleg hjulbeinte, og dvergen har ein stor vid hatt som han tek på når han vil skjula seg.

Ein annen gong sit far og pratar med kona til Ola, så spør han: Var det verkeleg så at han Ola såg ein dverg ein morgon han skulle gå fram i fjøsen

for å sjå korleis det var med kyra? Ho skulle snart kalve, og Ola gjekk stillt for å ikkje uroa kyra. Då Ola letta på fjøsdøra lite grand, fekk han sjå dvergen livs levande stod midt på fjøsgolvet. Han hadde lagt frå seg hatten og då kunne han ikkje skjula seg. Ola var brennande snar og nappa til seg hatten. Men då vart det gale med dvergen, han øya og gret og bar seg så fælt, at Ola tykte synd i han og so let han dvergen få att hatten sin, og vips der var han borte. Men Ola angra ofte på at han skulle levera frå seg hatten, for den kunne vere god å ha mang ein gong.

Ein gong eg og far var på kyrkjeveg og me kom ned i Straumsstranda, om lag midt mellom Drabløshytta og Fausatunet, der låg ein stor stein på ca 8 -10 kubikk. Steinen låg nokre meter ovanfor vegen. Far sa dette var Ryggja-Ola-steinen. Her brukte Ola å taka av seg hatten når han gjekk forbi. Han ville halda seg til vens med dei underjordiske, for han trudde sikkert at her var ein av stadane dei helt til. No er steinen borte, Ola er borte og sikkert dei underjordiske vesena òg.

Bøkkeljåen

To grannar vart ein gong ueininge om bytet på ein slåtteteig. Til slutt vart dei einige om at dei skulde byrja å slå i lag og so skulle kvar mann ha det han sjølv slo. Dei bestemte då ein dag dei skulle byrja.

Den eine mannen gjekk og grunda på kor han skulde greia seg, for han visste at grannen var mykje likare til å slå. Men sjølv visste han at han hadde betre rett på slåtteteigen enn grannen.

Bøkkeljåen beit framifrå godt. Teikna av Håvard Haraldson Hatløy.

Dagen nærma seg då slåttten skulle ta til og han grunda endå meir på korleis han skulle vinna sin rett. Medan han gjekk og grunda på dette her visste han ikkje av før det stod ein framand mann framføre han, og sa: Eg veit kvifor du er so sturen, men her skal du få ein ljå med meg. Du treng ikkje om å bryna han, heller ikkje må du sjå i egga på han om du steinhogg aldri så mykje, men berre driva på og slå. Mannen tok imot ljåen og takka.

Så kom dagen og det barst til å slå. Det vart ikkje lengje føre han som hadde bøkkeljåen hadde slege mykje meir enn den andre, for han slapp bryne, dessutan beit han framifrå godt. Freistinga til å sjå bedre på ljåen vart til slutt for sterk. Han heldt opp ljåen og såg i egga på han. Men då vart ljåen til eit sirev (ribbein) av en mann, og dermed vart det slutt med slåttten. Denne soga fortalde far ofte når me var på slåtteteigen om sommaren. Når me kunne ha ljå som kunne bita godt, så sa han på spøk at dette måtte vera ein bøkkeljå.

Dei gamle åkrane

Mange vil vel seia, er det noko å skriva om desse gamle åkrane då? Det har vore tider i bygda då desse åkrane betydde så uendeleg mykje. Var det gode år, så vart det mat både for folk og fe. Vart det grønår, tydde det svolt og naud. Me kan berre tenkje oss 1812 og 1813, to uår på rad. I jordskiftebøkene ser me at dei hadde 10-12 dekar (mål) åker på dei vanlege gardane i bygda. Det meste vart tilsådd med havre, men også noko bygg og blandkorn.

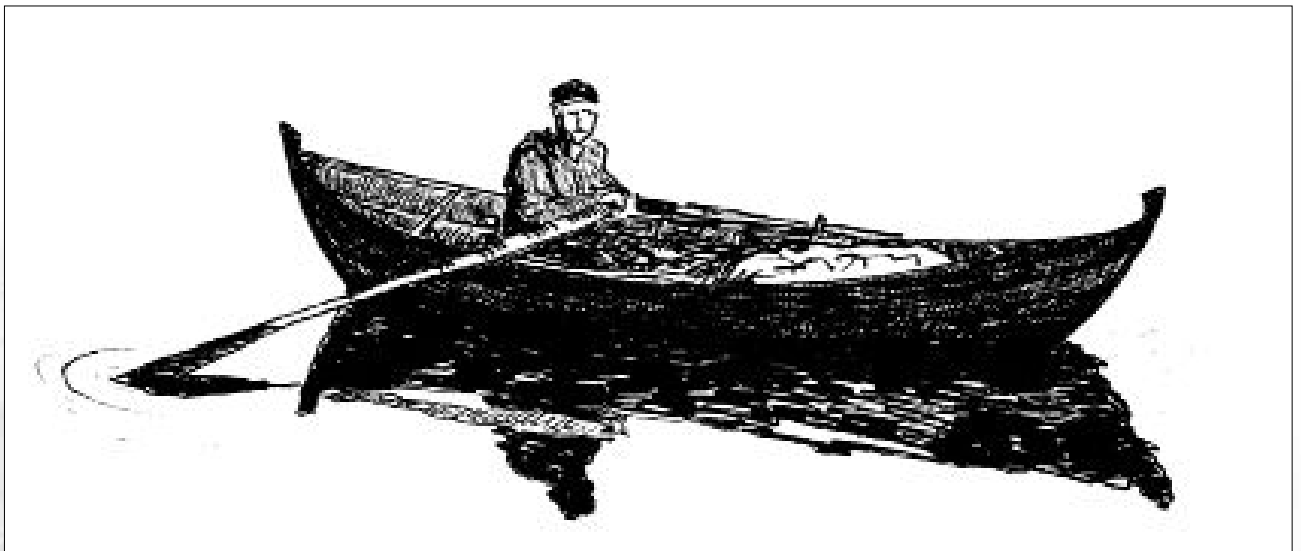
Me kan tenkja oss desse hektiske vårdagane, då alle åkrar skulle pløggast og tilsåast så fort som råd var. Heile huslyden var med på arbeidet. Dei grov og jamna plogfóra etter kvart som det vart pløgt, så plukka dei vekk tryske og kveke og anna ugras.

Min bestefar Lars Salmundsen (1804 -1871) brukte alltid å ta av seg hatten når han sådde. Det var som han gjekk til ei heilag handling. Så stend han ein tidleg vårmorgon på Smieåkeren med ei bøtte på armkroken full av såkorn. Så tek han av seg hatten, legg han på åkerreina, så går han med jamne steg over den nypløygde åkeren og kastar kornet jamt utover. Her kunne det ikkje slurvast; sådde du for tjukt så vart det berre kort-halm, og smått og lett korn, sådde du for tynt, så tok ugraset overhand. Fem såkorn i ein hestehov var høveleg, sa gamlekarane.

Så stend han Lars ved enden av Smieåkeren, han er ferdig med såinga. Han stend i tankar med ei stille bøn til han som skal vokster og grøde gjeva. Så signe då Gud den gode såd til groren ein gong er mogen.

Lars var fødd i 1804 og var slik åtte år då grønåra 1812 og 1813 gjesta bygda. Lars hadde nok fått kjenna det på kroppen kva det vil seia å svelta og lida naud. Kanskje var det difor at det var som ei heilag handling då han kasta såkorn utover om våren?

Det leid ut mot hausten 1813. Gudlov Persdatter Løvoll Søvikdal var gift med min tippoldefar Lars Salmundsen. Ho stend ein dag i kveldinga med ei treskål i handa og rispa korn på åkeren og fyller skåla. Det hadde vakse aks på halmstråa

Salmund såg seg ikkje anna utveg enn at han rodde til Bergen. Teikna av Håvard Haraldson Hatløy.

stunda kjem sætrejentene frå Velle og går forbi, dei skal på Vellesætra å mjølke. Dei gav seg i prat med Gudlov som visa var. Ho seier mellom anna: Ja, dette er kveldsmaten vår. Av dette kornet skal eg koka suppe.

Då Salmund (son til Gudlov og Lars) såg at det gjekk mot eit nytt grønnår i 1813, såg han seg ikkje anna utveg enn at han rodde til Bergen. Truleg så siglde han når det var bær til det. Det er om lag 45 mil mellom Sykkylven og Bergen, så snartur var det nok ikkje.

Salmund hadde god tru på at han kunne få tak i korn i Bergen, for han var godt kjent der. Han hadde drive med landhandel og hadde rom i ei av desse jektene som gjekk med bondevarer både til Bergen og Trondheim. Men det gjekk ikkje så lett som Salmund tenkte. Alt han fekk tak i var ei skjepp (20 l) rug. Store Bergens by hadde ikkje korn å selje. Engelske skip herja på kysten, og dei tok alle båtar som kom med kornlast.

Då Salmund kom heimatt frå Bergensturen samlast det straks ein flokk gardsfolk som ville høyra korleis det hadde gått. Salmund let opp kisteloket, der får dei sjå den vesle posen med rug, 20 l, det vart nok mange augo som doggast. Ein av drengane neda garden stod og såg ned i kista og så seier han: Kjære vene deg Salmund, lat meg få plukke opp desse små brødsmulane som ligg på kistebotnen din. Og det fekk han. Der låg att nokre små flatbrødmolar av reisematen til Salmund.

Springar-Karl

På ein av plassane i Hundeidvik budde der ein mann dei kalla Springar-Karl. Det var smått med Karl, så han måtte få av fattigkassa for å kunne livberga seg. Myrset-Pe var representant for Hundeidvik i fattigstyret. Ein gong det var møte så var der søknad frå Karl om tilskot. Myrset-Pe som var lokalkjend sa si meining: Eg synest no at han Karl kunne fiska litt og så har han no poteter, så eg trur ikkje det er så gale med han. På ein eller annan måte hadde Karl fått greie på kva Myrset-Pe hadde sagt. Då bryt han ut i harme. Eg skal ikkje setje poteter eg neste år, så kan han Myrset-Pe sjå, då.

Juleølet

Ein gamal mann på Velle hadde gifta dotra si til Hole. Det leid til jul, og dei på Hole hadde bedt han fram for å smaka på juleølet. Det var no slik

at juleølet var godt og Velle-mannen vart så godt forsynt at han greidde ikkje å gå nedatt. Dei tok då ein kjelke og la han på, og drog han nedatt til Velle.

Då dei kjem ned i Jogarden, så kjem sviger-sonen ut, han Karoles. Det var ein stor skøyer. Han stend og ser på han som ligg på kjelken, og så seier han. Det er vel best at me legg han nedi kista med ein gong. Men då letta han på seg han som låg på kjelken og ropa: Nei, nei, døkke må sjå ti te i mørgå.

Spåmann

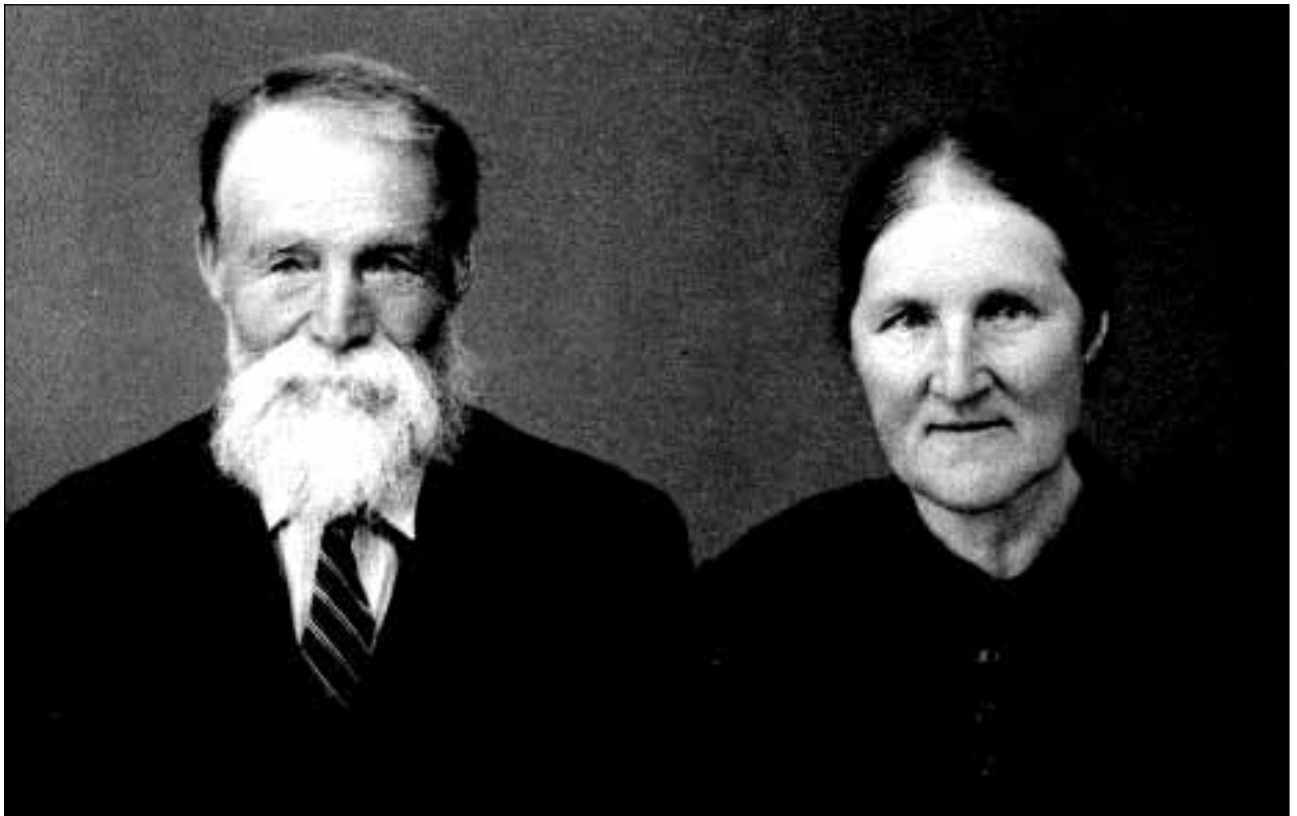
Før i tida var det svært viktig at sommarsvêret vart godt, så ein kunne få velberga inn høyet i slåttan. Ein kveld gjekk Peter ut og skulle sjå korleis vêret ville verta. Så stend han der og pissar og ser seg omkring i himmelranda. Det såg ikkje så trygt ut, der var lodne, ulne skyer som dreiv kring fjelltoppane. Så pratar Peter med seg sjølv og seier: Han er loden omkring, han kjem sikkert til å bløyte seg til natta. I same stunda kom sætrejentene frå Blindheim og skulle på sætra. Dei høyrde kva Peter sa, men tydde det på ein annan måte.

Juletefest for hundre år sidan (nedskrive 15.mars 1987)

Mi mor, Karen Marie Brunstad (1870-1970), fortalde meg om denne festen. Det var i 1887, ho var 17 år og tenestejente og budeie i Tøstengarden på Brunstad. Brunstadskulen var då nybygd og no hadde Brunstadfolket fått seg ei storstove som var monaleg større enn dei gamle røykstovene som dei hadde.

På Brunstad var der kring hundre menneske med smått og stort. Det seier seg sjølv at det vart i trongaste laget når alle skulle samlast for eksempel til juleselskap, bryllaup og begravelsar. Men så stod skulen der ferdig. Ole Ivarsen Hjorthol var byggmeister, elles so hjalp dei no til, somme av Brunstad-karane òg. Ole flytte seinare til Hundeidvik. Han vart gardbrukar på Sjursbakken, ein av Midtgård-gardane.

Det var to unge gutar som stod i spissen for å få til denne festen. Det var Johan Olsen Brunstad frå Jørngarden. Johan vart seinare kalla Nygards-Johan, og vart gardbrukar i Brunstadøyane. Den andre Fredrik Karlsen i Jakobsgarden. Fredrik selde garden sin i 1906 og kjøpte seg gard i Vinjefjorden på grensa mellom Nordmøre og Sør-Trøndelag.

Severin Larsen Brunstad (1849-1941) og kona Karen Marie f. Tandstad (1870-1970), mor og far til Sverre Brunstad.

Desse to gutane hadde hatt teneste i Stordalen. Johan var dreng på Seljehaug, fremste garden i Stordalen, og Fredrik på Stavdal lenger nede i dalen. Det er mest truleg at Stordal har vore føre ute med juletreffestane enn vi her i Sykkylven. Det var no noko nytt med juletre på festen. Det var i alle høve den fyrste i Velledalen. Men skulle dei laga juletreffest so måtte dei ha juletre.

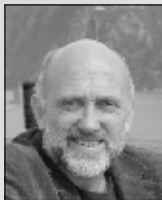
På Brunstad var ikkje anna nåletre enn einer, og det var no ikkje noko stas med. Gutane gjekk til gamle Sjurs-Kristian på Vik. Der fekk dei seg ei ekte sykkylvsfuru frå Vikedalen. Så bar dei jule-treet inn i skulestova og til fot brukte dei eit skeissehjul, (hjul av ei skeissekiste – mykravogn). Det såg no ikkje så fint ut akkurat, for det hadde gått gjennom mange gjødseldungar og blaute åkrar. Men Tøsten-Ane, som var næraste nabo til skulen, tok eit laken og sveipte kring juletre foten og då såg det reint og fint ut.

So vart det å pynte treet. Dei laga små korgjer og lenkjer av avisopapir. Det var nok ingen som hadde sett slikt glansopapir, kule og sylvsnorer som me ser i dag. So var det juleljøs. Det hjelpte mor Tøsten-Ane med. Ho støypte ljøs av talg, så det vart svære greier.

No var det beste att av pyntinga. Med det kunde røma og med greinene kunne bera hengde dei nysteikte klengre av julebaksten opp i treet. No var juletreet ferdig pynta.

Programmet på festen var som venta, det var ikkje så mykje å velja av. Dei byrja fyrst med ein julesalme. So var der ein av gamlekarane som las juleevangeliet, og so vart det meir song. Det vart lese stykke frå Vanjiljebog (Evangeliebog) og meir song med både salmar og andre. No var likaste stunda att. Borna hadde lenge sett med svoltne auge på klengerne på juletreet, og no fekk dei eta dei og det smakte godt.

No stod treet omtrent nakje att og festen var slutt. Dei tok juletreet og bar det opp på skuleloftet. Juletreet vart brukt i fleire år etter. Nålene minka vel noko kvart år, men greinene vart no ståande so dei kunne bera mange klengre. Då eg for 80 år sidan (1906) byrja på skulen, kan eg minnast at der låg eit juletre på skuleloftet nesten utan bar. Om det var det første treet som låg der kan eg ikkje seia for sikkert, for no hadde det gått 20 år sidan fyrste festen.

Kjetil Tandstad er journalist og for tida dagleg leiar ved Norsk Møbelfaglig Senter.

Verdas aller, aller lengste

Av Kjetil Tandstad

Sofarekorden på 61,5 meter frå sommaren 2008 fekk ikkje leve lenge. Først var det grekarane som yppa seg. Så var det polakkane. For sykkyllvingane var det ikkje anna å gjere enn å setje ny rekord ein gong for alle.

Sofarekorden høyrer heime i Sykkylven, slo Arve Ekornes fast for open NRK-mikrofon. Han hadde vore sjef for det førre rekordarrangementet i Sykkylven og ein radio-journalist konfronterte han med at den gamle rekorden ettertrykkeleg var slegen.

Han lova kanskje litt for mykje før han hadde snakka med resten av møbelmiljøet i Sykkylven. Men ein vill idé slo raskt rot blant møbelfolket: Tenk om vi bygde sofa over brua over Sykkylvsfjorden - ein sofa som ville bli i underkant av ein kilometer lang. Det ville setje møbelbygda Sykkylven skikkeleg på kartet og utlendingane ettertrykkeleg på plass.

Stordugnad

Søndag 14. juni vart det gjort alvor av planen. Med hjelp av 300 heiltente møbelarbeidarar og eit imponerende transportopplegg vart den 890 meter lange sofaen montert over brua i løpet av 47 minutt og 32 sekund. Publikum vart stort og entusiastisk. Dei frivillige var godt drillt og utførte sine oppgåver med stor presisjon. Då sofaen var ferdig, vart han personleg målt og høgtideleg godkjent av Kaoru Ishakawa, som representerte hovudkontoret til Guinness World Record Ltd. i London.

Berre vêrgudane var krangleverne. Arrangørane hadde vona å kunne vise fram Sunnmørsalpane på bileta av sofaen, som voks med ei fart på rundt ein kilometer i timen. Men skydekket var lavt og det var duskregn. Arrangørane hadde naturlegvis

sin plan B. Plast i store mengder vart rulla ut over sofaen etter kvart som han vart bygd.

Dermed var ingen ting til hinder for at rekordsofaen kunne delast opp i sine enkelte faktorar og seljast i etterkant. Det var ein føresetnad for å kome ut av det med økonomien i behald. Alt om våren var sofaen førehandsselt til Møbelringen for tre millionar kroner. Med den medieomtalen som prosjektet hadde fått, hadde møbelkjeda små vanskar med å få selt rekordsofaen frå Formfin som var samansett av møbeldelar frå ei lang rekkje ulike bedrifter i Sykkylven.

Bridge over troubled water

Å ta tilbake rekorden i konkurransen Verdens lengste sofa var god motivasjon i seg sjølv. Ei rangering i Guinness rekord-bok er god reklame både for møbelindustrien på Sunnmøre og kommunen Sykkylven. Men det var også ein annan grunn til at møbelindustrien slutta opp om kjempedugnaden.

Ei finanskrisa hadde nettopp ført til permitteringar og spreidd mismot i næringa. Samtidig hadde møbelfabrikkane i alt for stor grad vore opptekne av seg sjølv og for lite av dei fordelar samarbeid og felles innsats kunne gi.

Å byggje ein sofa over fjorden ville vere eit prosjekt som ikkje berre ville skape blest om møbelbedriftene og det unike møbelmiljøet i kommunen. Det kunne også bli "bridge over troubled water", sveise bransjen saman og skape grobotn for nye felles prosjekt.

Fellesskap og dugnadsånd har vore eit kjennemerke for sunnmørsindustrien og ein viktig grunn til at han har greidd seg gjennom skiftande tider. Sist gong det var internasjonal krisa avstod Ekor-

Plast måtte til for å halde regnet unna rekordsofaen.

Arbeidsglede og tempo prega monteringa på brua.
Og direktørane var med...

Programleiar Eldar Høidal med godt grep om megafonen.

Det var folksamt på brua då verdenrekordssofaen vart bygd

Folk storkosa seg og stemninga var upåklageleg

Møbelveteranar i rekordsofaen. Frå venstre Fridtjof Drabløs, Jonny Myrseth, Ingvald Hjellegjerde og Mindor Hjellegjerde.

Arve Ekornes med det ettertrakta sertifikatet frå Guinness World Record, saman med representanten for Guinness World Record, Kaoru Ishakawa og ordførar Jan Kåre Aurdal.

Alle foto Arild Solberg/Prosjekt Verdens lengste sofa.

nes-arbeidarane frå delar av lønna si for å hjelpe det kriseramma konsernet over kneiken. Ein liknande innsats vekte oppsikt då Stabburet ville leggje ned produksjonen på Stranda. Dei tilsette møtte nedleggingsplanane med smittande sisu og dristige planar og gjorde Stranda til den norske pizzakommunen.

Prosjektet Verdens lengste sofa var ikkje berre som trøyst og oppmuntring i tronge tider. Det var også ei von om at stordugnaden ville kunne vere ein kime til eit nærare samarbeid mellom møbelprodusentar, transportbedrifter og underleverandørar.

Jubileum

Rekordarrangementet gjekk også av stabelen dagen etter at Ekornes hadde markert sine første 75 år med stor gratiskonsert for innbyggjarane og med dei folkekjære artistane Tone Damli Aaberge og Åge Alexandersen på scena. Og på standup-showet om kvelden vart naturlegvis rekordforsøket grundig kommentert. Då vart blant anna også Verdas kortaste sofa presentert. Han hadde eit innvendig mål på 13 centimeter – så knapt at ikkje ein gong den smekre leiaren for komiteen for Verdas lengste sofa, Arve Ekornes, fekk rumpa på puta. Både ein del av verdas lengste og heile verdas kortaste sofa kan takast i augnesyn ved møbelmuseet hos Norsk Møbelfaglig Senter.

Arrangementet er også ein måte å styrke samhaldet og optimismen i ei eksportretta næring som merkar finanskrisa og faren for utflagging, understreka primus motor Arve Ekornes. Sofabygginga over fjorden skulle også minne om den eineståande møbelklynga som voks fram rundt Sykkylvsfjorden før, under og nokre år etter siste verdskrigen. Langt unna både råvarer og dei store kundegruppene vart det produsert møblar i kjellarar og uthus. Minst 111 ulike møbelbedrifter har vore i gang i Sykkylven sidan starten i tjueåra.

Kompetansen og erfaringa ein har samla sidan den gongen har lagt grunnlaget for ein effektiv og teknologisk avansert industri som greier konkurransen med lågkostland. Sykkylven er i dag landets desidert største møbelkommune med ein eksport på 2,6 mrd. kroner og 2 400 tilsette i inn og utland.

Fakta om rekordsofaen

- * Rekordsofaen var samansett av vel 300 sofagrupper av tresetarar og tosetarar.
- * Det gjekk med 5.880 kvadratmeter tekstil.
- * 1200 vingar.
- * 2400 trebein.
- * 5220 meter listverk
- * 715 kvadratmeter kryssfinér.
- * 1482 kvadratmeter trefiberplate.
- * 8400 fjører.

For å byggje sofaen på berre tre kvarter var det også behov for:

- * 300 frivillige.
- * Seks semi vogntog med sofaer.
- * Fire lastebilar med puter.
- * Ein lastebil med vingar.
- * Full oppslutning frå alle medverkande.

Bak dugnaden med Verdens lengste sofa stod;

Formfin Møbler AS: 74 tilsette, omsetning 2008: 84 millionar kroner. Spesialitet: overstoppa sofaer, stolar og regulerbare kvilestolar i tekstil og hud for privatmarknaden.

Møbeltre AS: 13 tilsette, omsetning 10,4 mill. Spesialitet: innertreverk produsert med CNC-utstyr.

Brunstad AS: 144 tilsette, omsetning 2008: 217 mill. Spesialitet: Salongar, stolar og sofaer.

Hjellegjerde AS: 400 tilsette i Noreg, Litauen og Thailand. Omsetning i 2008: 340 mill. Spesialitet: Kvilestolar og sofaer.

Ekornes ASA: Tilsette: 1300. Omsetning: 2,4 mrd. Spesialitet: Svane-madrassar og Stressless-produkt.

Tema Trading/TT Multi: Tilsette: 56. Omsetning 2008: 155 mill. Spesialitet: Baderomsinnreiing, boble- og badekar.

Velledalen Møbler: Ti tilsette. Omsetning 2008: 8 mill. Spesialitet: Stolar og sofaer til privatmarknaden.

L.K. Hjelle: Tilsette: 35. Omsetning 2008: 30 mill. Spesialitet: Overstoppa designmøblar både til heime- og kontraktmarknaden.

Jarnes Møbler: Tilsette: 5. Omsetnad 2008: 5,5 mill. Spesialitet: Salongar og buss/barnesete.

Underleverandørar:

Vikås AS. Tilsette: 5. Omsetning 2008: 6,3 mill. Spesialitet: innlegg i stål og aluminium for møbelindustrien.

Sykkylven Stål: Tilsette: 50. Omsetning 2008: 60 mill. Spesialitet: Leverandør til møbel og verkstadindustrien.

Peterson: Tilsette: 39. Omsetning: 81 mill. Spesialitet: Bølgjepapp-emballasje til møbelindustrien og komponentar i massivpapp som blir brukt i møblane.

Amatec: Tilsette: 34. Omsetning: 55 mill. Spesialitet: Saum, skjere- og pressteknologi, automasjon, profilering og garnmontering.

Sandella AS: Tilsette: 58 (i Sykkylven.) Totalt 108. Omsetning: 82 mill. (200 mill i konsernet) Spesialitet: Formstøpte komponentar i kaldskum.

L.P. Riksheim: Tilsette: 14. Omsetning 2008: 20 mill. Spesialitet: Leiande leverandør av bein, vangar og synleg treverk.

Transportørar:

Emdal Transport & Spedisjon AS. Tilsette: 50. Spesialitet: Møbeltransport.

Waagan Transport AS. Spesialitet: Møbeltransport.

Viktor Berg Transport AS: Spesialitet: Møbeltransport.

Ein stolt ordførar Jan Kåre Aurdal måler lengda på verdsrekordsofaen til 890,25 meter.

Mange var på plass då verdas lengste vart bygd.

Biletkavalkaden 2009

Ved Ragnhild Langeland

Nokre glimt med små og store hendingar i året som gjekk, teke ut av Sykkylvsbladet sitt fotoarkiv.

Nyttårskonsert: Sykkylven har tradisjon for å starte året med ein nyttårskonsert, og dette året vart det ein flott konsert med eksotiske og afrikanske rytmar. Ei fullsett Sykkylven kyrkje fekk med seg både lokale og meir eksotiske musikkstykke, med blant anna Margrethe Velle Ødegård som solist og Zvai Mbula og dirigent Ante Skaug på marimba. (Foto: Arild Solberg)

Ny rådmann: I byrjinga av 2009 fekk Sykkylven kommune ny rådmann. Ole-Johan Lillestøl frå Stranda tok over rådmannsstillinga etter Erling Solsletten. (Foto: Ragnhild Langeland)

Posten: Måndag 2. februar var siste dag for postkontoret i Sykkylven, og posttenestene vart flytta til Coop Mega. Janniche Muldal (f.v.), Ingvild Lindin, Petter Hole-Drabløs og Leikny Liaskar ved postkontoret syntest det var ein spesiell dag. (Foto: Ragnhild Langeland)

Servicebygg på Fjellsætra: Vinteren starta med eit nytt servicebygg på Fjellsætra, der både kafé, skiutleige og billettering held hus. Fjellseterstova har 82 sitteplassar inne og 56 ute, og er dermed blitt ein samlingsplass for både hyttefolk og besøkjande på Fjellsætra. (Foto: Anette Talstad)

Ordinasjon: I mars vart Martin Peder Dahl frå Hundeidvik ordinert i Ikkornes kyrkje. Det var ein høgtidleg kyrkjeleg seremoni, leia av biskop Ingeborg Midttømme. Med i ordinasjonsgudstenesta var også prosten og fleire prestar, og i salen sat ein stolt familie. Frå venstre: Biskop Ingeborg Midttømme, ordinert prest Martin Peder Dahl og foreldre Amalie og Arnstein Dahl. (Foto: Ragnhild Langeland)

Elisabeth Andreassen og Alexander Rybak: I Sykkylven, som i landet elles, var det Rybak-feber i tida kring Melodi Grand Prix. Ein annan Melodi Grand Prix-vinnar og lokalhelt, Elisabeth Andreassen, hadde fått med seg Alexander Rybak på turné, og dei to spelte og song for publikum i to utselde konsertar i Velledalen grendahus. (Foto: Anette Talstad)

Møbelkartet: Ei prosjektgruppe for Veneforeninga til Norsk Møbelfaglig Senter presenterte kartlegginga av møbelhistoria i april. I Sykkylven voks det opp møbelfabrikkar praktisk talt i annankvar kjellar, og desse er blitt samla på eit historisk møbelkart. Kjetil Tandstad ved Norsk Møbelfaglig Senter og Grete Østerhus Røyri i Veneforeninga, held opp møbelkartet, som viser meir enn 110 store og små møbelbedrifter i Sykkylven gjennom tidene. (Foto: Ragnhild Langeland)

Brøvøllsfestivalen: Brøvøllsfestivalen har blitt eit populært arrangement i Velledalen, og første helga i juli tok fleire enn 1100 personar turen til årets festival. Over to dagar var det sett opp eit spanande program frå scena med både humor og musikk. Mari Asbjørnsen (f.v.), Ole Erling Asbjørnsen og Anette Lødemel Flo kosa seg blant hesjane ved Velledalen grendahus. (Foto: Monica Aure)

Per Inge Haugen: I august vart det offentleggjort at Per Inge Haugen sluttar som sokneprest etter 20 år ved Sykkylven kyrkje. Under kyrkjemessa i september takka Haugen for seg med ei avskjedsgudsteneste og markering i kyrkjekjellaren. Fleire gav gode ord til både soknepresten og kona Olgunn, og dei fekk blant anna eit måleri av Per Grønli i avskjedsgåve frå leiar Jarle Svindseth i Sykkylven sokneråd. (Foto: Ragnhild Langeland)

Ramstaddal skule: Ramstaddalingane kjempa imot nedlegging av Ramstaddal skule om våren 2009, men eit klart fleirtal i kommunestyret gjekk likevel inn for å leggje ned skulen frå skuleåret 2010/2011. (Foto: Ragnhild Langeland)

Underskriftskampanje: Den planlagde kraftlina i luftspenn mellom Fardal og Ørskog vart eit heitt valkamp tema i Sykkylven og i Møre og Romsdal under stortingsvalet 2009. Også ungdommen i Sykkylven engasjerte seg i saka, og ei aksjonsgruppe samla inn 3.410 underskrifter mot kraftlina. Kanutte Roald og Espen Abelseth Dahle i aksjonsgruppa leverte frå seg underskriftene til ordførar Jan Kåre Aurdal, som sende dei vidare til statsministeren og olje- og energiministeren. (Foto: Ragnhild Langeland)

Ny sofarekord: Jubelen kunne høyrast over heile Sykkylvsbrua då verdas lengste sofa endeleg var eit faktum under årets Sykkylvsdagar. Det gjekk ikkje meir enn 47 minutt før rekorden på 890,25 meter vart kontrollmålt og godkjent av Guinness World Records sin representant frå London. Den tidlegare rekorden på 64,78 meter vart slått med nøyaktig 825,47 meter. (Foto: Arild Solberg)

Avduking av brunbjørnen: Styremedlem Alv Ottar Folkestad og leiar Magnhild Vatne ved Sykkylven Naturhistoriske Museum kunne med glede avduke den nye brunbjørnen som museet hadde fått under dei Naturhistoriske dagane i september. Den fire år gamle bjørnen på 200 kilo hadde blitt skoten i Nord-Trøndelag, og taxidermist Stein Ivar Bakka hadde preparert bjørnen. (Foto: Ragnhild Langeland)

Jostein Drabløs er fødd i 1925 og har vore lærar og inspektør ved Sykkylven ungdomsskule. Han har i ei årrekke samla munnlege minne om folk og hendingar i gamle dagar. Denne historia har han etter onkelen sin, skodespelaren Edvard Drabløs.

Stråhatten

Av Jostein Drabløs

Ein hatt som noko forhasta vart kjøpt inn til ei Amerika-ferd fekk i staden eit langt og omskifteleg liv blant skodespelarar og forfattarar i hovudstaden.

Eg dreiv Barbro-garden på Dravlaus nokre år framover, fortalde Edvard Drabløs. Men eg var i Kristiania vintrane, og difor laut eg ha dreng for å gjere unna mannfolkarbeidet på bruket. I 1910 - 11 leigde eg 17-åringen Gerhard Velle frå Tore-garden. På den tida var eg knytt til Det Norske Spellaget, som var på turné med spelstykke under leiing av Hulda Garborg. Spellaget nytta nynorsk på scena. I 1912 vart det arbeidd hardt for å skipe Det Norske Teatret, som kom i gang med den fyrste framsyninga i januar 1913.

Som så mange ungdommar i den tida ville Gerhard prøve lukka i Amerika. Og om våren i år 1911 ville han realisere draumen. Før avreisa fekk han utbetalt løn. Gerhard reiste glad og fornøgd til Ålesund for å kjøpe nye kle til Amerika-ferda. Han var godt nøgd med den fine dressen og dei nye skorne. Men den flotte, stive stråhatten fekk han ikkje til å passe skikkeleg kor mykje han prøvde.

Gerhard vart mismodig og angra på kjøpet. Eg tykte det var leit og ville hjelpe Gerhard, fortalde Edvard. Difor kjøpte eg hatten og tenkte som så at ein stråhatt, som i dei dagar var finaste mote, kunne kome vel med for eit pionerteater som vanta nær sagt alt slag.

Hatten til Tore-Gerhard gjorde teneste når Det Norske Spellaget reiste rundt med m.a. "Ervingen" av Ivar Aasen og "Rationelt fjøsstell" av Hulda Garborg, fortalde Edvard vidare. Den stive stråhatten gjorde også teneste i fleire stykke i dei fyrste driftsåra til Det Norske Teatret.

Eg hadde kjøpt ei stor tomt med ei koseleg hytte på Hvalstad i Asker, og vart såleis nær granne til Hulda og Arne Garborg. Som regel hadde vi fine og varme sommardagar der ute på

Gerhard Velle - fotografert på Tore-troppa då han var heime frå Amerika nokre månader i 1948 – kjøpte ein stråhatt som han angra på.

Hvalstad. Eg var framleis eigar av stråhatten til Tore-Gerhard, og eg tok hatten med til hytta når sommarferien stod for døra. Etter som åra gjekk, vart hatten både tjafsete og "utstyrt" med teatersminke. Men han dempa effektivt dei stikkande solstrålane.

Ein heit sommardag kom eg i prat med han Tufte Garborg, sonen til Hulda og Arne. Tufte likte så godt å arbeide i den store hagen på Labråten, heimen til foreldra. Vi stod og hadde

Skodespelaren Edvard Drabløs (t.v.) – fotografert i 1921 - overtok hatten og brukte han ofte på scena i Det Norske Teatret.

Forfatteren Arne Garborg (t.h) lånte stråhatten då han skulle på talarferd i Østfold. Etter eit oljemåleri av Eilif Peterssen.

ein prat over hagegjerdet, og Tuften klaga over at det verke i hovudet i den intense sommarvarmen.

- Det skal bli ei råd med det, sa eg og gjekk heim i hytta og henta hatten som no hadde sett sine beste dagar etter all bruk på teatret og i sommarhagen. Denne kan du få låne til det vert svalare dagar, men eg lyt få han att når teatret treng han, sa eg.

Sommaren gjekk og Det Norske Teatret gjekk laus på haustprogrammet. Den utslitne hatten til Tore Gerhard skulle vere med. Eg gjekk bort til Tuften og sa at no måtte eg ha med den lurvete stråhatten, for han skulle "kle" ein av rollefigurane.

- Tja, sa Tuften, stråhatten skal du sjølv sagt få att. Men ikkje i dag, for han far (Arne Garborg) er på foredragsferd i Smålenene (Austfold), og han reiste av stad med stråhatten på hovudet.

Ein stråhatt av same typen som historia handlar om finst i samlinga til Landbruksmuseet på Gjermundnes. Foto: Kjetil Tandstad.

Kai Løseth er fødd i 1945 og er oppvaksen på Løset i Ramstaddal. Han bur i Ålesund og er overlege ved Ålesund sjukehus. Han er svært interessert i lokalhistoria og naturen i heimbygda.

Bjørnefangst i Geiddekloven

Av Kai Løseth

Då den siste bjørnen i Ramstaddal måtte late livet, brukte dei korkje rifle eller gilder. Dei tok han i snarefangst.

Når du køyrer opp Ramstaddalen og fram gjennom Fasteindalen kjem du etter vel tre kilometer til Leitebakken. Komen opp på flata etter denne bakken og du ser mot aust, då ser du Geiddekloven i synsranda. Der er så tilvakse med skog at ein ikkje utan vidare legg merke til denne kløfta i terrenget.

Ein gong tidleg i 1880-åra herja bjørnen i Løsetdalen. Folk hadde lagt merke til at husdyra i markane var urolege for eitt eller anna og alt tyda på at det var bjørn som var etter dei. Dei hadde opplevd det same fleire gonger tidlegare og visste korleis dyr som var skremde av bjørn tedde seg.

Sju kalvar var på beite i dalen. Løset-Hans, som då var kårmann, eigde den minste av kalvane som han kalla Gnuå. Då han høyrde om bjørnen, sa han "Gud bevare Gnuå mi". Og denne kalven var den einaste som berga seg, dei seks andre vart drepne.

Siste dyret bjørnen drap i Løsetdalen var ein bukk. Dette var også i 1880-åra. Ein annan bukk greidde seg. Bukken som berga seg var vanskelig å nå tak i seinare og var mager. Dei gamle sa at om dyra vart skremde av bjørn, la dei ikkje skikkeleg på seg.

Rovdyr

Det var ikkje berre bjørn, men også ulv, jerv og rev som gjorde skade i dyreflokkane. Rovdyr vart dei kalla. Av fuglar var det ørn og hauk som gjorde skade. Dette roviltet prøvde dei å utrydde så godt dei kunne. Dei fekk til og med premie frå det offentlege for innsatsen. Ved forordning av 8.

Her vart den siste bjørnen i Ramstaddal fanga, omkring 1891.

Foto: Kai Løseth

mai 1733 vart det innført fellingspremie på ti riksdalar for vaksne bjørnar, ein stor sum i den tida, og ein riksdalar for bjørnugar.

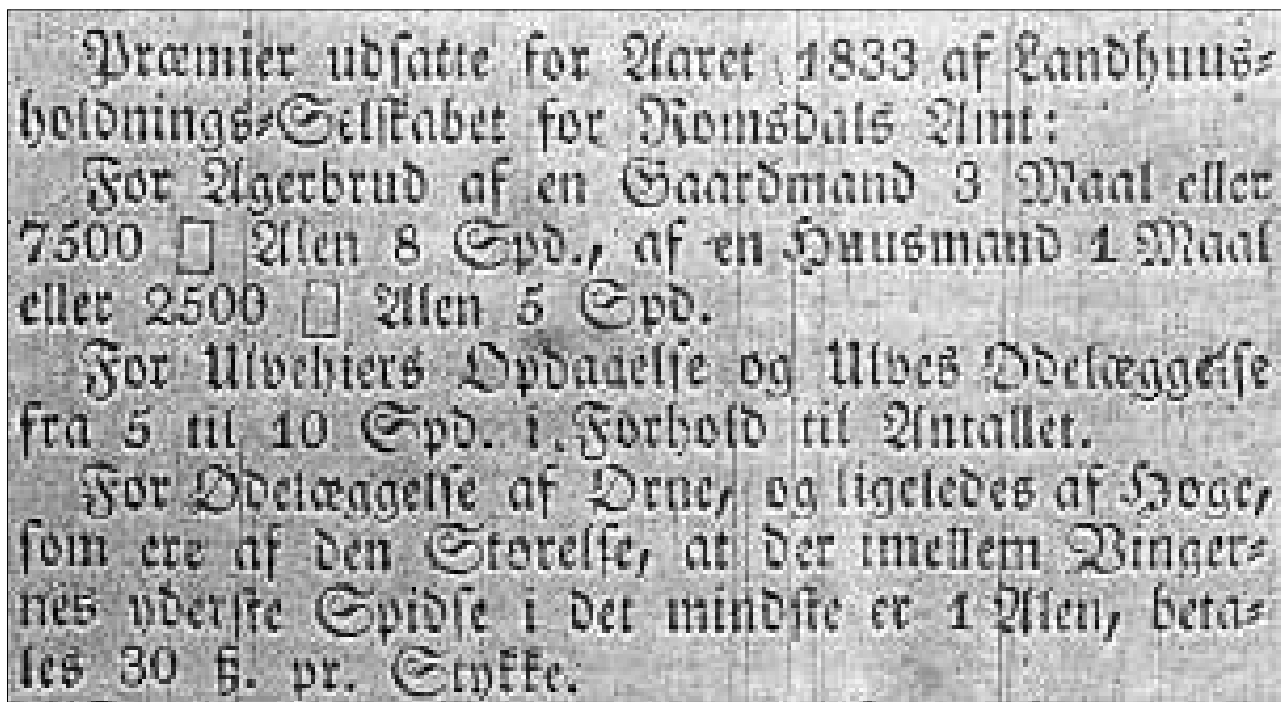
"Præmier udsatte for Aaret 1833 af Landhusholdnings-Selskabet for Romsdals Amt. For Ulvehiers Opdagelse og Ulves Ødelæggelse fra fem til 10 Spd. (Spesiedalar) i forhold til Antallet. For Ødeleggelse af Ørne, og ligeledes av Høge (haukar), som ere af den Størelse, at der imellom

Vingernes Yderste Spidse i det mindste er 1 Alen (ca 63 cm) betales 30 sk(illing) pr. stk.”

Etter Statistisk Sentralbyrå sin offisielle statistikk vart det i perioden 1891 -1895 utbetalt 17 premiar for felling av bjørn i Romsdals Amt, no Møre og Romsdal fylke. Vi var eitt av dei store

kjøpte eit sterkt tau. Gjekk så opp i Geiddekloven og sette opp snara. Dei mura opp feste med trestokkar og steinar på kvar side av kloven og festa tauet slik at det vart ei rennelykkje som bjørnen skulle gå seg fast i om han kom nedover.

I 1992 gjekk eg ein tur til Geiddekloven.

I Landboe Avisen for 1833 finn eg dette om rovdyrpremiar. (faksimile)

bjørnefylka. Premien for felling av ein bjørn desse åra var 20 kroner. Dette svarar til ein sum på ca 1250 kroner i 2009.

Korleis få has på bamsen

Mannfolka i dalen lurte no på korleis dei skulle få has på bamsen. I Fasteindalen hadde dei lagt merke til at bjørnen av og til kom ned den bratte fjellsida gjennom Geiddekloven. Det er stupbratte fjellsider på begge sider av denne staden, men akkurat her er det ei revne (klove) i fjellet der det er råd både for folk og dyr å ta seg fram.

Terrenget er svært bratt, og det er berre ei lita famn mellom bergveggen til kvar side. Om bjørnen kom nedover, ville det vere uråd for han å snu og kome seg oppover att, og sette han seg fast i snara, ville han bli desperat og trengje på nedover og bli kvalt. Ein ideell stad. Her ville dei setje opp snare og prøve å fange bjørnen.

Karl Johansen Ramstad frå Stortuene på Ramstad og Ole Kristensen Melseth frå Ivergarden på Melset rodde over fjorden til Sjøholt og

Eg ville sjå om der var restar etter snara som var plassert der rundt hundre år tidlegare, og dette viste framleis heilt tydeleg. Det var restar etter trestokkar, som var mura solid fast mot fjellveggen på begge sider. Akkurat kva tid dei sette opp snara, veit eg ikkje, men det var om hausten og før bamsen hadde gått i hi. Truleg var det i september. Akkurat kva år det hende har eg ikkje funne dokumentasjon på, men det var ca 1891.

Det er så langt opp til Geiddekloven at dei kunne ikkje gå og sjå etter snara kvar dag. Men det viktigaste var at noko vart gjort – kanskje kunne dei ha lukka med seg?

Geiddekloven

Kva kjem namnet Geiddekloven av? For 15 – 20 år sidan snakka eg med Johan Krogsæter og Thomas Vinje om dette. Johan Krogsæter har gitt ut Stadnamn på Sunnmøre og hadde i fleire år ei spalte om stadnamn i Nytt i Uka. Thomas Vinje skreiv hovudoppgåve i norsk om stadnamn i Sykkylven.

*Geiddekloven – ein ideell stad å setje opp snare etter bjørn.
Foto: Kai Løseth.*

Begge var samde om at det er samansett av to ord, nemleg gadd som tyder tørrfuru og klove som tyder revne i fjellet. At gadd har blitt geidd(e) vert forklart med såkalla palatalisering, det vil seie at dobbelt d har gjort at a vart til ei. Namnet gir ei god forklaring på staden: Det er tørrfuru i området rundt ei revne i fjellet.

Bjørn i snara

Ut på hausten var far til Karl J. Ramstad, Johan, i Fasteindalen for å hogge ved. Han tok turen opp for å sjå etter snara. Det var kome litt nysnø om natta. At det var kome eitt eller anna i snara, såg han tydeleg då han nærma seg. Johan kosta vekk snøen og då såg han bjørnepelsen. Han gjekk ned til bygda og fortalde om fangsten. Neste dag drog dei bjørnen ned til veggen, la han på sleden og hesten drog han til gards.

Feste for snara. Eine trestokken er markert med piler. Foto: Kai Løseth.

Andreas O. Løseth fortel: "Eg var ikkje gamle karen då mor sa til meg: Kom no, Andreas og sjå bjørnen. Ho leidde meg bort til glaset og eg såg bjørnen som låg på sleden."

Dei kørde han heim i Ivergarden på Melset og flådde han der. Skallen vart spikra opp på nordenden av løa i Stortuene på Ramstad. Der vart også skrotten graven ned. Son til Karl Ramstad, Ole Gustav, viste meg staden. For ca 50 år sidan var der eit tydeleg søkk i jorda der bjørnegrava var, no er det utjamna og viser ikkje. Ole Gustav fortalde at då dei var smågutar, sette dei opp eit kors på bjørnegrava. Dette var siste bjørnen som vart teken av dage i Ramstaddal.

Bjørn seinare

Også seinare var der bjørn som streifa i utmarka i Ramstaddal. Siste gongen bjørnen tok dyr i bygda var i året 1900, då han jaga mange sauer utfor nokre stup oppe på Ramstadvjella. Dei organiserte jakt og Ytste-Skots-lver såg bjørnen, ei binne med unge. Han skaut fleire skot, men trefte ikkje. Denne bjørnen vart truleg skoten seinare same haust i Hjørundfjorden.

*Kjelder: Andreas O. Løseth (1886-1970)
Ole Gustav Ramstad (1903-1998)*

Eivind Nyborg, fødd 1947, er utdanna maskiningeniør. Han har vore tilsett på viftefabrikken Nyborg AS heile sitt yrkesaktive liv, ei bedrift som faren starta i 1948, og som han er medeigar i. På fritida er Eivind ivrig korsongar.

Silverton - ei historisk reise

Av Eivind Nyborg

Ei historisk reise til Silverton, i fotspora til Edward Langlow, seinare Edvard Nyborg, hundre år etter.

Så langt tilbake som eg kan hugse hang der eit spennande bilete på lisjekammerset til Besta og Besten på Nyborg. Dit hadde vi borna ikkje lov å gå inn, sidan dette rommet var deira, må vite. Då Besten døydde 28. mai 1957, same året som

hus, spennande trestrukturar og eitt slags tårn i bakgrunnen. På biletet stod det ein tekst, "The Iowa Tiger Mill, Silverton, 1910". Der og då vart det bestemt at dit skulle eg reise ein gong. 51 år seinare vart min eigen draum og lovnad realisert.

Reisa til Silverton

På Denver International Airport gjekk vi, Norunn og eg, om bord i eit mindre propellfly frå Fron-

The Iowa Tiger Mill, Silverton 1910. Biletet på Lisje-kammerset på Nyborg. Edward Langlow.

eg sjølv vart ti år, vart restriksjonane løyste på litt etter litt. Etter kvart som tida gjekk, kunne vi få kome inn på kammerset og vere der av og til. Då byrja eg å studere nærare dette biletet av ein gjeng, slik eg oppfatta det, med skikkelige, tøffe og barske karar saman med ei flott og vakker dame i sidt skjørt og forkle. Kulissane kunne ikkje vore likare med høge, ville og majestetiske fjell,

tier Airlines med rundt 30 seter, som tok oss til Durango. Det var ein flytur på vel ein time som nesten tok pusten frå oss. Vi reiste i fantastisk natur og fjell i flott haustvær. På flyturen opplevde vi det vi også seinare skulle sjå i rikt monn, frydefulle grøss over mange, intense og flotte haustfargar, ei spesiell oppleving. På flyplassen venta leigebilen vi hadde tinga på førehand.

Durango, som er tettstaden (byen) i kommunen La Plata County, har 16.000 innbyggjarar og ligg ca. 2.000 meter over havet. Kommunen er ei av dei største i Colorado og har ca. 64.000 innbyggjarar. Om flyturen var frydefull, så var bilturen opp til Silverton minst like spektakulær i flott vær og fantastiske fargar. Her måtte vi over to pass, Molas- og Coalbank-passa om lag 3.400 meter over havet. I Noreg ville vi nok ha kalla det fjelloverganger. Åtte norske mil og to og ein halv time seinare kunne vi parkere utanfor hotellet The Grand Imperial og innlosjere oss.

Reiseveska til Edvard Langlo er framleis intakt...

San Juan County er den minste av dei 64 kommunane i Colorado, med ca. 650 innbyggjarar, av dei er det om lag 450 fastbuande i Silverton.

Silverton ligg på ei høgfjellsslette, ca. 2850 meter over havet og vart grunnlagt i 1876, - same året som Colorado vart eigen stat.

Store delar av sentrum av Silverton er freda, for kvart einaste hus har si eiga historie å fortelje. Desse husa er oppførde i tidsrommet frå 1876 til ca.1910 og er ein del av det som i USA vert kalla National Historic Landmarks.

Vinteren er lang og hard, vekstsesongen er kort, om lag tre veker, og det einaste som vert dyrka er rabarbra (rhubarb). Tregrensa er på ca. 3500 meter over havet og dei to tresortane som dominerer er osp og desse spesielle høge og slanke grantrea dei kallar "evergreens".

Grand Imperial

I gamle dagar var tilkomsten til byen tog frå Denver til Durango, vidare tog langs Animas River

til Silverton. Desse gamle kolfyrte dampdrivne togsetta frå denne tida går framleis den dag i dag. To avgangar frå Durango om formiddagen, med retur om ettermiddagen, i tidsrommet frå mai til og med oktober. Dette er sjølv sagt ein kjempestor turistattraksjon som gjer at folk i Silverton framleis kan ha eit levebrød og utkomme også i 2008. Namnet på denne jarnbanen er The Durango & Silverton Narrow Gauge Railroad. Sjølv sagt kan ein og kome landevegen, Interstate Highway 550 går også frå Durango og rett nord til Silverton, men har ein annan trasé enn jarnbanen. Ein kan også kome til Silverton frå nord, mellom anna frå Glenwood Springs eller Grand Junction. At svært mange stadnamn i dette området i den sydvestre delen av Colorado har spansk klingande namn kjem at av dei første europearane som kom hit var spanjolar.

The Grand Imperial er ein bygning i tre etasjar i viktorsansk stil, bygd i 1882 av engelskmannen W.S.Thompson. Hotellet er freda, og er ein del av Historical Silverton, som igjen er ein del av Downtown Silverton Landmark District.

Sjølvsagt kan ein og kome landevegen, Interstate Highway 550 går også frå Durango og rett nord til Silverton, men har ein annan trasé enn jarnbanen. Ein kan også kome til Silverton frå nord, mellom anna frå Glenwood Springs eller Grand Junction. At svært mange stadnamn i dette området i den sydvestre delen av Colorado har spansk klingande namn kjem at av dei første europearane som kom hit var spanjolar.

The Grand Imperial er ein bygning i tre etasjar i viktorsansk stil, bygd i 1882 av engelskmannen W.S.Thompson. Hotellet

er freda, og er ein del av Historical Silverton, som igjen er ein del av Downtown Silverton Landmark District.

Sjølvsagt kan ein og kome landevegen, Interstate Highway 550 går også frå Durango og rett nord til Silverton, men har ein annan trasé enn jarnbanen. Ein kan også kome til Silverton frå nord, mellom anna frå Glenwood Springs eller Grand Junction. At svært mange stadnamn i dette området i den sydvestre delen av Colorado har spansk klingande namn kjem at av dei første europearane som kom hit var spanjolar.

Hotellet er verdskjend for å ha vore ein sosial møteplass for folk i det ein kallar miningdagane her i Silverton. Eit kulehol i veggene frå ein re-

*...det er ikkje revolveren, som er defekt og manglar delar.
Foto: Eivind Nyborg*

*The Iowa Tiger Mill 1908,
same året som Edward
kom.*

volver rett ovanfor det flotte barmøblementet fortel noko om at det kunne gå noko varmt for seg i dei tider. Hotellet har i alle år av lokalbefolkninga blitt kalla for "The GI". Eg er sikker i mi sak på at Besten har vore her meir enn ein gong dei åra han arbeidde her.

Silverton Museum

Er det noko amerikanarene tek alvorleg, så er det si eiga korte, men innhaldsrrike historie som eigen nasjon, med både stolte milepelar og stygge skamplattar. Museet i Silverton som hadde svært mykje å by på frå miningtida frå 1876 fram til 1930-åra, då gruvedrifta avtok mykje, held til i San Juan County Jail – eller byfengselet om ein vil. Fengselcellene i andre etasje er ein del av museet. Dei har svært solide gitterdører og fotjarn med kjetting og ei diger stålkule for fangane. I første etasje hadde sheriffen sitt kontor og eit lite husvære for seg sjølv og familien. Fengselet vart opna som ein del av museet i 1965. Museet har også avdelingar i andre lokale.

San Juan County Historical Society & Archive vart opna for publikum i 1995, etter at dei første planane for eit slikt arkivsenter vart lanserte i 1964. Huset der arkivet ligg er bygd spesielt for oppbevaring av historisk materiale med omsyn til temperatur, fuktsikring, syrefrie materialer og total branntryggleik. Utsjånaden er likevel som dei andre bygningane frå omkring 1900. Alt vesentleg materiell både i museet og arkivet er

basert på donasjonar. Både museet og arkivet er heilt uvanleg for ein liten by som Silverton, ja, heilt unike, og tok oss tilbake til miningtida på ein svært så levande måte. Og når ein også finn det ein leitar etter, er det stort for besøkjande.

Vi vart møtte av museumsdirektøren, Mrs. Freda Peterson, ei aldrande, flott dame med ein særdeles fin veremåte og svært kunnskapsrik. Sidan eg korresponderte litt med henne i månadene før turen vår, var det tydeleg at vi var venta. Det vi visste før vi drog til Silverton, var at arkivet hadde lite materiell om The Iowa Tiger Mill. Ingen person med navnet Edvard Langlo var registrert i tilgjengelege personarkiv. Ingen ruinar av "The Iowa Tiger" eksisterte i 2008, men både Freda og andre personar i Silverton visste kvar anlegget hadde lege.

Fyrst fekk vi ei omvisning i arkivet, innerbunskersken eller kanskje ein kan kalle det Det aller heilagste, der alt historisk materiell låg sirleg og systematisk lagra og arkivert i øskjer eller kartongar.

Etter dette satte vi oss ned og prata. Då kom først Freda med to bilete av The Iowa Tiger Mill. Så kom ho med ein bunke kopiar, diverre dårlege, frå den 13. folketeljinga i 1910.

På ein kopi frå Colorado, San Juan County, Precinct & North-East Silverton, plutselig stod det for meg på ei av listene: Langlow, Edward. Vi

*Framleis står det produksjonslokale igjen etter sølvdrifta, men forfallet let seg ikkje stoppe.
Foto: Eivind Nyborg.*

fann også namnet på ein annan utvandrar ifrå Sykkylven, Edvard Tandstad. Lista inneheld svært mykje opplysningar om kvar einskild person og er derfor svært interessant lesnad.

Arbeidstaden

The Iowa Tiger Mill vart i daglegtale kalla "The Iowa Tiger", og låg i Arrastra Gulch, like nord for sjølve byen.

Mølla vart bygd og teken i bruk i år 1895, og var i drift fram til ca.1920. Sølvmalmen vart utvunnen i The Iowa Tiger Mine og The Royal Tiger Mine eit godt stykkje lenger opp i "Gulchen"(elfefar, bergkløft), og vart frakta til mølla med tramwayen i såkalla "ore buckets". Mølla skulle skilje metallet frå malmen. Restavfallet slagg såg vi alle stader rundt omkring og utanfor byen i store haugar og helst i fjellskrånningar.

Det eine bileta vi fekk av Mølla var frå 1908 og vart teke same året Edvard kom hit. Mølla vart arbeidsplassen hans dei neste fem åra. I følgje folketeljinga var yrket hans "stampman". Det andre biletet er ifrå 1937. Då er The Iowa Tiger Mill forlaten og delvis i ruinar. Sjølv om der no ikkje er ruinar igjen, så er det eintydig kvar ho stod.

Kva som vart meg fortalt om Besten i Silverton: For å ta biletet i kammerset først. Dei fleste av arbeidskameratane hans var svenske, - heilt sikkert kokka! Det hugsar eg. Og han snakka varmt om

svenskar i alle år etter. Dei budde i såkalla losjihus og fekk tre gode (to varme) måltid om dagen. Maten skrytte han svært ofte av, fortalde foreldra mine. Det galt særskilt pannekakene, som hadde "ein slik eigendommeleg dâm og smak".

Men det eg hugsar best er fylgjande: Ein gong i løpet av dei fem åra han arbeidde og budde her, så snøa det kontinuerlig i 14 dagar og det vart målt 12 feet (ca. 4 meter.) med snø på flat mark. I løpet av desse to vekene gjekk det eit snøras som "tok mylnå", som han sa. Derfor desse små forskjellane på bygningane på dei to bileta.

Det har også vorte meg fortalt, noko eg har sjekka, at ein gong i løpet av desse åra vart Edvard sjuk og fekk diagnosen giktfeber, som er ein ganske alvorleg diagnose. Men han reiste til Colorado Springs, og fekk mellom anna behandling der i såkalla naturleg helsefremjande kjeldevatn. Kor lenge han var der veit vi ikkje, men han vart frisk og reiste tilbake til Silverton og arbeidet sitt der, endå prognosen var at han aldri kom til å verta arbeidskar igjen.

Spøkjelsesbyar

Utanom besøka i museet og San Juan County Historical Society & Archive, så opplevde vi litt av kvart: Vi fekk køyre i open jeep med egen guide/sjåfør på gamle, smale, kronglete, spektakulære gruveveggar opp til noko som heiter Upper Clear Lake. Denne innsjøen bar navnet sitt med rette,

Freda, historiske Green Street Silverton anno 2008. The Grand Imperial Hotel til venstre. Foto: Eivind Nyborg.

og låg på ca. 3800 meter over havet, med andre ord knappe 1000 meter opp frå Silverton. Sjølv på denne høgda såg vi gamle vegar og gruveinnslag endå 200 – 300 meter høgare oppe i terrenget. Her var vi glade for at vi hadde eigen, røynd sjåfør. Vi køyrde fleire turar rundt omkring sjølve også, men då på vegar som var godkjende for vanlege bilar med tohjulsdrift. Mellom anna nord for byen, opp til nokre såkalla spøkjelsesbyar: Eureka, Howardsville og Animas Forks. I dette området, nord for Silverton, var det svært så mykje historie å sjå, mange ruinar og mange bilete vart tekne.

Vi vitja også den karrige gravplassen til Silverton og San Juan County, like nord for byen. Her er over 3000 mennesker gravlagde sidan tidleg på 1870-talet, men berre få gravsteinar står i dag. Freda Peterson har kartlagt alle desse personane gjennom mange år med historisk arbeid. Resultatet er lagt fram i eit bokverk der kvar gravlagd person er nemnt med namn, fødselsår, dødsår, dødsårsak og også kva opphav og hopehav personen har hatt med andre. Store delar av dette materialet er lagt ut på internett, og svært mange personar frå miningtida hadde kanskje ikkje uventa snøras eller gruveeksplosjon som

dødsårsak. Her er også gravlagd to utvandrarar ifrå Sykkylven, begge med etternavnet Tandstad, og begge to etterulukker.

Ein gåtur i historiske Silverton, eller Down Town Silverton, om ein det vil, var også sjølvsagt, for å sjå på alle desse freda bygningane. I samband med denne turen var vi også på perrongen og tok imot toget, "The 8:30 from Durango" ca. kl.12:00, Noon. Slik vi hadde "tima" programmet vårt fekk vi ikkje høve til å vera med dette verdsberømte togsettet, men moro var det når toget kom inn på stasjonen med feit, svart kolrøyk, togfløyta som ljoma mellom dei høge fjella og ei bjelle midt på lokomotivkjelen heldt eit svare spetakkel dei siste hundre metrane før det stoppa heilt med gnikselydar frå bremsene og passasjerane byrja strøyme ut. Togførarar, fyrbøter og konduktør var sjølvsagt dressa opp i klede og uniformer frå omkring 1890.

Same kvar ein kjem i verda, så høyrer shopping med. Og jammen det, så hadde vesle Silverton litt av kvart å by på. Ikkje store, prangande varehus akkurat, men mange små, flotte intime butikkar, som selde sportsutstyr, klede, kunst og

kunsthåndverk. Mellom anna var der mykje flott indiansk kunst og kunsthåndverk ifrå Navajo- og Ute-indianarar, som har sine reservat i Colorado og New Mexico.

På ein liten plakat på innsida av eit butikkvindaug stod det "Warm Stove Inside". Dette gjaldt ikkje berre ein, men fleire butikkar. Når ein så kom inn, stod det då i ei krå, eller midt på golvet ein stor, ca. 1,2 meter høg tønneforma vedovn, sjølvsagt med god fyr i. Denne ga ei svært så lun og varm atmosfære i lokala på kjølege dagar, samt ein heilt karakteristisk dâm og lukt ettersom dei fyrer med ved frå dei høge, slanke grantrea som landskapet er så fullt av.

Bordell-ball

Eit ekte bordell-ball fekk vi også oppleve. Bordello Ball er eit årleg arrangement der all fortjeneste går til veldedige formål og det blir arrangert i Grumpy's Saloon i hotellet.

Folk kler seg ut i flotte kostymer frå tida før 1900. Her var dei alle saman, barkeeperen, sparkejentene i "bruseskjørt", gamblarane som spela kort ved bord med grøn filt. Her var minnerar, penare fruier med hattestaffasje som ikkje var til å tru, pianisten som spela honky-tonkmusikk på pianoet og ein auksjonarius med diger mage, stripavest og flosshatt.

Jammen meinte eg å sjå både marshall Wyatt Earp og våpendragaren hans, den blodige tannlegen Doc Holiday blant gjestene denne kvelden. I grunnen litt rart, då eg meiner å ha lest at Doc Holiday døydde av tuberkulose på sanatorium nettopp her i Colorado for over 120 år sidan....

.. "Frå spøk til revolver" som marshall Earp ville ha sagt, desse to berømte lovmennene var i alle fall innom Silverton omkring 1890. Men dei var her visstnok i berre få dagar, då byen var så pass lovlydig at det ikkje var behov for å leige ut sine revolverar i lovas namn. Alle butikkane hadde gitt inn mange fine gåver, som då ut på kvelden vart auksjonerte ut til stor stemning og moro og til stort engasjement. Det kom garantert mange dollar inn til gode formål.

2850 meter over havet

Den dagen vi kom til Silverton og The Grand Imperial, vart vi spurt om vi ville ha hjelp til koffertane, som ikkje var av det aller største slaget, sidan vi skulle vere her berre i tre dagar. Sjølv om vi hadde fått rom i tredje og øvste etasje, så var

Nyborgen ovanpå og presiserte, at pytt, pytt, koffertane var ikkje noko problem.

Folket i resepsjonen såg på oss litt alvorleg og sa: "OK, but keep in mind, take care"! Og jammen fekk dei rett, vi var fullstendig tappa for krefter då vi kom opp, og pusten gjekk som ei blåsebelg. Dette måtte vi ta omsyn til heile tida, seinare kvilte vi litt etter kvar trapp når vi skulle opp på rommet vårt, sjølv utan koffertar. Vi vart også uvel etterkvart etter tida gjekk i tillegg til dette med pusten. Og der huda er tynn, som for eksempel leppene, kom det eit blåleg skjer. Den dagen vi reiste, og straks vi hadde kome tilbake til Durango knappe 2.000 m.o.h., så forsvann alle desse rare plagene som ved eitt trylleslag.

Vi hadde planar om fleire aktivitetar desse dagane her i Silverton, men vi orka rett og slett ikkje meir. Vi måtte kvile mykje på grunn av denne oksygenfattige lufta. Slik opplevde vi høgdesjuke i light-varianten. Ifølgje Freda Peterson og andre fastbuande i Silverton er vanlegvis ikkje denne tynne lufta her noko problem for friske folk, men ein treng ein periode på minst to veker for å akklimerisere seg.

Vêret, naturen og det kulinariske

Naturen her er mektig og overveldande, med sterke, intense fargar, ei heilt fantastisk, utruleg klar og rein luft, sjølv om ho altså er "tynn". I tillegg til desse flotte haustfargane, fekk vi dei to siste dagane drivkvitt melisdryss på dei høgste fjelltoppane. Sjølv om naturen er mektig, så ligg Silverton likevel ganske fritt til på denne, store høg fjellssletta.

Vêret er skiftande og desse skifta kom ofte svært så fort og brått. Det måtte ein alltid vere førebudd på i klesvegen. For utandørsaktivitetar var ei god vind- og regnjakke god å ha parat i ryggsekken til ei kvar tid, spesielt når hausten og oktober hadde teke til. Ein får ikkje gløyme at byen ligg nesten 3.000 meter over havet.

I Grumpy's Saloon måtte eg berre ein morgon til frukost etterprøve Edvard sine lovprisningar mange år seinare om den nærast guddommeleg gode pannekaka i Silverton verkeleg var så god. Guddommeleg eller ikkje, pannekakene var ialfall kanongode - og mektige! (her var det brukt mykje egg!). Servert varme med melisdryss og lønnesirup. og for den som ynskte det kunne ein tinga pannekaker lagvis, såkalla pannekaketårn. Det kosta to dollar for pannekaka.

Den hektiske miningaktiviteten for hundre år sidan viser framleis godt att i terrenget. Foto: Eivind Nyborg

Sidan det einaste som vert dyrka i Silverton som jordbruk er rabarbra, var rabarbrapai eit "must" for meg og han smakte utruleg bra. Verkeleg ein ekte amerikansk godsak!

Når eg er ute og reiser, likar eg å prøve matrettar og drikke som har lokal tilknytning. Fram til vi kom til Silverton var mi einaste røynsle med amerikansk øl Budweiser. For svært mange amerikanarar det ultimate, men for meg knapt eigna som tørstedrikk på sveitte og varme sumardagar. Overraskinga var derfor stor då eg under fyrste middagen i Silverton spurde om der var noko lokalt øl dei kunne anbefale. Jau, dei hadde såkalla "red beer" frå Durango, Durango Amber (amber = rav). Og jammen vart eg overraska. Ølet

var verkeleg godt, fyldig og svært så smaksrikt. Det minte og smaka som sykkylvsk kornøl, laga av lokale heltar og storheiter her heime, men tilsett litt kolsyre.

For å ære Edward, og sist men ikkje minst, Karen, som var heime og hadde ansvaret for hus og heim, gard og tre mindreårige jenteborn, den eldste var framleis ikkje fylt 10 år då han reiste, tok Norunn og eg med oss ein slaggstein ifrå Silverton og silverminingen der, som vi har lagt på gravmonumentet deira på kyrkjegarden her i Sykkylven. Dette for det dei gjorde, for å gjere kvardagen betre for familien og seg sjølve i ettertid.

Eit gammalt damplokomotiv på veg mot Silverton på den gamle jarnbanesporet. Foto: Eivind Nyborg

Agnes Tandstad er pensjonert lærar og har vore aktiv i det kristne miljøet i Sykkylven i gjennom mange tiår.

Misjonskvinne og kunstnar

Av Agnes Tandstad

Det er kanskje få i bygda vår som kjende Petra Christofferson. Ho var fødd Jarnes den 18. april 1909 og voks opp her i bygda, men reiste seinare saman med mora, Berte Karoline, til Langevåg, der dei fekk arbeid på Devolds Fabrikker. Petra tok middelskuleeksamen på Møre Ungdomsskule og reiste sidan til Oslo der ho vart elev ved Fjellhaug Bibeskule.

Ville bli misjonær

Ho hadde planar om å få gå vidare på skule og starta på misjonsskulen. Då kom bodet heimanfrå om at mora var sjuk og trong henne til hjelp heime. Petra forlet Fjellhaug og for attende til Langevåg der ho stelte for mor si så lenge ho levde.

I 1951 sa ho farvel med heimen og venene i Langevåg og reiste til Amerika. Der hadde ho forskjellige huspostar og gifte seg seinare med Olaf Christofferson frå Sunnfjord.

Ho har fortalt at kallet og lysta til å verte misjonær og reise til eit folk der evangeliet ikkje var kjend, levde i henne også første åra i Amerika, men det laga seg ikkje slik at eg fekk sponsorar, fortalde ho.

Tilbake til Sykkylven

I 1972 kjøpte Petra og Olaf hus på Høgebøane. Begge var no pensjonistar og fann seg snart vener i nærmiljøet og på Bedehuset. Etter ei tid vart Olaf sjuk og døydde. Dette vart eit stort sagn for

*Petra Christofferson –
ei flittig og skapande misjonskvinne.
Foto: Privat.*

Petra. Å verte åleine og skulle ta ansvar for den velstelte hagen og heimen deira, tykte ho var tungt.

I denne tida vart dei første SI-Reisene lyste ut, og Petra, som alltid hadde likt å reise, tok mange turar i inn- og utland. No kom også arbeidslysta og livsmotet attende. Vi som besøkte henne, vart imponerte over alt ho tok seg føre og fekk til. Ho kjøpte seg bordvev og vov fine bilete. Mønstra og garnet skreiv ho etter eller ho brukte telefonen og tinga det ho trong. Postpakkar fekk ho jamt. Ho hekla også slumreteppe. Då ville ho helst ha garn frå Amerika.

Ho rosemåla kaketiner og andre bruksting og måla også ein del landskapsbilete. Petra var ein ivrig teiknar og laga ein heil del bilete i svart/kvitt. Ho hadde ei stor mappe teikningar, portrett av kjende personar. Dette var ei imponerande samling.

Hardangersaum

Petra broderte brikker og løparar i hardangersaum, og vekeblada hadde alltid nye mønster som ho måtte prøve. Vi slo fram på om at ho måtte lage til ei utstilling av det ho laga. Nei, det passa ikkje for Petra.

Ho arbeidde og laga gjenstandar til misjonsbasarar og julesal. Petra var så takksam for at ho på denne måten kunne få vere med å skaffe midlar til misjonen, og ein arbeidsmaur var ho, og hadde sin eigen dagsrytme. Når ho vart trøyytt av

Petra Christofferson på 95-årsdagen i 2004. På veggene heng bilde og bildevev ho har skapt.

å veve, hekle eller brodere, fann ho kvild i å løyse kryssord. Arbeidsdagen tøygde ho til over midnatt og ho hadde si beste arbeidsøkt om kvelden.

Petra høyrde mykje på dei kristne nærradioane. No fekk ho høyre kjende kjære forkynnarar og songarar. Ho hadde skaffa seg skikkeleg parabolantenne, og kunne ta inn TV-program frå utlandet.

Så las ho mykje. Ho kjøpte bøker, tinga aviser, tidsskrift og misjonsblad og følgde særleg godt med i alt som vart skrive om Israel.

90-års song

På 90-årsdagen heldt slekt og vener fest for henne. Ved dette høvet vart det skrive ein song om livet hennar. Her heiter det:

*Med alt du er og gir med ånd og hand
du omsut har for alle folk og land,
eit motto, fylt av kjærleik, tru og von,
eit kall som enno lyder klårt: Misjon!*

Ho fekk nesten ni leveår attåt dei nitti. Etter ei kort tid på Buas fekk ho flytte til den himmelske heimen. Mottoet «Verda for Kristus» hadde følgt henne frå ungdomsåra og inspirert henne til innsats og arbeid. Det var Fjellhaugeigaren, Norsk Luthersk Misjonssamband, som fekk ta over eige-
domen hennar.

Vi vart så glade i denne evnerike, kunnskapsrike og arbeidsame misjonskvinnna. Ho lærte oss at pensjoniståra kan bli nytta til mange meiningsfylte aktivitetar.

Kjell Løseth er tidlegare lærar og skulesjef i Sykkylven. Han er no pensionist og syslar blant anna med organisasjonsarbeid, kulturarbeid og lokalhistorie. Han er tidlegare leiar av Sykkylven sogenemnd.

Ei slekt av tusenkunstnarar

Av Kjell Løseth

Amund og Laura framfor stovehuset i Bjørnevika. Foto: Dag Sunnanå, Sunnmørsposten

Bjørnevikslekta frå Furstranda tel ei imponerende rekkje av smedar og kunstsmedar, urmakarar, treskjerarar og våpensmedar i tillegg til skodespelar, biletevevar og fleire samfunnsengasjerte folkevalde.

At særskilde gjevnader følgjer generasjonane i ei slekt er vel kjent. Om det er resultat av arv eller miljø, eller sagt på ein annan måte - av genar eller omgjevnader - er vanskeleg å vite. Truleg er det ein kombinasjon av begge. Eitt er sikkert: Bondeslekta Bjørnevik må ha eit gen for å skape noko som kan vere vakkert og nyttig, gjerne begge delar samtidig.

På sporet

Etter segna er bjørnevikfolket etterkomarar av den mektige hovdingen Tore Hund frå Bjarkøy i Troms. Det var han som gav Olav den Heilage banesår i slaget på Stiklestad.

Om dette er rett, blir nok berre spekulasjonar. Men så til det vi veit: I leiting etter spesialgivnad stoppar vi ved Ola Knutsson Lunde, som var fødd i 1739 i Stryn og kona Malina Flo. Etterkomarar etter dei skulle ende i Bjørnevika.

Ola var smed og bygningsmann. I Stryn gjorde han eit bisna verk. Kyrkja heldt på å sige utover av sperretrykk på langveggane, så dei visste inga anna råd enn å rive henne. Ola sa at

Laura Bjørnevik - 93 år gamal. Foto: Kjell Løseth

dette var unødvendig, han kunne setje kyrkja i stand att. Det greidde han, og mange meinte at denne bragda var reine trollskapen. Han tok seinare over eit gardsbruk på Kjellstad i Sunnylvn (Hellesylt).

Første ordføraren i Sunnylvn kommune var sonen til Ola og Malina Lunde (Kjellstad). Han heitte Amund Kjellstad. Namnet Amund har seinare gått som ein «raud tråd» gjennom slekta. Amund var ein høg, traustvaksen kar med uvanleg gode evner. Han hadde ei «dugeleg god» kone - Anne Marta Lille Ringdal. Dei fekk mange born. Ein av dei var Martinus.

I ungdomen bestemte Martinus og broren Peder at dei ville ut i verda og lære seg noko. Dei kjøpte seg ein hest. Dei pakka saman eignelutane sine og noko mat og surra det på hesteryggen. Dei tok seg over Strynefjellet til Gudbrandsdalen. Der kjøpte dei seg køyregreier og tok seg fram til Kongsberg. Der fekk dei seg arbeid på våpenfabrikken og kom i lære. Dei lærte mykje og laga mykje fint verkty. Då dei kom heim, tok dei til å lage børser og støype kuler og hagl. Det vart som ein liten våpenfabrikk. Børsene dei laga, kom i bruk både på Sunnmøre og i Nordfjord.

Martinus gifte seg med Marte Slettebakk, og dei ville finne seg ein ny heim. Det vart i Bjørnevika på Furstranda, som den gongen tilhørde Ørskog kommune. Slik kom den slekta til Bjørnevik som skulle setje det særpreget på garden som han har hatt sidan. Handverket dreiv Martinus til han vart gamal. Han og Marte fekk tre søner som hadde same toet i seg til å skape og forme.

Bismar-smed

Amund var den eldste og tok over garden. Han var også ein dugande smed. Spesialiteten var bismarveker, lås og vøling av maskinar. I tillegg produserte dei reiskap og børser.

Som bestefaren, første ordføraren i Sunnylvn, var Amund ein kjend kommunemann. Han sat i tretti år i Ørskog heradstyre. Han møtte opp i all slags vør, sjølv om det er ein brei fjord å krysse. Om han er det sagt at «han var klok og ordhag og grei i all si ferd». Broren Sølvest, som kjøpte Hansgarden i Ramstaddal, var også med i heradstyret i Ørskog – og sjølv sagt ein dyktig smed og mekanikar.

Amund starta eit «samtalelag» til drøfting av samfunnsspørsmål i 1880. Han døydde i 1903, heile 96 år gamal. Marte og Amund fekk heile ni born, ei dotter og åtte søner. Dette var ein særprega og allsidig syskenflokk som vaks opp i

Bjørnevikbismarar. Foto: Kjell Løseth.

Bjørnevika. Nokre utvandra seinare til Amerika og sette spor etter seg der.

Det vart Svenn som tok over garden. Han var fødd i 1877. Svenn var også ein tur til Amerika. Mellom anna hadde han grave etter gull der. Han bygde nytt stovehus i Bjørnevika. Han gifta seg med Tomasine Åsen frå Hellesylt.

Svenn var litt av ein kunstnar. Han skar mellom anna ut klokker, biletrammer og laga utskjeringar på stolar og sofaer. Altarringen i gamle Volda kyrkje var hans verk. Mange rekna det som eit fint kunstverk. Det er ikkje overraskande å konstatere at hans noko yngre, nære slektning på Hellesylt, Ole Elias Amundsson, har skore ut det meste av utsmykkinga i kyrkja på Hellesylt.

Svenn tok patent på ei kaffikvern, som han produserte og selde. Han hadde gått i smedlære både i Kongsberg og i Stockholm, og hendig som han var, smidde han alt som tenkjast kan. Han døydde i 1962 på ein «skarvemåte»: Han ramla utfor utetrappa og slo seg i hel. To av brørne til Svenn flytta til Brattvåg, der dei dreiv mekanisk verkstad.

Einaste søstra i syskenflokken hadde også kunstnargivnad. Ho dreiv med saum og prydevnad. Ho skapte fine teppe og andre vovne gjenstandar. I dag ville ho truleg ha vorte kalla tekstilkunstnar. Ho budde ugift i Bjørnevika heile sitt liv.

Yngste broren i syskenflokken, Bjørn – fødd i 1896 – reiste til Oslo og blei skodespelar. Han starta sitt eige teater der, og Bjørneviks teater var vel kjent i hovudstaden i 1920-30-åra. Han turn-

erte også litt rundt, mellom andre stader kom han også til Ørskog med ei framsyning. Ein må vel seie at det er nokså spesielt at ein kar frå den avsideliggande Bjørnevika reiste til Oslo og starta sitt eige teater!

Bjørnevik-grevet

Dyrking av poteter var viktig i gardsdrifta. Potetopptaking var ein vesentleg del av haustarbeidet rundt om på gardane. Brørne i den store syskenflokken var på jakt etter forbetringar som kunne lette gardsarbeidet.

Det som kanskje er mest kjent som ei oppfinning, er den nye typen grev som dei smidde og tok patent på. Den nye grevtypen er meir funksjonell og lettar arbeidet. Eg vil tru at dei fleste som tenkjer potetgrev, ser Bjørnevikgrevet for seg. Den nye konstruksjonen breidde seg utover Sunnmøre og endå lengre. Går du inn i ein butikk i Noreg og spør etter grev, får du truleg presentert eit som ser ut som det som blei konstruert av Bjørnevik-karane. Men det blir nok ikkje laga på Furstranda no...

Bjørnevikgrevet til venstre og den gamle grevtypen til høgre. Foto: Kjell Løseth.

Einaste barnet til Tomasine og Svenn Bjørnevik blei ikkje uventa døypt Amund. Han og kona Laura Vidhammer blei dei siste brukarane i Bjørnevika. I 1967 flytta familien til Aursnes. Alle borna deira bur i Sykkylven. Det er Tordis, Lillian, Sigmund, Inger og Anne med familiar.

Amund, som døydde for eit par år sidan, var ein dyktig smed og bygningsmann og ein svært flink forteljar.

Det var alltid interessant å høyre på denne blide og omgjengelege mannen. Som sine forgjengarar i slekta var han med i styre og stell og sat mellom anna i skulestyret. Laura – som er ei kvikk og vital kvinne på 93 år - bur i omsorgsbustad på Klokkarhaugen. Ho veit mykje om slekta og har eit godt minne. Tolv år gammal var ho «sætretaus» på Vidhammer, der ho vaks opp. Ho har ikkje levd noko «latmannsliv» i Bjørnevika, med stor familie og tungt gardsarbeid.

«Slekter skal følgje slekters gang» heiter det i songen. Denne gåverike slekta markerer seg på ymist vis også idag, og genene blir ført vidare til nye generasjonar.

Kjelder: Munnlege overføringar

Gustav Weiberg-Aurdal – gardsoge

P.A. Lillebø: Sunnylven og Geiranger, gard og ætt 2

Bjørnevika ligg fint til inne i Storfjorden. Her er Laura Bjørnevik på spasertur utanfor tunet. Foto: Privat.

Grethe Østerhus Røyr er opphavleg frå Sand i Ryfylke og har vore tilsett som lektor ved Sykkylven vidaregåande skule frå 1976. Ho er no pensjonist og aktiv blant anna som leiar i Veneforeninga for Norsk Møbelfaglig Senter.

Haldis Bakke blar i minneboka si

Av Grethe Østerhus Røyr

Innmed Vikeelva bur Haldis Bakke, ei oppgåande, reflektert dame på over 80 år. Vi har avtala eit møte. Haldis skal fortelje frå barne- og ungdomsåra, mellom anna om armbandsuret ho kjøpte for sparepengane sine då ho var 11 år. Haldis fortel levande og detaljert. Ingenting har ho nedskrive, det sit i minnet.

På sætra

Haldis var 11 år første sommaren ho skulle på sætra og mjølka. Tinus Blindheim hadde spurt om ho ville mjølka dei tre kyrne hans. Ho skulle få 35 kr. for jobben, i tillegg skulle ho mjølke to kyr for foreldra sine. Haldis sa ja både til Tinus og foreldra. Kvar kveld den sommaren gjekk ho saman med nabojentene Berta Grebstad og Erik-Bolla som dei sa, og Olave Blindheim, Svanhild og Karoline Nyhagen og tenestejenta frå Fredrik-garden til Skålholten. Der skulle dei mjølke fem kyr morgon og kveld.

Dei sov på sætra, men måtte opp kvar morgon kl. fem, "same kur de va", for mjølkarane måtte vere klare til mjølkekøyrarane kom for å henta mjølka.

I helgene budde budeiene på sætra. Haldis sov åleine i selet, men ho bad nabojentene passe på at ho ikkje forsov seg. Mjølkinga var ikkje så enkel for Haldis, den yngste av budeiene. Dei små hendene verke, men ho hadde eit spann med kaldevatn som ho stakk hendene ned i når ho fekk krampe. Før dei for heim att måtte dei vaske mjølkekjeralda, gjere frå seg morgonstellet og jaga kyrne framover i marka. "Det var so rart", ler Haldis. "Enkelte kyr sprang nett som ei fornem dame".

I juni hadde dei kyrne på beite lenger heime ved sommarfjuset, men i juli, august og noko av september gjekk dei på Skålholten. Når dei flytte på sætra, vaska dei selet og fekk nye halmbolstrar, det var ny halm i sekkemadrassene. Dei måtte også ha med kjerald på sætra, men enno viktigare var vekkjarklokka. Ikkje alle vakna like lett. Somme sette vekkjarklokka frampå golvet, andre

Minnene kjem fram når Haldis Bakke tek fram klokka ho tente til då ho var budeie. Foto: Grethe Østerhus Røyr.

la ho endå til inn i halmbolsteret, der ho låg og tikka og ga beskjed når det var tid å stå opp. På veggene i selet hang bilete i rammer av snara pergamentpapir i to fargar. "Mange kongefolk har hange på veggene på Skålholten," minnest Haldis. "Dronning Maud og kong Håkon ikkje minst".

Om kveldane gjekk gjerne budeiene på besøk til kvarandre. Ei budeie hadde nykokt dravle å by på. Dravle var oppkokt søtmjolk, sprengd med surmjolk og tilsett litt sukker og kanel. Budeia ropa då ut på stølen at dei måtte ta med seg skeier, for ho hadde ikkje nok. Slike kveldar sat dei med handarbeidet sitt og småprata. Stearinljuset eller parafinlampa ga arbeidslys i mørke kveldar. I august og september når det vart tidlegare mørkt, måtte budeiene bruke lommelykter når dei skulle på besøk. Sætrane hadde torvtak og mykje nedbør førte til at taka lak. Då måtte bytter og andre koppar og kar setjast ut. Det kunne vera som eit heilt orkester når dråpane slo mot botnen.

På Skålholten brukte budeiene kvar sommar å ha ei gardshelg, som dei kalla det, då budeiene laga middag til alle som ville koma på setra. For at alle

skulle få mat, var det nødvendig med påmelding. Budeiene drog til skogs for å finne never til å fyre med, og så koka dei rømmegraut og kaffi inne i sela. Dei åt ute , prata og kosa seg. Haldis meiner det var meir stabilt og fint sommarvær før. Sommar når det var sommar , og vinter når det var vinter.

Elles var det sveivegrammofonen som mest sytte for musikken på setra, med stjerner som m.a. Ivar Ruste, Harry Brandelius og Jens Book Jensen.

Klokka

Då Haldis var ung, kunne folk på bygdene rett som det var få besøk av omreisande kramkarar eller handelsmenn. Haldis kallar desse streifarar og fortel: "Så kom det ein streifar heim til oss ein dag. Han selde både sysaker, vispar, kostar og klokker, men det finaste han hadde, var eit armbandsur av stål til kr. 35,00. Det var nett det eg hadde tent som budeie, og tenk no hadde eg pengar nok til å kjøpe denne klokka, det var ingen ting i verda eg heller ville ha enn den".

Ho ber mor om å få lov til å kjøpe klokka. Litt tvilande gir mor henne lov til det ". Du har no tent pengane sjølv," seier ho. Men då klokka kom, sa mor det var best at ho la henne på nattbordet. Det var ingen som hadde armbandsur den gongen.

Haldis vart forferdeleg skuffa, men ho lydde. Klokka låg på nattbordet og gjekk som ei god klokke skal gå. Mor hadde vel ei meining med det, seier Haldis i dag. Eg hadde vel ikkje godt av det. Ein kan bli hovmodig av slikt.

Etter ei tid fekk Haldis lov å gå med klokka. Ho måtte rett som det var sjå ned på armen og beundra uret si, som gjekk heilt rett, berre ein trekte det. Haldis har skift reim mange gongar, men no har ho berre sjølve klokka att, den er prega av "tidens tann ", men er framleis" ein perlestein i livets minnering" for henne som brukte alle sparepengane sine for å få denne eigneluten.

Denne forteljinga om klokka er så mykje meir enn berre det. Den fortel m.a. noko om forholdet mellom barn og foreldre, kor tillitsfullt og lydig eit barn kan vere, men også om kor uerstatteleg og verdfull ein ting du inderleg har ynskt deg og streva for å få kan bli.

Vi kjenner også dette, at du ikkje må stikke deg fram. Det har prega generasjonar ,som fekk det inn med morsmjølka. Kva gjorde det vel med sjølvkjensla deira?

Ungdomsår

Året er 1940, Haldis er 13 år. Ho er konfirmert og har fått plass på Møre folkehøgskule. Men tyskarane kom og okkuperte skulen, så ingen fekk begynne på Møre folkehøgskule det året.

For Haldis vart løysinga huspost hos dr. Moe

då ho var 16 år. I to år var ho der og hadde ansvar for både vask av kontora og sterilisering av bandasjar. Det var kvotar på bandasjar, difor måtte Haldis sterilisere og stryke dei så dei kunne brukast om att. 18 år gamal slutta Haldis hos dr. Moe.

No ville ho fyrst ta ein liten tur med Brand, men så kom eigaren, Bernt Fauske, og ville ho skulle hjelpe til i byssa. Det vart ein ungdommeleg og kjekk sommar, med turar til Nordkapp og langs heile kysten seier ho. Tilbake i Sykkylven kom bedriftsleiaren L.K. Hjelle og ville ha henne til å starte kokelag. Det gjorde Haldis på Vikøyra og for L.K. Hjelle. Ho hadde 14 - 15 mann til middag kvar dag, helg som kvardag.

Så bygde brørne til Haldis fabrikk, Brødr. Blindheim, innafor elva, utanfor elva var ein annan fabrikk, Vik og Blindheim. Haldis begynte då med kokelag for arbeidarane på desse to bedriftene, 25 mann i alt. Dei betalte kr. 2,25 for middag med dessert. Ho var no blitt 18 år og heldt på med dette arbeidet til ho gifte seg. Bryllaupet hennar stod i den nye fabrikk til brørne hennar. Vi heldt på med bryllaupskulissane i mange dagar ", ler Haldis. Det vart hengd opp maleri på veggene, og Karl Blindheim frå Vik og Blindheim rodde stoppamøblar inn til Brødr. Blindheim. Det vart som eit hotell, seier Haldis, som selde koke laget før ho gifte seg.

Ungdomstida var over og Haldis lukkar minneboka si." Det viktigaste eg lærde som ung, var å gle seg over gjort arbeid", seier ho.

Haldis Bakke, fødd Blindheim, på kaia på Vikøyra.
Foto: Privat.

Thor Willy Strømme, fødd 1979, er historieinteressert møbelarbeidar og har vore aktiv i sogearbeidet i Sykkylven i ei årrekke. Han er også medlem av årbokredaksjonen.

FOTOPAR:

Kyrkjegata i 1955 og 2009

Av Thor Willy Strømme

Aure sentrum i 1955. Fotograf: P.P. Lyshol.

Dette biletet har fotograf P.P.Lyshol mest truleg teke ein sommardag i 1955.

På venstre side ser vi Korsbrekkehuset. Der hadde Severin Grebstad kolonialforretning der Smått & Stort er i dag.

Bakar Walderhaug frå Ålesund hadde utsal der Det Lille Hus er i dag. I andre etasje hadde tannlege Hjorthol kontoret sitt. Bilen utanfor er bilen til tannlegen. Han hadde ein Pobeda – eit russisk bilmerke som vart produsert mellom 1946 og 1958.

Ved sida av Korsbrekkehuset ser vi hotelltomta til Andreas Aure eller Pihl-Andreas (1913 -1966). Hjørnegården

står der i dag. Den vesle trebrakka som står ved Pihl-huset, var kontoret til Pihl-Andreas. Vi skimtar så vidt Privatbanken, der røyrleggjar Uri hadde kontor i kjellaren.

I Roald-huset låg kafé Palmen og ei bakarforretning i kjellaren. Øvst i Kyrkjegata ser vi også litt av det gamle bedehuset som vart bygd i 1892. Det vart seinare flytta til Glomset der det står den dag i dag. Bak ser vi det den gong splitter nye kommunehuset. Det vart ferdig eitt år før biletet vart teke. Utanfor Dale-huset står drosja til Petter Blindheim, ein Chevrolet Bel Air 1955-modell. I det vesle rognebærtreet utanfor

Aure sentrum i 2009. Foto: Thor Willy Strømme.

Vinje-huset brukte Tomas-Ole frå Grebstad å binde fast hesten sin når han hadde ærend i sentrum. Ved sida av ser vi trebygningen som inneheldt Drogeriet og postkontoret. Utanfor står bilen til Post-Johan.

Så er det Vadhuset der P.P.Lyshol hadde forretning frå 1936 til om lag 1956, då det nye forretningsbygget og huset hans var klart til innflytting. Der har fotograf Lyshol forretning også i dag. Vidare ser vi i forretninga til B.S. Aure og Brudevollhuset (det lille gamle mørke huset) og litt i mønet til Jordmor-huset.

Det var Fotopar for denne gongen. Den som har forslag til gamle bilete vi kan bruke i denne serien, må gjerne ta kontakt med redaksjonen av Årbok for Sykkylven.

Informant: Skjold Lyshol.

Biletet frå 1955 er teke av P.P. Lyshol.

Kjetil Tandstad, fødd 1950, er avdelingsleiar ved Norsk Møbelfaglig Senter og redaktør av Årbok for Sykkylven. Artikkelen er ein forkorta og omarbeidd versjon av ein artikkel som vart framført under ein jubileumsfest for UL Samhald.

Varamann i meir enn hundre år

Av Kjetil Tandstad

Den evige varamannen i ungdomslaget Samhald i Straumgjerde var ein mild oppdragar, men kunne vere både ertekrok og sladrehand.

"Varamannen" var namnet medlemmene av UL Samhald gav det handskrivne bladet sitt som for første gong vart opplese på ungdomslagsmøtet 16. april 1896. Namnet var originalt, men trefande. Det som gjorde dei handskrivne lagsblada som vart lesne opp på festane så populære, var at der kunne skribentane utfalde seg fritt og likevel vere anonyme.

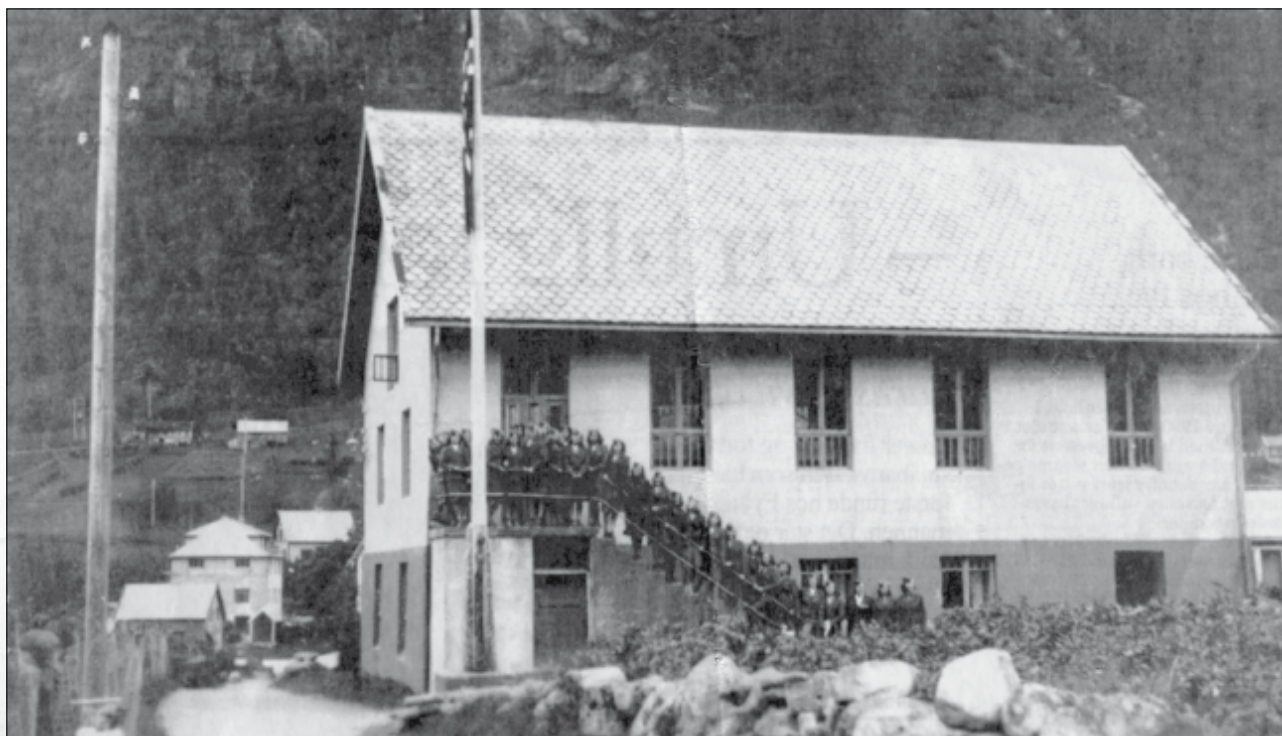
Oftast var det ein annan som las opp frå bladet enn dei som skreiv. Det gjorde Varamannen til ein sjølvstendig person som ein både kunne vende seg til og som kunne hevde meiningar og synspunkt som skribentane kunne synest det var vanskeleg å stå fram med på eiga hand.

"Kjære varamann", skreiv signaturen Varg i Veum i 1912 og kjem med ei slags programfråsegn. "Jau, du har no teke deg ein god lur no, din fjaap. Det er ikkje alle som fær hava det so godt i fiskjevikorne. Men du berre ligg i hylla di og dormar og ventar på vaaren..(...)

Eg vonar du tek til aa gnika svevnen or augo, so du fær sjaa kva som aaret lid, for du maa hugse paa at du hev di vaarvinne du og.

Kva skal du gjera? Jau, for det fyrste skal du slaast, slaast ja, på harde livet mot all styggedomen du finn i lyden din. "Styggedomen", spør du? Ja, eg meiner det vonde og skadelege som du kan raaka på, t.d. vonde vaner, stygg åtfærd, usømeleg tale og meir slikt.

Og det er mange ting du slett ikkje maa tola, eg nemner berre slikt noko som sputting på golvet

Ungdomslaget Vårvon i 1943. På trappa står ungdom som okkupasjonsstyresmaktene har skrive ut til arbeidsteneste. Foto: Nerland.

Dans og moro i ungdomslaget Vårvon. Gitar framifrå: Edolf Lade, Leif Selboskar, Jens Jarnes, Åsmund Tandstad, Einar Erstad, Herlof Haram og Karsten Tandstad. Jenter: Her står Jorunn Grebstad som nr to frå venstre og Oddrun Tandstad (Astad) som nr fire.

noko veit du er forbode all stad og daa maa du ikkje krevje minder av unggutane dine. Korleis du skal taka arbeidet? Jau, du kan fortelje sputtegrisarne at dei ved å sputte paa golvet eller veggjen kan drepe eitt eller fleire meneskje. Du skal segja deim at dersom dei ikkje sluttar so syner dei at dei stend plent utanfor all daning. Og dersom dei daa ikkje sluttar med svineriet so skal du setje namnet deira på svarteliste og skriva soleis: "Under ungdoms-lagsmøtet den og den dag var NN so urimeleg grisesam at han sputta ei klysa på golvet".

Og Varamannen svarar, med same handskrifta. "Du snakkar om sputting og røykjing. Ja, den som driv denne sporten i skulestova kjem snart som karikaturteikning inne i Varamannen, det kan du forlate deg paa."

Ulykkeleg kjærleik

Varamannen gjekk heller ikkje av vegen for ei tragisk kjærleiksnovelle. Skribenten kalla seg berre Sigurd. Helten er den unge, gåverike læraren som kjem til ei framand bygd. Han ser ei vakker jente på bryggja og blir straks forelska. Seinare møter han jenta att på ungdomslagsmøte:

"Han (...) vilde staa aa passa paa når ho kom. Jau, han slapp aa bida lenge, der kom ho, men kven var den unge, rakvaksne karen som gjekk i lag med henne? Sjaa, der baud han henne armen, og ho saag med eit straalande smil på honom.

Han vart standande som naamen. Var det noko mellom dei?

(...) Det var som han stod oppyver ein avgrunn. (...) Han hadde fengje eit saar som vandt kunde lækjast. Allvist maatte han segja upp posten her, for skulde han vera her aa sjaa henne stadigt, so kom han aldrig til å gløyma. Best var det aa liggja under torva (...)

Han læste (oppseiings) brevet og la det i postkassa – tok so vegen innover fjellvidderne. Alle som hadde lært å kjenne den unge gaaverike læraren syrgde over honom. Ingen visste kvar han for. (1912).

Idealguten ...og -jenta

Slik sluttar den historia, den gong eit blick var nok til å setje hjartet i brann. Og kjærleiken opptok ungdommen som skreiv i Varamannen. Slik skreiv "Aslaug" om korleis guten hennar skulle vere :

"Ja, de lær de, men no skal de høyra korleis han skal vera. Elles trur eg knapt eg nokorsinne vert glad i nokon gut, men skulde det henda, so skal eg segja dykk korleis han skal vera, og kor hann omtrent lyt sjaa ut:

Han maa vere medels høg og i første laget, klæda seg i blaa yverskorne vemmels klede og ha svart hatt eller huva, etter som det høver best. Stivekrage kann han godt undvera, i alle tilfelle bør han ikkje vera for høg. Han maa hava ljost haar, og blaa auge og munnskjegg - det er saa koslegt.

men ikkje vera for store. Føterne må vera rette, kanskje ein lite grand hjula. Kroppen maa i det heile vera frisk og han maa ha teke minst andre premie i skilau og kapproing to eller tri gonger.

Han maa gjera alt som trengst paa ein gard og helst eit handverk attåt. Han maa også fylgje med i eit ungdomsblad og eit politisk hovudstadsblad på landsmaal. Tala spakt og vitugt og med klar røyst. Tobak maa han ikkje bruka anna enn til helgdags, og daa maa det vera røyk av ei liti nett snadde med karva blad, men han lyt hava det vetet at han legg pipa fraa seg på fem minutter. Han kunne skriva bra landsmaal, og kor det enn knip, aldri tala dansk, sjølv i verste hugverksridene. Han må ikkje rjota naar han søv og slettes ikkje sputta paa golvet.

Slik skreiv ho "Aslaug" og ho fekk svar. Her er det "Sigmund" som fortel korleis hans drøymekvinne er.

"Ja, eg hev ikkje tenkt so mykje paa dette spursmaale, men legg eg hovudet mitt i bløt og freistar å mane fram bilæte av eit prakteksempel av den mellomting mellom innsekt og menneske som kallast kvinna, so vil eg beda dei som reknar seg til denne gruppa aa høyre vel etter.

Den gjenta som eg vil kalle mi fær neimen ikkje vera dum, for eg er nokksaa vand på det. Frisk og kaat, ung og glad, ljøs og fager, arbeidssam, tenksam, skynsam, medynksam, hjelpsam, gaavmild, streng, men blid, lagleg og snild.

Tenksam ja, ikkje tenksam til å gjera på tvert, men til aa gjera alt på beste maate. Hjelpsam, ikkje til aa få i hop kjeriingdrøsen, men hjelpsam med alt

Kasbar Straume var ein av dei fremste drivkreftene i U.L. Samhald i mange tiår. Foto: Leiv Drotninghaug.

godt arbeid. Fager, ikkje å hengje paa seg "silke og stas" yver all sin kropp, men fagert andlit med roseraude kinn og ljoseblaa lysande augo.

So fær ho ikkje vera for grann om midten, for daa kunde ho snart gaa av for meg og det ville vore fole leidt. So er det ein ting att. Ho fær ikkje tygge tobakk, for det er det værste eg ser gjentone gjer. Heller daa få røykja ein liten smitter, naar ho er alt for laak av tannverk. Dykkar Sigmund. (1912).

Heimbygda

Å byggje opp respekten for det heimlege og lokale var ei viktig oppgåve for ungdomslaget. Dikt som prisa heimbygda, naturen, og sambygdingane var vanleg kost også i Varamannen. Her er litt av eitt av dei.

Eg elsker ei fjordbygd logn og lun
Med heimar i rad langs fjoren
Eg elsker ein heim med tre paa tun
Som angar av blom om vaaren
Eg elsker den trugne bondemann
Og gamlingen skral ved aaren

Eg elsker ei fager bjørkelid
Der vinden so ljuvleg susar
Der fuglesong skjelv so sæl og blid
Og bekken i urda brusar
Eg elsker ein foss med skum og skvett
Som durar aa syng aa susar

(...)

Eg elsker eit land, mitt Noregs land
Fraa havet til høgste tinden
Eg elsker den sus om skumkvit strand
I friskaste solfallsvinden
Eg elsker den glans i kveldssolbrand
Paa snøkledd Glittretinden.
(1916)

Samfunnskritikk

Synest du det blir mykje kjas og statusjag i vår moderne tid? Men slik var det før og, skal vi tru denne usignerte artikkelen som er skriven (av) i 1916.

"Heng paa. Vil du vera med, lydte det gamle ordtaket. Det var so godmylt sagt, og hjelpsam. No er longe for gammalt allt.
Kyl paa, og tak føremunen fortast du kann – høyrer vi no. Det er'kje lenger nok å hanga paa berre, du maa vera fremst – du maa helst hava ei målingslengd framum hine, det fær koste kva det koste vil.

Og folk lyder, og kyler paa kvar sin stad – fram vil dei. De som ikkje eig kraft og kann knep, og den som ikkje yvervinner sin motmann kan slaa honom ihel, for avlar han berre å halde fyrespranget, so er det ingen som lastar han.

Skodespel på ungdomshuset. Frå venstre Leiv Drotninghaug, Margot Bonesmo, Per Riksheim, Åshild Grebstad, Leif Selboskar, Ernst Bakken og ukjend.

På scenen i ungdomshuset Vårvon. Som nummer tre sit Åsmund Tandstad, som nummer fire Per Riksheim og som nummer fem (bak) Leif Drotninghaug.

Her er kome ei tevling yver all maate, på alle lei-der, og millom alle, ikkje det minste slepp undan. Her er paa kniven. Alle vil vinna mest mogleg fritid kvar før seg. Kven likar'kje lite arbeid og mykje sjølvganga?

Det er ei tevling om å ha den dyraste duk, den lækraste mat, den finaste vin og dei gjævaste klædi. Der er ei stanging um den vênaste kvinna. Der er ei kapping um lærdom ein aldri fær bruk for. Og slagsmaal om daning, og stor krig um pengarne, men ingen lenger er rik som ikkje hev millionen full.

Her er ei tevling i å vere morosam, og tevling i aa vera alvorssam, kapping i aa banna og kapping i aa beda. Eit sandt helvites fok aa jag baade høgt og laagt. Og den som vinn på skeidet, vert nemt: Stormeister og makelaus. Det han hev synda vert aldri gjete.

I det heile treng ingen hugse misgjerningar i vaare dagar, avdi tevlinga er so yver all maate fri. Falsk kan kysse fusk, uerlegskapen kann slaa nye røter i fred, lygni tarv'kje daska seg sjølv for munnen for sanninga er dauv og hev mista maalet. Dermed er det godt samvit over heile lina, og jamvel i aa læ høgt kappast folkjet.

Framtidslivet I

Framtida er elektrisk, seier vi i dag. Det var det jammen også i 1917:

..... og etter det eg har høyrte Edison fortelje om kor det vert i Amerika, hev eg tenkt meg til kor omtrent det vert i Sykkylven og, um nokre år, ja no skal dykk høyre:

Me kan no segje med gardbrukarane for eksempel: Dei tykte det var framskridt naar dei skifte treveltefjølur um til jarn- og staaelvefjølur, men tenk, no vert det plogar med tre, fire veltefjølur og med elektriske hestar som dragarar. Mannen slepp gaa dalte etterpå og halde plogen, so han ikkje skal kante. Neidaa, han fær site på plogen som han sit paa ei slaamaskin og berre skrua på knappa so gjeng det mekanisk.

*Ja, de e væl forundra paa korleis den elektriske hesten ser ut, men han er so beintfram, det er ei vogn med tre eller fire hjul, inne i vogna må det sjølv sagt vere noko elektriske greier som dreg. Naar ein vil pløggje eller køyre noko, hev ein bere aa koble den almindelege køyrevogna til den elektriske vogna, som ein no koblar vogner til eit jarnbanelokomotiv – so er det berre å skruve på ein knapp, og vogna rullar daa dit ein berre vil styre ho, og han vert ikkje snart trøyt heller den hesten, kan de tru.
(....)*

Naar ein skal truske, vert det aa ha eit stort verk som fyller mest heile laaven, so ein hev berre aa staa uppaa konnstaala aa hive binderna beint paa maskina og so gjeng konnet gjennom eit rør liketil konnbingen paa stabburet utan at nokon

treng handfare det. Halmen fær like sjølv like upp i staalet so det er berre aa ha eit rett tungt menneske til å trakke.

*Naar ein skal male, so gjeng ein ikkje ned til elva so som no, kvenna skal vere på loftet rett yver komfyren, naar ein so vil koke graut eller slikt noko, so hev ein berre aa skruve paa ein knapp og kvenna byrjar aa male, og mjølet kjem so fint gjennom eit gumirøyr ned i gryta....(....)
So er det fjøse, der kjem til å verte høveleg fjølt vatn til ei kvar tid, so ein hev berre aa skruve paa ein krane og vatnet renn gjennom eit røyr ned i eit kjørelt til kvar kyr.*

*Og naar ein skal mjølke slepp ein sitje aa toge med fengrane. Dei hev berre ei elektrisk mjølke-maskine som dei festa til juret på kyra og so kjem mjølka i tjukke straumar ned i bytta. Ja no hev eg fortalt noko av det ein kan bruke elektrisitet til, men det vert mykje, mykje meir, dei vilde gaa varme kjakane mine skulde eg rite upp alt. Desse emisærane hev fortalt so lengje kor godt det er i himmelen, men naar alle desse elektriske greiene kjem i orden kunne ein mest tru at her vart ikkje stort rengare her nede på jordi heller.....
O.L (1917)*

Song til seg sjølv

UL Samhald fekk også sin song i festnummeret som kom ut i samband med 25-årsjubileet.

*I femogtjue år
i denne grenda vår
hev "Samhald" livt seg gjennom storm og stille
Og ser me oss ikring
og tek med alle ting
so ser me at det hev'kje livt so ille.*

*No er han vaksen kar
som berre barnet var
den gongen "Samhald" vart til daapen bori
Ei fager ungdomstid
som vaaren ljøs og blid
hev desse femogtjuge åra vore.
(....)*

Gaukeri

Av og til kunne Varamannen bli bli reine russe-avisa og renne over av gaukeri:

*Il-telegram til Varamannen. Mænd eller kvinder med overskjegg er strengt forbudt aa røge paa tobakkspiper foruden mundstykke da det er meget ildsfarlig".
Brandchef Ole Strømme.
(Desember 1922)*

Telegram:

*Fra vår egen korrespondent, Aure 1. mars 1930:
Den store sølvrevauksjon ble holdt siste uke med udmerkede resulteter: Skinn (sølvrev) fra Andestad blev betalt med grasiate summer og virket forstyrrende inn på Aure børs. Fra Velledalen nådde forholdsvis smaa priser, hvorfor de herefter*

Her er Straumgjerde i 1936, med Vårvon til venstre. Foto: Leiv Drotninghaug.

vil gå over til kalveskinnsproduksjon. Store aksjeinnbydelser er sendt til Oslopresen. Blårev syntes å ha en oppsvingende tendens, hvorfor Strømgjerde pelssammenslutning har kjøpt Fredheim villa med herligheter for oppsettelse av et større anlegg – for ræve. (Usignert, 1930)

Frå 1930 og utover manglar mange årgangar av Varamannen. Alt før den tid ser vi at det blir meir og meir stoff henta frå andre publikasjonar og bøker og mindre sjølvprodusert.

Ein viktig grunn er også at ein heil protokoll av Varamannen er sakna. Protokollen vart innlevert til Ingrid og Tomas Tandstad like før huset deira brann ned. Boka kom til rette, men vart kraftig vasskadd. Det var meininga å prøve å få skrive den av, men no er denne protokollen borte, fortel Leiv Drotninghaug, som førte mykje av Varamannen i pennen i denne perioden.

Til julenummeret i 1962 ser vi at Olaf Torgeir Strand har levert ein analyse av norske juledikt og i nummeret som kom ut til torsdagen 1963 har redaktør Astrid Bø samla mykje stoff til forsvar for husmora som strevar hardt frå morgon til kveld, men likevel ikkje blir æra for jobben ho gjer.

Framtidslivet II

Her er ein bit av ei framtidsskildring frå 1963, lagt femti år fram i tid, altså til året 2013.

"Ja, tenk at no er det alt 50 år sidan vi gjekk på skulen her i Straumgjerde, sa venninna mi til meg". Ja, du kan så seia, svara eg. Tida har gått so fort, ein veit ikkje ordet av det før ein er gammal og håret vert grått. Ein kan berre sjå på denne

byen vår i dag. Han er ikkje til å kjenne att så som det var for femti år sidan."

(.....)

Vi hadde funne oss plassar ved eit stort vindauge i ein kafe. Vi var alt sju høgder oppe så vi hadde flott utsikt til heile byen. Vi såg ned på den store og fine brua som var over elva no. Bilar susa att og fram og det var ein stor trafikk nede på gata. Politimennene gjekk rundt og passa på at alt var som det skulle. Folk skunda seg av gårde på fortaua. Konene flaug att og fram frå den eine butikken til den andre. Det var store bakarbutikker, manufakturbutikker, skobutikker og mange, mange andre. Ut av den store frisørsalongen kom damene med nylagt og nyklipt hår. Folk sa det var den finaste salongen i mils omkrins, så den kunne vi vere stolte av. Det var tre flinke frisørdamer, så det var nok ingen som derifrå og var stygge på håret.

Der den gamle Tørjerbuda og fryseriet sto, var det no ein fin parkeringsplass. Bilane stod i lange rader bortover heile plassen. Ustanselig kom der nye bilar inn, medan andre køyrde ut. Jarnbaner og trikkar hadde vi og. Jarnbana hadde vi forbindelse like ned til Oslo og trikkar hadde vi rundt heile byen. Det gjekk ein trikk ut gjennom Sørestrandsgata og derifrå kunne ein fylgje like opp til Riksheimsetra. Der var det bygd stor turisthytte, og om sumaren kom det mange turistar dit.

(...)

Ja, sanneleg når ein tenkjer godt etter så er det ikkje mykje att av Straumgjerde i Straumen by. (1963)

Rapport frå Sykkylven sogenemnd

Desse rapportane frå Sykkylven sogenemnd i årboka vert som ei slags årsmelding for nemnda. Og i årsmeldingar vert ein gjerne avkrevd svar: Har de gjort det de sa de skulle gjere i førre melding? Vi kan vel ikkje seie meir enn at vi har stemna fram etter den kursen som vi stakk ut etter at vi vart valde av kommunestyret hausten 2007. Vi ønskjer å konsentrere oss om få prosjekt og gjere dei skikkeleg. Arbeidsoppgåvene vi ville ta fatt på var;

*Utgjeving av bok med innflyttarminne.
Vidareføring av formidlingsprosjekt vedk.
fornfunna på Aurefløten.
Oppdatering av gardssogene bd. 3 og 4.
Opning av eiga heimeside på internett.*

Det første prosjektet er i god gjenge. Vi har avgjort at boka skal kome ut i 2010 og ikkje i 2009 slik vi først hadde planar om. Ei rekkje bidrag har kome inn, men vi har mange på lista som har lova å levere stoff. Vi ønskjer å gje dei den ekstra skrivetida dei vil ha. Det gjer at det framleis er høve for etternølarar til å bli med i boka. Er du innflyttar og kan tenke deg å dele dine erfaringar etter møtet med folk og natur i Sykkylven, så ta kontakt med eit av medlemene i boknemnda; Edel Pernille Ystenes (redaktør), Ingunn Alvær, Heidi Heggem, Manuel Navarro, Johannes Lange-land og Eldar Høidal.

Vi har lite nytt å melde når det gjeld planane om formidling av fornfonna på Auremarkane. Prosjektgruppa som har arbeidd med tankar om dette, har etter det vi har fått vite ein rapport klar. Den skal så til behandling i dei politiske fora, der det vert avgjort kva som vidare skal skje. Det er likevel klart at det ikkje er politikarane i Sykkylven kommune som skal drifte eit formidlingstilbod i tilknytning til fornfonna. Det beste ein kan vonne på, etter at forprosjektet vert lagt fram, er at det kjem eit initiativ blant historieinteresserte, representantar for lokalt næringsliv, reiselivsforumet og grunneigarar for å få eit konkret prosjekt på bana. Førebels manglar vi eldsjelene som vil ta eit slikt initiativ. Og dette er nok ein hovudgrunn til at det går seint med framdrifta i Auremarkaprojektet. Vi veit at det vert arbeidd med planar om å utvikle sjøfronten på Aure. Kanskje er det eit slikt tiltak som skal til for at fornfonna på Aurefløten skal kome fram i dagen att?

Oppdateringa av gardssogene bd. 3 og 4 har også vore eit langtidsprosjekt. Sogenemnda har sidan 2004 arbeidd med å samle inn slektsopplysningar frå dei aktuelle områda. Astrid Skjortnes og Sverre Andestad la ned eit betydeleg arbeid for å få fram slektsopplysningar frå Søvikdalen og Ramstaddalen. Når det gjeld Sørestranda baserte vi oss på kontaktpersonar i dei ulike krinsane. Dei leverte ut registreringsskjema og samla inn frå dei som ville gje opplysningar. Problemet var at over halvparten ikkje reagerte, korkje ved første eller andre utsending. Sogenemnda vurderte det då som det einaste realistiske alternativet å tilsetje ein prosjektmedarbeidar som aktivt kunne oppsøkje bebuarane på dei aktuelle stadene for å hente inn opplysningar. Vi søkte Sykkylven kommune om støtte til å realisere ei slik innsamling, og til å fullføre oppdateringane. Vi fekk diverre avslag på søknaden. Vi har likevel ikkje gjeve opp tankane om å få til ei oppdatering av slektsopplysningane, og vil i månadene framover vurdere ulike løysingar.

Elles oppmodar vi alle sykkylvingar om å bruke heimesida vår. Gå inn på www.sogenemnd.no. Her har vi lagt ut fleire av dei publikasjonane vi har gjeve ut, i digitalt format. Det gjeld til dømes årbøkene fram til 2005. Etter kvart vil det bli lagt ut fleire årgangar av årboka. Vi har også mykje interessant biletstoff frå Sykkylven i ei tid som var. På sidene er det ein eigen rettleiar som du vil ha god hjelp av, anten du er røynd nettbrukar eller ein nykomar på feltet.

Elles vil sogenemnda nytte høvet til å takke ein flittig arbeidande årbokredaksjon for innsatsen. Om sogenemnda ligg noko etter skjema på ein del område, er årboka støtt i rute. Og det satsar vi på at ho skal vere også i åra som kjem.

Sogenemnda har slik samansetjing: Edel Pernille Ystenes, Heidi Heggem, Tor Willy Strømme, Stein Arne Fauske, Leonhard Vårdal og Eldar Høidal.

*Sykkylven Sogenemnd
Eldar Høidal
leiar*

Desse har vore med å støtta utgjevinga av

Årbok for Sykkylven 2009

Sparebanken Møre

Advokat Kjetil Kvammen

Amatec AS

Anleggsservice AS

B.S. Aure

Brunstad AS

Da Capo Hår & Make-Up AS

Dag's Maskin AS

Ekornes ASA

EldArt Grafisk

Expert Sykkylven

Fotograf P.P. Lyshol

Handelskompaniet AS

Hjellegjerde ASA

Hole Maskin AS

Kiwi Sykkylven

Kjøde's Herrefrisør

Maxbo Idebygg

Modum Sikkerhetscenter

Nordea

Nyborg AS

PC Support AS

Peterson Emballasje AS

Rønning Keramikk & Sveis. Rønning Gaver.

Sandella Fabrikken AS

SapDesign

Spar Sykkylven Elias Vinje AS

Sykkylven Bok & Papir

Sykkylven Gjensidige Trygdslag

Ø.Uri & Sønn AS

BLINDE-KARLS VISE

*Kvi sørgjer du, mor, for din blindfødde son?
Du skal ikkje lage deg sut.
Eg veit at du ber på ei ørlita von:
eit under skal skje med din gut.
Men syt ikkje, mor, for eg sansar ei verd
so vakker som ingen veit om.
Der finst det ei kjelde eg aldri finn her,
den kjelda ho aldri renn tom.*

*Eg kan ikkje skode dei blomane små
som spring ut i hagen vår,
men angen frå blomane helsar meg då,
når eg uti hagen går.
Eg kan ikkje sjå på den logande eld,
men kjenner kor varmen er god.
Eg kan ikkje skode dei stjerner i kveld,
men venleg dei syng meg til ro.*

*For tonane høyrer eg, kjære mi mor,
dei fagraste øyro kan nå.
Dei jublar i fryd og dei nynnar i kor,
dei dansar meg til og frå.
Eg leitar fram fela og stiller ho fint,
eg spelar so vakker ein låt,
so spelar eg kvasst og so spelar eg lint,
so spelar eg lått og gråt.*

Jostein Fet

Jostein Fet saman med Elisabeth Andreasson under konserten i Velledalen der visa vart framført for første gong. Foto: Anette Talstad.

Karl Eidem (1894 - 1974) var fødd blind, og som så mange andre blinde fekk han musikkutdanning (i Trondheim). Han kjøpte seg ein plass på Kjemphol og dreiv den like godt som nokon sjåande. Han var den fremste spelemannen i Sykkylven i mellomkrigstida og spelte på uteljande tilstellingar. Eg hugsar han godt og har snakka med han. Ein roleg, snill mann.

Mor til Karl Eidem, Marie Eidem (1852 - 1939), var ein tradisjonsberar av folkemusikk. Folketoneskatten etter Marie og Karl Eidem er nedskrivne og utgjevne av Trygve Straume i heftet *Blinde-Karl-slåttane* (1983). Der finn vi bl.a. ein religiøs folketone, "Du vet ei mitt barn", som Marie song for den blinde son sin. Motivet er at ein gong skal han også sjå, men i eit anna liv etter dette.

Elisabeth Andreassen vende seg til meg og spurde om eg kunne lage ein tekst til denne tonen, for ho ville gjerne ha den med på cd-en som ho dreiv og arbeidde med. Eg sa ja. I første omgang prøvde eg å spinne vidare på det eine verset som stod i heftet, men Bettan tykte det vart eit litt for dystert perspektiv. Så snudde eg på flisa og gjorde Blinde-Karl til den som trøystar.

Resultatet vart Blinde-Karls vise, som Bettan var svært godt fornøgd med, og som er med på plata hennar, som ho kallar *Spellemann*. Folk har så smått byrja å spørje etter teksten. Eg har også meint den som eit heidersminne om Blinde-Karl.

Jostein Fet

Januar
Mandag

6
13
20
27